

STATISZTIKAI SZEMLE

A KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

DR. BALOGH MIKLÓS, DR. BESENYEI LAJOS,
DR. HARCZA ISTVÁN, DR. KATONA TAMÁS (a Szerkesztőbizottság elnöke),
DR. KLINGER ANDRÁS, NYITRAI FERENCNÉ DR., DR. PUKLI PÉTER,
DR. SIPOS BÉLA, DR. SZILÁGYI GYÖRGY, VÉGVÁRI JENŐ, DR. VÉRTES ANDRÁS,
VISI LAKATOS MÁRIA (főszerkesztő), DR. VUKOVICH GYÖRGY

75. ÉVFOLYAM 12. SZÁM

1997. DECEMBER

E SZÁM SZERZŐI:

Dr. Baranyai István, a KSH ny. osztályvezetője; *Dr. Bánszegi Katalin*, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Dr. Csahók István*, a KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat főigazgatója; *Farkas E. János*, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Dr. Hajnal Béla* kandidátus, a KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatóság igazgatója; *Kecskés Csaba*, a KSH Budapesti és Pest Megyei Igazgatósága főosztályvezetője; *Dr. Kepecs József*, statisztikai főtanácsos, a KSH ny. főosztályvezető-helyettese; *Dr. Lakatos Miklós*, a KSH főosztályvezető-helyettese; *Orgoványi Emília*, a KSH főtanácsosa; *Oros Iván* statisztikai főtanácsos, a KSH ny. osztályvezetője.

*

Lakatos Judit, a KSH főosztályvezetője; *Moksony Ferenc* kandidátus, a Budapesti Közgazdaság-tudományi Egyetem adjunktusa; *Nyitrai Ferencné*, a közgazdaság-tudomány doktora, a KSH ny. elnöke; *Reisz László*, a KSH tanácsosa.

ISSN 0039 0690

Megjelenik havonta egyszer
Főszerkesztő: Visi Lakatos Mária
Kiadja: a Központi Statisztikai Hivatal
A kiadásért felel: dr. Katona Tamás
1374 – Akadémiai Nyomda
Martonvásár, 1997
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos

Tördelőszerkesztők: Bálinthné Bartha Éva (szerkesztőségi titkár), Simonné Káli Ágnes

Szerkesztőség: Budapest II., Keleti Károly utca 5–7. Postacím: Budapest, 1525. Postafiók 51. Telefon: 345-6528

Kiadóhivatal: Központi Statisztikai Hivatal, Budapest II., Keleti Károly utca 5–7.

Postacím: Postafiók 51. Budapest, 1525. Telefon: 345-6212

E-mail: statszemle@ksh.x400gw.itb.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, és a Hírlap-előfizetési és Elektronikus Posta Igazgatóság Hírlapelőfizetési Irodájánál, (Budapest VIII., Orczy tér 1., Telefax: 303-3440)

közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással Postabank Rt. 219-98636, 021-42795 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: fél évre 2100 Ft, egy évre 4200 Ft

Beszerezhető a KSH Könyvesboltban. Budapest II., Keleti Károly u. 10. Telefon: 212-4348

TARTALOM

Hetvenöt év.	989
STATISZTIKAI ELEMZÉSEK	
A vállalati gazdálkodás alakulása a mezőgazdaságban. – <i>Oros Iván</i> ..	998
A nevelési–képzési ráfordítások és a keresetek iskolai végzettség szerint. – <i>Dr. Baranyai István</i>	1008
Foglalkoztatás és munkanélküliség Magyarországon. – <i>Orgoványi Emília</i>	1022
MÓDSZERTANI TANULMÁNYOK	
Felfedést akadályozó módszerek a statisztikai tájékoztatásban. – <i>Dr. Bánszegi Katalin</i>	1039
Módszertani változások a földterületi statisztikában. – <i>Kecskés Csaba</i>	1047
STATISZTIKAI „EGYPERCESEK”	
Az önkormányzati lakások privatizációja, 1996. – <i>F. E. J.</i>	1062
SZEMLE	
Az adatvédelmi biztos országgyűlési beszámolójáról. – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	1065
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1997. október 29-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	1067
Beszámoló a Magyar Statisztikai Társaság 1997. október 1-jei konferenciájáról. – <i>Dr. Hajnal Béla</i>	1068
Demográfiai konferencia három ország határán. – <i>Kepecs József</i>	1074
STATISZTIKAI HÍRADÓ	
Személyi hírek	1075
Szervezeti hírek – Közlemények	1075

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom

Roussel, P.: A Voorburg-csoport. (<i>Ny. F.-né</i>)	1079
Stibbard, P.: A statisztikai adatokkal leírt munkaerő-piaci dinamika. (<i>Lakatos Judit</i>)	1080
Lillard, L. A. – Panis, C. W. A.: Családi állapot és halandóság: az egészségi állapot szerepe. (<i>Moksony Ferenc</i>)	1081
Noström, T.: Az egy főre jutó alkoholfogyasztás és a teljes halandóság. (<i>Hajnal Béla</i>)	1082
Raphal, D. – Renwick, R. – Brown, I. – Rottman, I.: Az életminőség jelzőszámai és az egészség. (<i>Reisz László</i>)	1083
Külföldi folyóiratszemle	1085

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével!

HETVENÖT ÉV

Háromnegyed évszázad nagy idő, különösen, ha olyan, egymást gyorsan váltó történelmi–gazdasági események fémjelzik, mint az 1923 óta eltelt időszakot. A magyarországi intézménytörténet jeles fejezete a Központi (korábban, 1897 előtt Országos) Statisztikai Hivatal (KSH) története; százharminc évvel ezelőtti megalapítását és azt követő működését az európai szellemi élet elismeréssel kísérte figyelemmel.

A hazai intézményes statisztika történetében viszonylag későn, az 1867-es alapító évet véve figyelembe csaknem hatvan év múlva sikerült önálló, rendszeres, nyomtatott orgánumot létrehozni. A szervezés részleteiről és az előzményekről tájékoztat *dr. Gyulay Ferenc* 1992-ben megjelent összefoglaló tanulmánya,¹ melyben a korabeli dokumentumok kutatása alapján beszámol arról, hogyan sikerült *Buday Lászlónak* és társainak meggyőzni a hazai és nemzetközi szakmai köröket a már régi terv megvalósításának időszerűségéről és fontosságáról.

„Önálló statisztikai folyóirat kiadásának gondolata ennek ellenére már 1867-ben a statisztikai szolgálat szervezésekor felmerült.” – írja Gyulay. „*Keleti Károly* nevezetes Emlékiratában (Vélemény a magyar statisztikai hivatal szervezetéről) foglalkozik a külföldi statisztikai folyóiratokkal és megállapítja, hogy az első időben (a szolgálat megalakulásakor) még nincs szüksége a magyar statisztikának ilyen folyóiraatra. Néhány bekezdéssel később azonban, amikor felvetette a kormányjelentés gondolatát (e kifejezés használata nélkül!) úgy nyilatkozott, hogy létre kell hozni egy olyan szakközlönyt, amelyben az összes magyar minisztérium nemzetgazdasági érdekű közleményei és adatai megjelenhetnek, és...ez esetben e közlöny a hivatalos statisztika eredményeire és e szakba vágó tudományos értekezések közzétételére is használható lévén, a kellő összhang végett azonban okvetlenül a statisztikai hivatalban szerkesztenék’... E sorok egyaránt kifejezik tehát az ország közállapotairól készítendő jelentés és a statisztikai gyakorlat és tudomány céljait szolgáló szakfolyóirat létesítésének szükséges voltát.

E gondolatokból valóság lett: a kormány működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés (röviden ‚kormányjelentés’) a Központi Statisztikai Hivatalról szóló 1897. évi XXXV. tv. alapján született meg, a *Statisztikai Szemlére* azonban még ezután hosszú évekig várni kellett. A kormányjelentés összeállításának, szerkesztésének megszervezése, a nagy statisztikai felvételek (mezőgazdasági üzemi összeírás, népszámlálás stb.) munkálatai, majd az első világháború, a trianoni békekötés és következményei természetesen háttérbe szorították a folyóirat megindítását. Igaz, hogy a *Közgazdasági Szemle* –

¹ Gyulay Ferenc: Hagyomány és megújulás. *Statisztikai Szemle*. 1992. évi 4–5. sz. 293–300. old.

mint erről szó volt – bő publikációs lehetőséget nyújtott, de természetesen a szűkebb szakmai kört érdeklő fontos módszertani, szervezési stb. problémák tárgyalásának nem tudott helyet szorítani.

A *Statisztikai Szemle* megalapításának is ugyanaz az ismert külügyminisztériumi javaslat adott indítást, amely a Magyar Statisztikai Társaság létrehozását is eredményezte.

A statisztikusok társaságának szervezésekor ismételtten szóba került egy idegen és egy magyar nyelvű társasági folyóirat alapítása. Az elképzelések szerint az előbbi a magyar statisztika és statisztikusok tudományos teljesítményeinek külföldön való ismertetését volt hivatott szolgálni, az utóbbi a magyarországi közönség tájékoztatását. Végül is az idegen nyelvű folyóirat (*Journal – kezdetben Revue – de la Société Hongroise de Statistique*) lett a Társaság lapja, a magyar nyelvű folyóirat kiadását a Központi Statisztikai Hivatal vállalta. Így született meg a *Statisztikai Szemle* (1949-ig *Magyar Statisztikai Szemle*) 1923-ban, egy évvel a Magyar Statisztikai Társaság megalapítása után.”

A folyóirat eredeti céljait a hivatal akkori elnöke, *Szabóky Alajos* a következőkben jelezte meg: „Különösen fontos ... a statisztikának minél pontosabb ismerete, mert erőviszonyainknak ismerete nélkül nem tudnak úgy az egyének, mint az érdekeltségek részt venni abban az építőmunkában, amely az ország fejlődése szempontjából elkerülhetetlenül szükséges.” Szabóky rámutatott: „Az országos cél mellett szolgálni akarja ... e folyóirat magának a statisztikának az ügyét is azzal, hogy a statisztika iránt tapasztalt idegenkedés eloszlattassék, és a nagyközönség körében ... elterjedjen a statisztika szükségességének és fontosságának tudata, ... megszűnjék az a bizalmatlanság, amelyet az adatszolgáltató közönség részéről sajnos ... tapasztalni kell.” Kilátásba helyezte az adatfelvételek ismertetését, a társadalmi és gazdasági élet jelenségeinek, viszonyainak megvilágítását.²

1933-ban *Dobrovits Sándor* elnök így írt a folyóirat fennállásának tízéves jubileumáról megemlékezve.³ „A Magyar Statisztikai Szemle ... elindulásakor kitűzött legfőbb célja volt, hogy az ország újjáépítéséhez (az első világháború és a trianoni békeszerződés után – a szerk. megj.) a szükséges statisztikai anyagot szállítsa.

Nehéz feladat volt ez azokban az időkben, mikor a közállapotokban bekövetkezett nagy átalakulás, a valutáris viszonyok sűrű változása, a közigazgatási szervek nagy elfoglaltsága és a csökkent adatszolgáltató készség a statisztikai adatgyűjtések lebonyolítását rendkívül megnehezítette, sőt több vonatkozásban teljesen lehetetlenné tette. A statisztikai adatok iránt ugyanekkor megnövekedett érdeklődést, azt a kívánságot, hogy a bizonytalan közállapotokról a statisztika minél sűrűbb és részletesebb felvilágosítást nyújtson, a Központi Statisztikai Hivatal a Magyar Statisztikai Szemle útján igyekezett kielégíteni.

Folyóiratának megindításával, részben a külföldi hasonló célú folyóiratokat vette mintául, de számos vonatkozásban újszerű közleménytípust teremtett. A Szemle a csupán az adatgyűjtések eredményeit ismertető vagy a kizárólag tudományos statisztikai közleményeket tartalmazó folyóirattípusok mellett mélyreható tudományos dolgozatokat is közöl. Ezenkívül feladatának tekinti, hogy a különböző adatgyűjtések módszereiről és általában a statisztikai tevékenységről is tájékoztassa olvasóit.”

² Előszó. Megjelent: *Magyar Statisztikai Szemle*. 1923. évi 1–2. sz. 1–2. old.

³ *Dobrovits Sándor dr.*: A Magyar Statisztikai Szemle 10 éves. *Magyar Statisztikai Szemle*. 1993. évi 1. sz. 48–49. old.

A *Dobrovits Sándor* által említett szerkesztési elvet máig képviseli a folyóirat, noha az 1949. évi „átszervezés” alkalmából a *Péter (Pikler) György* elnök által megfogalmazottak elsősorban a korszellem követelményeinek kívánta a statisztikai munkát is alávetni.

„Az elméleti statisztika jelentősége a statisztikára váró gyakorlati feladatokból adódik, a gyakorlati statisztika jelentőségét pedig a tervgazdálkodás szabja meg. A statisztika feladata elsősorban a tervteljesítés ellenőrzése és vizsgálata, de az egyéb, a termelés terén előttünk álló feladatok – az önköltség csökkentése, a termelékenység emelése – is megkövetelik a statisztika segédletét. A pontos fogyasztási és készletstatisztika kimunkálása hozzájárul ahhoz, hogy a termelést tervszerűbbé tegyünk. A statisztika segédszerepe a nemzeti jövedelem gyakorlati kiszámításában újabb akkumulációs lehetőségeket mozgósít a beruházásokra. A tervteljesítés ellenőrzése a beruházások terén, az életszínvonal felmérése, a munkastatisztika fokozott alkalmazása a tervszerű munkaerő-gazdálkodás érdekében, a tervgazdálkodás céljától és a szocialista statisztika szellemétől eddig még idegen népmozgalmi, szociális, kulturális és tanügyi statisztika korszerűsítése, mind olyan feladatok, amelyeknek gyakorlati megoldása a tervgazdálkodásban elengedhetetlen. Ezek a gyakorlati feladatok azonban egész sereg kérdésnek elméleti tisztázását követelik meg. A *Statisztikai Szemle* hasábjain elsősorban ezeknek a kérdéseknek kíván helyet adni.”⁴

A valóság mégsem volt ilyen mereven egyoldalú. Éppen *Péter György* elnök személyiségéből és az 1950-es évek második felétől az 1960-as évek végéig tartó korszak bonyolult politikai–gazdasági–ideológiai jellegéből következően a doktrinér célkitűzések mellett érvényre jutottak a statisztikai gondolkodás és gyakorlat más, tágabb horizontú és előremutató megnyilvánulásai is. A *Statisztikai Szemle* ötvenéves jubileuma alkalmából *Huszár István* tollából megjelent tanulmány,⁵ – hosszú időszakon át követi a statisztikai tudomány és a *Statisztikai Szemle* kapcsolatát. A szerző által példaként idézett írások is azt bizonyítják, hogy az említett és napjainkban gyakran egyoldalúan elítélt időszakban is törekedett a Szerkesztőség a tágabb látókörű, a magyar statisztika hagyományaihoz hívebb szakmai színvonal közvetítésére.

Az idézett tanulmány hat pontban elemzi, felvázolja „...annak ,modelljét’, hogyan jelentkezik egy-egy új tudományos téma vagy elemzési módszer a *Statisztikai Szemle* hasábjain, a különböző rovatokban, és hogy a folyóirat így hogyan tükrözi és egyben hogyan segíti elő a tudományos fejlődést.

1. Egy-egy új téma vagy módszer először leggyakrabban a ,Statisztikai Irodalmi Figyelő’ rovatban jelenik meg. Ez a rovat ugyanis gyors, majdnem ,naprakész’ áttekintést nyújt a statisztika állásáról a világon. Bár előfordult, hogy magyar tudósok lényegesen hozzájárultak önálló eredményekkel a statisztika tudományának világméretű fejlődéséhez (gondoljunk például *Kőrösy József*re, *Keleti Károly*ra, *Vízaknai Antal*ra vagy *Jordán Károly*ra), mégis nagyon természetesen legtöbbször külföldről kapjuk az első ösztönzéseket, ötleteket az új tudományos témákra és módszerekre, amelyeket azután a hazai viszonyoknak megfelelően alakítunk át, fejlesztünk tovább. Éppen ezért volt nagy jelentősége annak, hogy az irodalmi ismertetések rovata 1957-ben megindult, majd 1962 óta

⁴ *Pikler György*: A Statisztikai Szemle új évfolyama elé. *Statisztikai Szemle*. 1949. 1–5. sz. 3–4. old.

⁵ *Huszár István*: A statisztikai tudomány és a Statisztikai Szemle. *Statisztikai Szemle*. 1972. évi 4. sz. 344–358. old.

havonta jelenik meg. Ennek – a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának gazdag folyóirat- és könyvgyűjteményére támaszkodó – rovatnak ablakán keresztül tájékozódunk. Ha áttekintjük az utolsó számokban e rovat tartalmát, látjuk, milyen kérdések foglalkoztatják a statisztika tudományát más országokban és egyben nálunk is. Csak néhányat említek meg: gazdasági előrejelzés, a tudomány gazdaságtana, a műszaki fejlődés, a termelési függvények becslése, a termelői árak előrejelzése, a lakossági kereslet előrejelzése, az információelmélet, egyes társadalmi rétegek életkörülményei, a továbbtanulási modellek, a környezeti hatások elemzése input-output módszerrel, a különböző nemzetközi összehasonlítások stb.

2. Az irodalmi ismertetések rovatában való megjelenésnél nem sokkal később (egy esetben még előbb is) jelentkezik az új téma vagy módszer a 'Módszertani Tanulmányok' rovatban. Egy összefoglaló tanulmány rendszerezetten áttekinti a világirodalmat az új téma vagy módszer vonatkozásában, értékeli a nálunk is felhasználható elemeket, a magyarországi alkalmazási lehetőségeket, esetleg már javaslatokat is tesz a magyarországi felhasználásra. Példaképpen említhetem az ebben a számban megjelent tanulmányt a társadalomstatisztikai rendszerek felépítéséről (*Andorka–Illés*, L. évf. 4. sz.), a környezet statisztikai megfigyelésének kérdéseit felvető tanulmányt (*Drechsler*, XLIX. évf. 8–9. sz.), valamint a *Bayes-módszereket* bemutató tanulmányt (*Theiss*, XLIX. évf. 11. sz.). Az első kettő egy-egy fontos új statisztikai kutatási témát, illetve a meglévő adatoknak rendszerbe foglalását írja le a legfrissebb külföldi törekvésekre utalva és a magyar felhasználás lehetőségeit boncolgatva, a harmadik pedig egy nagy jelentőségű új módszertani kezdeményezést mutat be.

3. Nagyon helyeselni lehet, ha a statisztikus – amikor egy új témát tanulmányozni kezd – felméri, hogy milyen hasonló kezdeményezések fordultak elő a magyar hivatalos statisztika korábbi munkájában, milyen szempontok vezették évtizedekkel ezelőtt a statisztikusokat, milyen eredményekre jutottak, amelyeket sok esetben nagyon értékesen lehet a mai magyar adatokkal összehasonlítani. Utalnék például a budapesti szegényügynek *Kőrösy* által végzett vizsgálatait bemutató statisztikatörténeti tanulmányra (*Cseh-Szombathy*, XLVII. évf. 11. sz.) vagy a két világháború közötti budapesti és országos társadalmi mobilitási adatoknak *Laky* régi munkáját felhasználó bemutatására (*Andorka*, XLIX. évf. 10. sz.), vagy a nemzetivagyon-számítás történetét tárgyaló tanulmányra (*Hajpál*, XLVII. évf. 2. sz.). Mind a három témakörben új statisztikai kutatásokat végzünk, a két világháború közötti statisztikai felvételek és elemzések újraátgondolása sok módszertani tanulsággal szolgálhat és összehasonlítható anyagot is adhat.

A 'Történeti Dolgozatok' rovatnak emellett van egy másik szerepe is: történelmi tanulmányokat közöl a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok alapján. Ezek a tanulmányok nagymértékben előrelendítik a történelemtudományt is, és bizonyítják a korszerű statisztikai megközelítésű történeti kutatások lehetőségét Magyarországon. Utalnék például a magyarországi XVIII-XIX. századfordulói munkaerőhelyzetre, azt is mondhatnánk: a foglalkozási és társadalmi összetétel adatokra támaszkodva bemutató tanulmányra (*Dávid*, XLIX. évf. 6. sz.), valamint a XVIII. század végi Magyarországra vonatkozó statisztikai táblák ismertetésére (*Ember*, XLIX. évf. 12. sz.).

Fontos szerepe ennek a rovatnak az olyan tanulmányok közzlése is, amelyek a magyar statisztikai tudomány elmélet-történeti háttérét mutatják be (*Szabady*, XLV. évf. 8–9. sz., *Horváth Róbert*, XLVIII. évf. 1. és 2. sz.).

4. A statisztikai tudomány továbbfejlődésének első mozzanatai, lépései gyakran tükröződnek a „Szemle” rovatban is, amikor a hazai és külföldi tudományos konferenciákról, vitákról számol be. Az új témákat és módszereket sokszor először ilyen összejöveteleken mutatják be, terjesztik elő vitára, hogy azután a szakmai vita tanulságait felhasználva dolgozzanak tovább rajtuk a kutatók. Így az előadások – tovább érlelve – gyakran megjelennek a *Statisztikai Szemle* hasábján is. Például az 1971 őszi második magyar ágazati kapcsolati mérlegek konferencián is sok új gondolat jelent meg, mint például az ágazati kapcsolati mérlegek és az ökonometriai modellek összeépítése, a tevékenységi és szervezeti mérlegek egymáshoz való viszonyának tisztázása, mindkétfajta mérleg párhuzamos elkészítése, az együtthatók előrebecslése különböző módszerekkel, az ágazati kapcsolati mérlegek felhasználása az ártervezésben.

A „Szemle” rovat funkciója természetesen bővebb ennél, mert – a „Statisztikai Híradó” rovatval együtt – általános képet nyújt a magyar statisztikai tudományos életről, bírálja a magyar szerzők statisztikai tárgyú könyveit, beszámol az akadémiai Statisztikai Bizottság munkájáról, a Magyar Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának életéről, rendezvényeiről.

5. Ezek után az előzetes lépések után érkezik el általában valamely új statisztikai téma vagy módszer a fejlődésnek arra a fokára, hogy megjelenik a *Statisztikai Szemlében* az első, hazai adatokon alapuló, a magyar viszonyokra vonatkozó tanulmány. Talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy az ilyen tanulmányok megjelenése lényeges tudománytörténeti esemény, fordulat. Ilyenek voltak a Magyarország gazdaságára vonatkozó első ökonometriai modellek, a reprezentatív adatfelvételeken alapuló jövedelemeloszlási tanulmányok, az első magyar ágazati kapcsolati mérleg tanulmányok.

6. Az első magyar adatokon alapuló tanulmányt általában néhány éven belül sok hasonló követi, amelyek továbbfejlesztik az eredeti módszert, új szempontokból mutatják be a vizsgált témát, újabb, mélyebb összefüggéseket tárnak fel. Nemzetközi összehasonlításokat készítenek, megkísérik a kérdéses adatokat hosszabb elmúlt időszakokra rekonstruálni, megbecsülni. Ilyen tanulmányokat látunk ma a *Statisztikai Szemlében* például a nemzetijövedelem-számítás és az életszínvonal témakörében.

A leírt tudományfejlődési modellt igen jól szemléltethetjük egy új statisztikai témán és módszeren: az ágazati kapcsolatok mérlegén. 15 év telt el az ágazati kapcsolati mérlegek első jelentkezése és mai teljes kifejllettsége között, ez alatt a *Statisztikai Szemle* hasábjain végigkísérhetjük a téma térhódításának minden szakaszát.

1957-ben jelent meg az első tanulmány (*Kenessey–Nemény–Szokolczai*, XXXV. évf. 1–2. és 3. sz.), amely bemutatta a ráfordítás–kibocsátás rendszert (akkor még nem nevezték ágazati kapcsolatok mérlegének), annak matematikai alapjait, első amerikai és nyugat-európai felhasználásait, és értékelte alkalmazási lehetőségeit. A következő évben gyorsan szaporodnak a folyóiratcikk- és könyvismertetések a „Statisztikai Irodalmi Figyelő” rovatban. Ismertetés jelenik meg *Oskar Lange* egy ilyen tárgyú tanulmányáról, a lengyel, francia, norvég stb. mérlegkészítési kísérletekről, valamint matematikai-módszertani kérdésekről. Ugyanebben az évben egy beszámolót olvashatunk „A társadalmi termék saktáblaszerű mérlegének összeállításáról tartott értekezletről” (*Kenessey*, XXXVI. évf. 1–2. sz.), valamint egy statisztikatörténeti tanulmányt, igaz, nem a magyar, hanem a szovjet statisztika történetéből, az 1923-1924. évi mérlegek készítéséről (*Kenessey*, XXXVI. évf. 4. sz.).

Végül 1959-ben megjelennek az első tanulmányok az 1957-re vonatkozó első kísérleti magyar ágazati kapcsolati mérlegek összeállításának tapasztalatairól (*Nyitrai*, XXXVII. évf. 2. sz., *Kenessey*, XXXVII. évf. 12. sz.). A következő években igen gyors fejlődést tanúsítva közül a *Statisztikai Szemle* tanulmányokat a hibameghatározásról az ágazati kapcsolati mérlegekben (*Csepinszky*, XXXVIII. évf. 1. sz.), az ágazati kapcsolati mérlegek felhasználásáról exportgazdaságossági számításokra (*Havas*, XXXVIII. évf. 3. és 4. sz.), a mérleg inverzéről (*Rácz-Újlakyné*, XXXVIII. évf. 12. sz.), hibakorlátairól (*Bródy*, XXXIX. évf. 1. sz.), az ágazati kapcsolati mérlegek statisztikai alapjairól (*Lukács*, XXXIX. évf. 7. sz.), gazdaságossági számításokról (*Román*, XXXIX. évf. 8–9. sz.), a népgazdasági költségszint és termelékenység alakulásának elemzéséről (*Rácz-Újlakyné*, XL. évf. 5. és 6. sz.), a szovjet ágazati kapcsolati mérlegekről (*Ejdelman*, XXXVIII. évf. 8–9. sz., XLI. évf. 5. sz.).

A helyszüke (a folyóirat terjedelmi korlátai – a szerk. megj.) meggátol abban, hogy a fejlődést ettől kezdve lépésről lépésre kövessük.

Az ágazati kapcsolatok mérlegének felhasználása kiterjedt a legkülönbözőbb kérdésekre, területekre: tanulmányok jelentek meg a munkaráfordításokat kifejező szovjet ágazati kapcsolati mérlegekről (*Ejdelman*, XLI. évf. 5. sz.), az árak szerepéről és a forgalmi adó torzító hatásáról az ágazati kapcsolati mérlegben (*Rácz*, XLIII. évf. 6. sz.), nemzetközi összehasonlításokról (*Rácz*, XLV. évf. 1. sz.); az ágazati kapcsolati mérlegek alapján számítható új mutatókról (*Szabó László*, XLVIII. évf. 6. és 7. sz.), a Nehézipari Minisztérium ágazati kapcsolati mérlegének előrebecsléséről (*Glattfelder*, XLVII. évf. 3. sz.), végül egy dinamikus ágazati kapcsolati mérleg felépítéséről (*Koósné*, XLIX. évf. 7. sz.) stb. Időközben az ágazati kapcsolati mérleggel foglalkozó tanulmányok bekerültek más közgazdaságtudományi folyóiratokba, könyvek jelentek meg ebből a témakörből, és az ágazati kapcsolati mérlegeket alkalmazni kezdték az Országos Tervhivatalban tervezésre, a szakminisztériumokban a hozzájuk tartozó gazdasági egységek kapcsolatainak vizsgálatára, az Anyag- és Árhivatalban ártervezésre, a Közgazdaság-tudományi Intézetben egyensúlyi és növekedési összefüggések tudományos elemzésére. Az első kezdeményezés azonban a Központi Statisztikai Hivatalból és a *Statisztikai Szemlétől* indult ki.

Többé-kevésbé hasonló kezdeményező szerepe volt a *Statisztikai Szemlének* más közgazdaságtudományi és társadalomtudományi témák és módszerek tanulmányozásában, bevezetésében, mint például az ökonometriai modellek, az elméleti matematikai közgazdaságtan, az operációkutatás vagy a társadalmi rétegződés és mobilitás, a társadalmi normáktól eltérő (deviáns) viselkedés szociológiai tanulmányozása, a szabadidő felhasználásának kutatása.”

A legutóbbi 15–20 esztendő során a Szerkesztőség e hagyományoknak megőrzésével próbálta az újabb változásokat követni. Ezek között nagy jelentőségű, az egész statisztikai szolgálatot átformáló feladatsorozat az Európai Unióhoz csatlakozás előkészítő munkálataiban való részvétel, illetve az Unió statisztikai hivatalának, az EUROSTAT-nak követelményeihez való adaptálódás. *Dr. Katona Tamás*, a Hivatal elnöke a *Statisztikai Szemle* 1997. évi angol nyelvű különszámában megjelent tanulmányában a KSH statisztikai rendszere fejlesztésének prioritásait, legfőbb rövid távú feladatait így foglalja össze.

„A prioritások között különös hangsúllyal kell szólnunk néhány olyan területről, amely új lehetőséget kap éppen a globalizálódó világban.

A teljesség igénye nélkül ilyen területek a következők:

- a környezet állapotának vizsgálata, a környezetstatisztika fejlesztése;
- a külkereskedelmi kapcsolatok több szempontú, részletes elemzése;
- a gazdaságban egyre növekvő jelentőségű kis- és középvállalkozások helyzetének, szerepének a korábbi-nál részletesebb és megbízhatóbb bázisú vizsgálata;
- a társadalom helyzetének eddig megszokott mutatószámok alapján való vizsgálata mellett a különböző rétegek esetenkénti reflektorfénybe vitele (ilyen rétegek a pályakezdő ifjúság, a munkából kikerülők a regisztrált és már nem regisztrált munkanélküliek, a nyugdíjasok, az elszegényedő háztartások).”

A rövid távú feladatok közül a következő legfontosabbakat említi.

„A konjunktúra mutatók továbbfejlesztése. Közismert, hogy az Európai Unió tagországaiban a konjunktúra mutatók már hosszabb idő óta meghatározó szerepet játszanak, és ezekre építenek a többi nemzetközi szervezetek is. Kötelezettségeink tehát e téren sokoldalúak. A konjunktúra mutatók közé alapvetően a makrogazdasági összefüggések feltárása szempontjából legfontosabb adatfajták tartoznak. Ilyenek a nemzeti számlák mutatói, különösen a GDP, negyedéves és regionális bontásban egyaránt. Ugyancsak fontos konjunktúra mutatók a monetáris és fiskális információk, tehát a pénzügyi statisztika rövid távon rendelkezésre álló elemei. Mint a korábbi években, a továbbiakban is jelentős az évközi értékesítési és rendelésállomány adatok a különböző termelőágazatokban. A konjunktúra szempontjából meghatározók a foglalkoztatás és a munkanélküliség mutatószámai is. Bár a konjunktúra mutatók tekintetében már 1997-ben a KSH havi jelentései és a KSH Gazdaságelemző és Informatikai Intézet új munkájaként megjelenő monitoring kiadványai jelentős szerepet játszanak, a legfontosabb konjunktúra mutatók ezekben szerepelnek. Feladataink közé tartozik az, hogy az első év tapasztalatai és a felhasználók visszajelzései alapján finomítsuk, ha szükséges, kiegészítsük ezeknek a mutatószámoknak körét és tartalmát.

A statisztikai regiszter és ennek szélesebb köre. A gazdasági szervezetek regisztere olyan alapnyilvántartás, amely lehetőséget ad a reprezentatív statisztika adatbázisának biztosítására. Ez a feladat is rövid távon megoldandó, ez napjainkban van folyamatban, és nem kis munkát igényel a KSH területi szervezeteitől. A regiszterek alapján lehet a későbbiekben különböző célú és különböző metszetű adatgyűjtéseket kezdeményezni. Ehhez azonban az szükséges, hogy ne csak egyszeri összeírást végezzünk, hanem ennek naprakészességét is biztosítani tudjuk. A feladat első ütemét 1997 végéig oldjuk meg, a naprakészesség biztosítása pedig a következő időszak folyamatos feladata.

Hangsúlyos feladatként jelentkezett az elmúlt években a külkereskedelmi statisztika áttekintése, ahol szükséges, kiegészítése. Itt nem elsősorban a nemzetközi szervezetek igényeiről van szó – bár azok is nagy hangsúlyt helyeznek a külkereskedelmi statisztikára és annak összhangjára a fizetési mérleg statisztikával – hanem arról, hogy megbízható képet tudjunk adni a hazai döntéshozóknak az export–import és ezek tényezőinek alakulásáról. E téren vannak hagyományosan jól megoldott témaköreink, ilyen az export és az import országonkénti, országcsoportonkénti szerkezetének vizsgálata; a fizikai mértékegységben és értékben mért idősorok, a volumenadatok elemzése. Az új elem azonban a megfigyelés körének kiterjesztése, és pedig az ipari vámszabad területek figyelembevételével, amely nem teljeskörűen és nem harmonizált módon került a külkereskedelmi statisztikába az elmúlt években. E téren már 1997-ben jelentős előrelépést értünk el, de ennek teljes összhangja a vámstatisztikával a napjainkban megoldandó feladat. Ugyanakkor számításba kell venni azt is, hogy az Európai Unió egységesítése új típusú külkereske-

delmi statisztikai feladat megoldását jelenti. Az Unió tagországai egymás közötti forgalmának megfigyelését ugyanis az úgynevezett Intrastat megfigyelési rendszer fogja szolgálni, amely számunkra akkor jelent aktuális feladatot, amikor már a belépés pontos dátumát tudjuk. Ez meglehetősen nagy költség- és munkaigénnyel járó új típusú adatgyűjtési kötelezettség, amelynek azonban rendkívül sok felhasználója lesz, tehát a megvalósítás első percétől kezdve a pontosság, megbízhatóság követelményeinek ugyanúgy eleget kell tennie, mint a statisztika más területein ez már megszokott. A külkereskedelmi termékforgalmi statisztikát a nemzeti számlák és a fizetési mérleg közötti összhang biztosításával kell továbbfejleszteni. Ez részben a fuvar költség adatainak figyelembevételét helyezi előtérbe, részben a vámstatisztikában meg nem figyelhető ügyletek számbavételét is szükségessé teszi. A szolgáltatás külkereskedelmi statisztikai módszertana tekintetében pedig még vannak olyan feladataink, amelyeket az Európai Unió előírásaival harmonizálni szükséges.

A rövid távú feladatok között szerepel az agrárstatisztika harmonizálása az Európai Unió ilyen típusú statisztikai rendszerével. Ez az a témakör, ahol több területen kell fejlesztési intézkedéseket tenni már a közeli jövőben. A termelés természetes adatait illetően a magyar mezőgazdasági statisztika mintegy 75-80 százalékban tudja kielégíteni az Európai Unió adatigényét, vannak még eltérések az osztályozási rendszerben, a termékek ráfordítás és hozam, költség és jövedelem viszonyait tükröző statisztikában, valamint a mezőgazdaság input és output árstatisztikaiban. Ezért ebben a témakörben mind az Európai Unió követelményeihez való igazodásnak, mind a növekvő hazai felhasználó igényeknek úgy lehet csak maradéktalanul eleget tenni, ha a legutóbb 1994-ben végrehajtott mezőgazdasági gazdaságszerkezeti összeírás alapján kialakított gazdaság-nyilvántartást aktualizáljuk, kiegészítjük. Ezt a munkát természetesen az érdekelt minisztérium szakembereinek bevonásával fogjuk elkészíteni. Ugyanakkor fontos feladat, amelyet már 1998-ban meg kell oldani a termék és tevékenység szintű normatív bruttó hozzáadott érték megállapítása a mezőgazdaságban, amelyhez szükséges az EU tagországokban ismert mezőgazdasági számviteli információs rendszer alkalmazása. Az e célra szolgáló hazai hálózat kialakítása folyamatban van, eredményeit jövőre tudjuk első ízben prezentálni. Annak érdekében, hogy a hazai mezőgazdaság helyzetét, szerepét mai és várható jövőbeli jelentőségét a döntéshozók számára részletesebben fel tudjuk tárni, feltétlenül szükséges a mezőgazdasági számlák rendszerének kialakítása.

A rövid távú feladatok között szerepel a Magyarországon hagyományos – és nemzetközileg elismert – fogyasztói árstatisztika továbbfejlesztése. A fogyasztói árindex módszertani felülvizsgálata rendszeres feladata a Központi Statisztikai Hivatalnak, ennek az Európai Unióval, és a Monetáris Unió előkészítésével kapcsolatos harmonizációja ebben az évben megkezdődött. A legfontosabb e téren a reprezentánsokból, valamint azok részletes aggregált csoportjaiból kiindulva tetszőleges időszakra vonatkozó kompatibilis indexek kiszámítása. Ennek érdekében át kell térni a fix bázisú indexszámítás gyakorlatára, amely jobban megfelel az új igényeknek. Jelentős feladat az is, hogy az árfelírásból hiányzó árak kezelésére megfelelő módszert alakítsunk ki, tehát a hiányzó árakat pótlása rendszeres és szisztematikus legyen. A fogyasztói árindex módszertanát a háztartásstatisztikával összhangban kell továbbfejlesztelnünk, egyfelől csökkenteni kell a reprezentánsok számát, másfelől bővíteni a megfigyelés körét, korszerűsíteni a súlyok becslését. Ennek a munkának érdekében a kiskereskedelmi census adatait is fel fogjuk használni.”

Az elmúlt két-három esztendő, de főként a 74. és a 75. évfolyam tartalmának tematikus arányai jól tükrözik ezt a munkát.

A hetvenöt év során a folyóiratunk mintegy 800 megjelent számában több mint 6000 írás, csaknem 3000 (hazai és külföldi) szerzőtől látott napvilágot. E szerzők közül nem egy – ifjú szakemberként – a *Szemle* hasábjain kezdett publikálni.

A rendszeresen megjelenő számokon kívül több alkalommal állítottak össze a szerkesztők egy-egy speciális tematikájú számot. Közülük különösen érdekes az 1938. évi áprilisi Szent István szám, mely az államalapító király halálának 900. évfordulója alkalmából reprezentatív tanulmány- és adatgyűjteményt tett közzé az ország népesedési, szociális és gazdasági helyzetéről történeti visszatekintésben. Az 1939. évi júniusi szám Magyarország mezőgazdasági ipara összefoglaló címet viseli, és a Mezőgazdasági Iparok VI. Nemzetközi Technikai és Kémiai Kongresszusa alkalmából adott számot a magyar mezőgazdasági ipar helyzetéről és fejlődéséről.

Emlékszámmal adózott a folyóirat 1983 októberében *Keleti Károly* születésének 150. évfordulójának, és ez alkalomból egy reprint válogatást is összeállítottak Keleti Károly műveiből. Ez évben pedig – a 75. évfordulóra – angol nyelvű különszámmal mutatkozott be folyóiratunk a külföldi szakközönség előtt.

A *Statisztikai Szemle* továbbra is a tágabb szakmai szellemiséget kívánja reprezentálni. Figyelemmel kíséri a hazai és külföldi statisztikai tudományos kutatásokat és felhasználásokat, valamint az aktuálisan felmerülő társadalmi–gazdasági problémákat, és arra törekszik, hogy az ezekről kialakult statisztikai módszerekkel, adatokkal megalapozott tudományos vélemények (esetleg kétségek–viták) megjelenjenek a folyóirat hasábjain. (Lásd például az 1995. márciusi számban megjelent tanulmányokat és vitacikkeket a mezőgazdaság helyzetéről.)

E hagyományok jegyében, az idők szavára figyelve, mindig megújulva szeretné a jövőben is betölteni szerepét a *Statisztikai Szemle* mint a hivatalos statisztika és mint a magyar statisztikai tudomány fóruma.

A VÁLLALATI GAZDÁLKODÁS ALAKULÁSA A MEZŐGAZDASÁGBAN*

OROS IVÁN

A mezőgazdasági nagyüzemek területének nagyobb része 1990 óta a kárpótlási eljárás során magánkézbe került. Ez azonban nem volt kizárólagos, az egyéni parasztgazdaságok mellett különböző típusú vállalkozások is jelentős szerephez jutottak. Közöttük a termelés fele-fele arányban oszlik meg. Sok gazda földjét a szövetkezeteknek adta bérbe, és továbbra is ott dolgozik.

A téma kutatására 1997-ben két részletben került sor a KSH területi igazgatóságainak közreműködésével. Az első fázisban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek 1988. évi adataiból kiindulva, a területükön jelenleg működő, vállalkozásjellegű utódszervezetek nevét, vállalkozási formáját és termőterületét derítették fel. A jelenlegi összeállítás ennek az adatgyűjtésnek csupán előzetes eredményeit, a vállalatok számára és területére vonatkozó adatokat foglalja össze. A további feldolgozás után azt szándékozzuk elemezni, hogy a szövetkezetek 1988. évi helyzete, fontosabb gazdasági eredményeik hogyan hatottak felszámolásukra vagy megmaradásukra. 1997 őszén – mintegy 500 utódszervezet megfigyelése alapján – kívánjuk összehasonlítani a működő vállalkozások főbb paramétereit az anyaszövetkezet korábbi adataival.

A magyar gazdasági és társadalmi életben a mezőgazdaságnak évszázadokon át kiemelkedő volt a szerepe, jelentősége azonban a XX. század folyamán egyre mérséklődött. A gazdasági ágak fejlődése hazánkban is meggyorsult, de csak késve követte a gyorsabban előrelépő nyugat-európai országokét. Az ipar például csak az 1940-es években érte utól a mezőgazdaság termelési értékét. A mezőgazdaságnak ez az 50 százalékos aránya 20 év alatt 20 százalékra, az 1990-es években pedig 10 százalék alá süllyedt. A népességből a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya is nagyjából hasonló mértékben változott. 1996-ban a francia, a német, a dán, a svéd, a Benelux és az észak-amerikai nemzetgazdaságban a mezőgazdasági aktív keresők aránya az 1996. évi hazai 7,9 százalékos arálynak még a felét sem érte el.

A magyar mezőgazdaság természeti adottságai kedvezőbbek az európai országok átlagánál. A hazai lakosság ételmiszer-szükségletét meghaladó feleslegek a külfiacon általában könnyen értékesültek. A termelés azonban nem minden időszakban használta ki

* Készült az OTKA T 02 0276 számú pályázata, az MTA Politikatudományi Intézete és a Központi Statisztikai Hivatal által támogatott kutatás keretében. A pályázatot eredetileg 1996-ban *Schindele Miklós* nyerte el, de váratlan halála csak az előkészítésben való részvételt tette lehetővé.

optimálisan a kapacitásokat. A termelési lehetőségek ugyanis csak megfelelő eszközellátás és üzemszerkezet mellett érvényesülnek.

A birtokstruktúra a mezőgazdaság egyik lényeges és sokat vizsgált aspektusa. Magyarországon a XX. század folyamán a birtokviszonyokban több alkalommal következtek be alapvető változások. Mind az 1945-ös földreform, mind a szocialista átszervezés, mind pedig a reprivatizáció, szinte alapjaiban változtatta meg a tulajdonviszonyokat és a birtokszerkezetet. Ezeket a változásokat ez alkalommal nem kívánjuk átfogóan vizsgálni. A következőkben a mezőgazdaság legfontosabb üzemtípusával, a mezőgazdasági szövetkezetekkel foglalkozunk, mivel 30 évig ezektől származott a mezőgazdasági termékek legnagyobb hányada, és még jelenleg is meghatározó arányt képviselnek a termelésben.

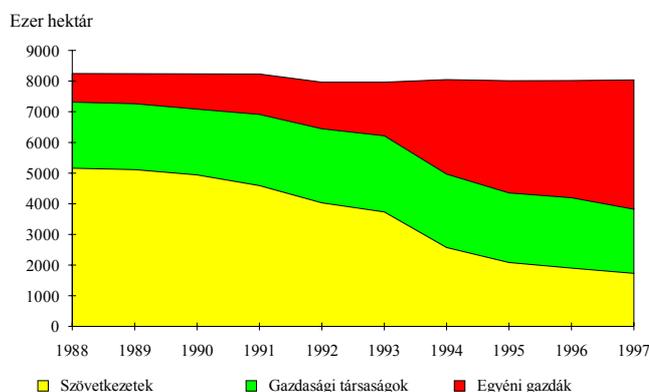
Az állami és a szövetkezeti gazdaságok évtizedekkel ezelőtt – kényszerítő állami intézkedések hatására – jöttek létre. Szélsőséges birtokstruktúra alakult ki, az egyik oldalon 1500 többezer hektáros nagyüzemmel, a másik oldalon másfélmillió, többnyire még fél hektárnál is kisebb földterülettel rendelkező kistermelővel, háztáji és kisegítő gazdasággal. A nagyüzemek rövid idő alatt a termelési színvonal tekintetében nemzetközi mértékben is számottevő fejlődést értek el, gyakorlatilag behozták mezőgazdaságunk Nyugat-Európával szembeni jelentős elmaradását. Az előrehaladást számottevő állami támogatás segítette. A mezőgazdaságban dolgozó szövetkezeti tagok jövedelmi viszonyai fokozatosan javultak, majd a háztájiban – bizonyos korlátok mellett – árutermelésre, sőt vállalkozói tevékenységre is lehetőségük nyílt. A háztáji és kisegítő gazdaságok mindjobban megtalálták helyüket, a kistermelők és a nagyüzemek között ésszerű munkamegosztás és kooperáció jött létre. A szövetkezetek azonban nemcsak a termelésben, hanem a falusi lakosság szociális támogatásában, a falu infrastruktúrájának fejlesztésében is fontos szerepet játszottak.

A rendszerváltással a föld tulajdonában és használatában az 1990 utáni években ismét gyökeres változás következett be. Ennek, valamint egyéb belső és külső tényezőknek hatására ezekben az években a mezőgazdasági termelés majd egyharmadával mérséklődött. A tulajdoni kárpótlás mindenképpen indokolt volt, a visszaesés főként arra vezethető vissza, hogy a gazdálkodásban célszerű üzemformák csak kevéssé jöttek létre. A rendszerváltást követő politika a nagyüzemi birtokstruktúra lebontását helyezte előtérbe. A nagyüzemek területét, termelőeszközeit az egyéni gazdaságok és új vállalkozások között felosztották. A kisgazdaságok többsége azonban a földhöz jutás ellenére a nyugat-európai optimális birtokméretnél kisebb földterülettel rendelkezett, s többnyire oly kevés volt a termelőeszközük, hogy eredményes gazdálkodást folytatni alig voltak képesek. Nem alakultak ki a farmgazdasági mintának megfelelő 50-60 hektáros családi gazdaságok.

A kárpótlásban részesültek közül sokan földjüket nem is művelték, hanem vállalatoknak bérbe adták. Így az értékesített termékek többsége továbbra is a különféle vállalkozásoktól származott. Korlátolt felelősségű társaságok (kft.-k), egyéni vállalkozások, részvénytársaságok (rt.-k), betéti társaságok mellett, nem kevesen választották azt a megoldást, hogy némiképpen megújult szövetkezeti formában folytatták a közös gazdálkodást. Jelenleg 35 ezer vállalkozás mellett 1,2 millió egyéni gazdaság hasznosítja a mezőgazdasági földterületet. A magángazdaságok a vállalkozásoknál valamivel nagyobb területet művelnek.

A mezőgazdasági szövetkezetek háttérbe szorulása 1990 óta folyamatos és az általuk művelt terület évről évre csökken.

A főbb gazdaságtípusok területe, 1988–1997*

* Az 1992. évi adatok részben becslés alapján.

Az 1997. évi felvétel regisztrálta az 1988-ban működött termelészövetkezetekből kivált, vagy a területükön alakult, ma is működő szervezetek vállalkozási típusát és az általuk használt termőterületet. A tökéletes számbavételnek a folyamatok pontos elszámolásának csak az szabott határt, hogy kisebb-nagyobb földterületek az elmúlt évek során többször is gazdát cseréltek. (Az állami gazdaságok régi keretei között a változások sokrétűbbek voltak és még nehezebben követhetők, így megfigyelésükre nem került sor. A mezőgazdasági termelést nem folytató, számottevő földterülettel vagy állatállománnyal nem rendelkező vállalkozásokra nem terjedt ki a megfigyelés.)

Az 1988. évi 1256 termelészövetkezetnek 5,1 millió hektár, átlagosan 4082 hektár volt a termőterülete, és a mezőgazdaság bruttó termelésének csaknem a fele tőlük származott.

A régi termelészövetkezeti keretek a különböző kárpótlási eljárások nyomán jelentősen megváltoztak, helyükön az önállósult egyéni gazdaságok mellett sok vállalat is működik. A kialakult utódszervezetek túlnyomó részét – mint az 1. tábla adatai is mutatják – a szövetkezetek és a kft.-k teszik ki.

1. tábla

Az 1997. évi adatgyűjtés keretében megfigyelt vállalkozásjellegű utódszervezetek

Vállalkozásforma	A vállalkozások		
	száma	használatában levő termőterület (1000 hektár)	átlagos termőterülete (hektár)
Mezőgazdasági szövetkezet	1193	1858	1557
Korlátolt felelősségű társaság	527	352	668
Holding	9	2	239
Részvénytársaság	39	48	1 226
Egyéni vállalkozás	113	19	171
Egyéb	301	63	208
<i>Összesen</i>	<i>2182</i>	<i>2342</i>	<i>1073</i>

A vállalati regiszterekben nyilvántartott mezőgazdasági vállalkozások közül 1997 márciusában 35 416 működött. Ebből 26 ezer egyéni vállalkozás volt, amelyek termelőkapacitása többnyire igen kicsi volt. (Közülük csak 13 ezer végezte főfoglalkozásban a mezőgazdasági munkát.) A mezőgazdasági szervezetek egy részének nem volt sem földje, sem állata. A közel 10 ezer társas szervezet közül pedig több mint 7 ezer csak 10 főt vagy még kevesebbet foglalkoztatott.

A különböző forrásokból származó adatok tartalma és csoportosítása gyakran eltérő volt az elmúlt években, ami megnehezíti összevetésüket, ugyanakkor gyakoriak voltak a változások, átalakulások is. A két legfontosabb vállalkozási forma főbb adatai az összeírás és a regiszter alapján a 2. tábla szerint alakultak.

2. tábla

A mezőgazdasági szervezetek és a korlátolt felelősségű társaságok száma és termőterülete 1997-ben

Vállalkozásforma	A vállalkozások			A termőterület		
	a regiszter	a megfigyelés	a megfigyelt száma a regiszter szerinti százalékában	a KSH-adatgyűjtés szerint	a megfigyelés szerint	a megfigyelés szerint a KSH adatgyűjtés szerinti százalékában
	szerinti száma			1000 hektár		
Mezőgazdasági szervezet	1799	1193	66,3	1863	1858	99,7
Korlátolt felelősségű társaság	3887	527	13,6	519	352	67,8

A termőterület tekintetében tehát a felvétel szinte hiánytalanul felöleli a termelőszövetkezetek helyén létrejött vállalkozásokat. A kft.-k számában és területében mutatkozó különbség fő oka a mezőgazdasághoz kötődő szolgáltatásokat és egyéb tevékenységeket végző társulások nagy száma.

1988-ban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek több mint 5 millió hektáros területének csaknem egészét nagybirtok méretű üzemek művelték. Az egykori szövetkezeti föld 54 százalékát ma egyéni gazdaságok hasznosítják. A fennmaradó területnek 36 százalékát a mezőgazdasági szövetkezetek, 10 százalékát pedig a többi vállalkozásformába tartozó gazdaságok művelik meg. A területi különbségek rendkívül nagyok. A csökkenés egyes dunántúli megyékben, például Somogy, Fejér, Komárom-Esztergom, Baranya és Vas megyében lényegesen kisebb volt, mint a legnagyobb visszaesést mutató Szabolcs-Szatmár-Bereg, Nógrád, Csongrád, Pest, Hajdú-Bihar, Bács-Kiskun és Békés megyében.

A megfigyelt utódszervezetek termőterületének országos átlaga 1073 hektár. Méretük Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében a legkisebb (579 hektár), a Békés megyeiek a legnagyobbak (1657 hektár). (Az országrészek és a megyék fontosabb adataiban bekövetkezett változásokat a 3. táblában mutatjuk be.)

A termelőszövetkezetek területvesztése a Dunántúlon és az északi megyékben (Nógrád kivételével) lényegesen kisebb volt, mint az Alföldön, ahol egyedül Jász-Nagykun-Szolnok megyében volt nagyobb az országos átlagnál. A szövetkezetek száma valamelyest csökkent 1988 óta, de Jász-Nagykun-Szolnok és Győr-Moson-Sopron megyében sok, több részre szakadt üzem jelentősen növelte a szövetkezetek számát. Az utódszervezetek száma jelenleg 74 százalékkal több, mint ahány szövetkezet 1988-ban működött. A

Dunántúlon az üzemek száma megkétszereződött, bár megyénként igen eltérő mértékűek voltak a változások: Fejér és Jász-Nagykun-Szolnok megyében megháromszorozódott az üzemek száma, Békés és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében viszont alig változott.

3. tábla

A termelőszövetkezetek és utódszervezeteik száma és átlagos területe megyénként

Megye	A szövetkezetek			Az 1997. évi utódszervezetek			A száz termelőszövetkezetre jutó szervezet
	száma		1988. évi átlagos termőterülete (hektár)	száma	termőterülete		
	1988-ban	1997-ben			átlagosan (hektár)	az 1988. évi százalékában*	
Baranya	58	51	4121	110	1258	57,7	190
Fejér	61	64	3738	197	716	61,8	323
Győr-Moson-Sopron	69	87	3217	105	989	46,8	152
Komárom-Esztergom	27	22	3370	58	923	59,3	215
Somogy	76	76	4145	198	1016	63,5	261
Tolna	61	62	3492	107	976	48,8	175
Vas	56	64	3250	92	1127	57,1	164
Veszprém	39	41	5667	71	1485	47,1	182
Zala	53	36	3698	68	1168	40,3	128
Dunántúl	500	503	3814	1006	1022	53,9	201
Bács-Kiskun	102	92	4118	188	869	38,8	184
Békés	84	68	4321	88	1657	39,9	105
Csongrád	61	56	4787	75	1408	36,0	123
Hajdú-Bihar	83	90	4843	135	1100	36,8	163
Jász-Nagykun-Szolnok	56	85	6696	180	1147	54,9	321
Pest	68	65	4368	91	1197	36,7	134
Szabolcs-Szatmár-Bereg	118	84	3102	143	575	22,4	121
Alföld	572	540	4397	900	1064	38,1	157
Borsod-Abaúj-Zemplén	95	77	3758	150	1304	54,6	158
Heves	53	46	3943	83	1305	52,2	157
Nógrád	36	27	3889	42	1140	34,3	117
Észak	184	150	3837	275	1284	50,0	149
<i>Összesen</i>	<i>1256</i>	<i>1193</i>	<i>4082</i>	<i>2181</i>	<i>1073</i>	<i>45,7</i>	<i>174</i>

* A termelőszövetkezetek 1988. évi területének százalékában.

A szövetkezeti földek tulajdonának változását alapvetően a rendszerváltás politikai indíttatású intézkedései befolyásolták. A föld indokolt magánosítása az ország egész területén csaknem azonos mértékben ment végbe. Az egyes régiók és szövetkezetek egymástól eltérő viselkedése, a felszámolás különböző mértéke viszont azt jelzi, hogy a mindenütt ható kárpótlási igények mellett számos gazdasági vagy helyi hatás is közrejátszott a régi szövetkezeti keretek kisebb-nagyobb mértékű megmaradásában vagy teljes felszámolásában. Az eddigi egyszerű adatgyűjtés alapján azonban ezekre a kérdésekre egyértelmű válasz nem adható, de a későbbiekben a szövetkezetek 1988. évi gazdasági

eredményeire támaszkodva, a két vizsgált év adatainak összehasonlításával megkísérelünk további összefüggésekre választ adni.

Bizonyos összefüggések a kiinduló adatgyűjtés alapján – amely csak a termőterületre terjedt ki – máris felismerhetők. A korábbi kisebb szövetkezeti gazdaságméret egyrészt arra hatott, hogy közülük minden ötödik megszűnt, a megmaradók pedig az 1988. évinél kisebb területen folytatták a termelést. A nagyobbakra az a jellemző, hogy területüket inkább megtartották, mint a kisebbek, de a megmaradt földterületet legalább 2-3 gazdasági társulás között – amelyeknek fele nem szövetkezet volt – osztották fel. Ez azt jelzi, hogy a nagy területű, gyakran több település határában gazdálkodó szövetkezetekben, tehát az igazi nagybirtokokon az együvé tartozás érzése a tagokban kevésbé volt erős, mint a kisebbekben. Az egymáshoz közel élő tagokban az együttműködésre való hajlam erősebb volt. A régi keretből való kitörés szándékával magyarázható, hogy a „nagyok” többféle gazdasági formával is próbálkoztak. (Lásd a 4. táblát.) A kisebb méretre való visszahúzódság megkönnyítette az üzem termelésének szervezését, irányítását. Mindenesetre az üzemméreteken az eredeti birtoknagyság bizonyos fokig ma is érvényesül: a kisebb szövetkezetek utódszervezetei feleakkorák, mint a nagyobbaké.

A korábbi nagyüzemi gazdaságméretet – amint arra már utaltunk – részben az egyéni kárpótlás csökkentette, részben az, hogy a maradék terület sem maradt egy kézben, azon több vállalat osztozott. Ezt támasztja alá az, hogy száz termelőszövetkezet helyén jelenleg átlagosan 174 utódszervezet működik. Megyéenként a szóródás igen szélsőséges, 100 régi szövetkezet helyén Békés megyében 105 vállalkozás működik, tehát a sok változás ellenére a régi keretek alig változtak, Fejér megyében viszont 323, ami azt jelzi, hogy a korábbi nagybirtokok sok kis vállalkozásra aprózódtak szét. Hasonló a helyzet Jász-Nagykun-Szolnok megyében.

4. tábla

Az utódszervezetek száma az eredeti termelőszövetkezetek nagysága szerint

1988. évi termőterület (hektár)	A termelőszövetkezetek száma 1988-ban	A belőlük alakult utódszervezetek 1997. évi		A száz termelőszövetkezetből alakult utódszervezet	Az utódszervezetekből		
		száma	átlagterülete		szövetkezet	korlátolt felelősségű társaság	egyéb
–2000	171	177	613	104	68,9	14,1	16,9
2001–3000	280	355	844	127	63,1	19,4	15,4
3001–4000	274	470	957	172	50,0	27,4	22,4
4001–5000	193	354	1049	183	54,5	22,6	22,9
5001–6000	138	281	1257	204	55,9	22,8	23,4
6001–8000	129	307	1367	238	53,8	25,1	23,2
8001–	71	237	1428	334	40,9	35,0	24,1
<i>Összesen</i>	<i>1256</i>	<i>2181</i>	<i>1073</i>	<i>174</i>	<i>54,7</i>	<i>24,2</i>	<i>23,1</i>

A régi szövetkezeteknek fele ma is egyetlen szövetkezetet alkot, a többi vagy megszűnt, vagy feldarabolódott. Az 1988. évi 1256 termelőszövetkezetnek csaknem egytizedét, 118 szövetkezetet teljesen felszámoltak. Ezek többsége a kisebb területű termelő-

szövetkezetek közül került ki. Az egy utódszervezetté alakult szövetkezetek aránya is ebben a kategóriában a legmagasabb. A nagyobb szövetkezetek területén ma több gazdasági szervezet osztozik. A régi szövetkezetek fele továbbra is szövetkezetként működik. A nagyobbakból többféle vállalatot is alakítottak. Az 1988. évi gazdaságnagyság és a jelenlegi szervezetek száma között – az 5. tábla adatai ezt jól jelzik – szoros az összefüggés, és ugyanez elmondható az üzemformák előfordulásáról is. (Kivétel ez alól a két utódszervezettel és a csak egyéb vállalkozással rendelkezők aránya, ezeknél a gazdaságnagyság-kategóriák között számottevő különbség nincs.)

5. tábla

Az 1988. évi termelőszövetkezetek számának százalékos megoszlása gazdaságnagyság-csoportonként és a belőlük alakult utódszervezetek jellege szerint

1988. évi termőterület (hektár)	Az 1988. évi termelőszövetkezetek közül				Az utódszervezetek között		
	nincs utódszervezete	1	2	3 és több	csak szövetkezet	szövetkezet és egyéb	csak egyéb
		utódszervezetté alakult				vállalkozás	
	fordul elő						
–2000	19,3	62,6	14,0	4,1	54,4	11,1	15,2
2001–3000	13,2	58,6	20,0	8,3	56,5	16,4	13,9
3001–4000	7,3	51,5	22,7	18,6	51,9	23,0	17,9
4001–5000	9,3	49,3	16,7	24,8	50,3	25,4	15,1
5001–6000	2,2	49,3	21,0	27,6	56,6	28,3	13,0
6001–8000	3,9	38,8	20,9	36,5	48,0	38,0	10,2
8001–	2,8	22,5	16,8	57,8	29,5	52,1	15,5
<i>Összesen</i>	9,4	51,0	19,2	20,3	51,8	24,0	14,7

A megfigyelt utódszervezetek átlagos területmérete a vállalkozások 23 százalékában kisebb 100 hektárnál, 38 százalékában 100–1000 hektár, 39 százalékában 1000 hektárnál nagyobb. A szövetkezeteknél ugyanezek az arányok 8, 33, 59 százalékot tesznek ki. 2000 hektárnál nagyobb területet 336 szövetkezet, 46 kft., 9 részvénytársaság és 2 erdőbirtokosság művel.

Az utódszervezetek termőterületének 82 százalékát az 1000 hektárosnál nagyobb gazdaságok művelik. (Ebből a 2000 hektárosok aránya 53 százalék.) Ezek teszik ki az ország összes termőterületének 24 százalékát.

Az utódszervezetek területnagyság szerinti megoszlása a vállalkozás típusa szerint igen eltérő. A 6. tábla adatai bizonyítják, hogy a szövetkezetek között lényegesen több a nagyobb területet művelők aránya, mint a termelőszövetkezetekből alakult többi vállalkozás között. A nem szövetkezeti jellegű vállalkozások között lényegesen több a kis, de főleg a közepes méretű birtok. A szövetkezetek földtulajdonlását a jelenlegi törvények tiltják. Az erről folyó, a politikai harcok középpontjában álló vita még nem dőlt el. A bérelt területen való gazdálkodás – kilátásait tekintve – bizonytalanná teszi a termelést. (Meg kell jegyezni, hogy a kft.-knek és az egyéb vállalkozásoknak középső kategóriabeli súlya néhány előző tábla adatainak egyenletesen növekvő vagy csökkenő trendjét is befolyásolja.)

6. tábla

A termelőszövetkezetekből alakult utódszervezetek 1997. évi számának megoszlása területnagyság szerint

Termőterület (hektár)	A vállalkozások		A vállalkozások megoszlása (százalék)		
	száma	aránya (százalék)	mezőgazdasági szövetkezet	kft.	egyéb
-10	150	6,9	3,5	15,9	5,2
11-50	196	9,0	1,5	6,8	30,8
51-100	160	7,3	2,8	9,9	16,3
101-500	449	20,6	12,6	27,7	33,0
501-1000	373	17,1	20,8	16,9	7,8
1001-2000	460	21,1	30,6	14,0	4,5
2001-	393	18,0	28,2	8,7	2,4
<i>Összesen</i>	<i>2181</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

A termelőszövetkezetek 1988. évi területének felét sem (46%) teszi ki a jelenlegi vállalkozások területe. Teljes egészében 118 termelőszövetkezetet számoltak fel. A régi szövetkezetek többsége (57%) területének 25-75 százaléka maradt meg. 23 szövetkezet utódszervezeteinek ugyanakkora vagy nagyobb a területe, mint 1988-ban volt, mivel más forrásból is jutottak földhöz. Ha az 1988. évi területnagyság-kategóriákat vesszük figyelembe, a területcsökkenés – a legkisebb szövetkezetektől eltekintve – igen egyenletesen alakult, gazdaságmérettől függetlenül szinte azonos mértékben morzsolódott le a szövetkezetek területe.

7. tábla

A termelőszövetkezetek megmaradt területének aránya nagyságkategóriák szerint (százalék)

1988. évi termőterület (hektár)	Nincs utódszervezet	A megmaradt terület aránya					Összesen
		0-24	25-49	50-74	75-99	100	
		százalék					
-2000	19,3	16,4	24,0	17,0	17,5	5,8	100,0
2001-3000	13,2	16,8	27,1	26,1	15,7	1,1	100,0
3001-4000	7,3	16,8	24,8	34,3	15,3	1,5	100,0
4001-5000	9,3	19,7	30,1	27,4	11,4	2,1	100,0
5001-6000	2,2	17,4	34,1	28,3	17,3	0,7	100,0
6001-8000	3,9	14,0	32,5	38,0	10,8	0,8	100,0
8001-	2,8	15,5	32,4	36,6	12,7	-	100,0
<i>Összesen</i>	<i>9,4</i>	<i>16,9</i>	<i>28,3</i>	<i>28,9</i>	<i>14,7</i>	<i>1,8</i>	<i>100,0</i>

A szövetkezetek termelésének jelenlegi színvonala a mezőgazdaság átlagát meghaladja, de jelentőségük az elmúlt 8 év folyamán egyre csökkent. 1988-ban a mezőgazdasági termékek 47,4 százalékát állították elő. Jelenleg valamivel több mint 40 százalék a részesedésük a termelésből. Figyelembe kell azonban venni, hogy az egész mezőgazdaság teljesítménye is csökkent, körülbelül egyharmadával. A szövetkezetek átlagos termő-

területe 4000 hektárról 1500 hektárra zsugorodott, ezzel nagyüzemi jellegük mérséklődött. Ma e szervezetek részesedése a hagyományos ágazatokban, a szántóföldi növénytermelésben (ezen belül a gabonatermelésben) és a szarvasmarha-tenyésztésben a legnagyobb.

8. tábla

*A szövetkezetek és az egyéb gazdaságok súlya a mezőgazdaságban
(százalék)*

Megnevezés	Szövetkezetek		Gazdasági társaságok	Egyéni gazdaságok
	1988-ban	1997-ben	1997-ben	
Termőterület	62,6	23,7	28,6	47,7
Szántó	76,7	31,1	18,1	50,8
Kert, szőlő, gyümölcsös	14,4	4,3	9,3	86,4
Búza-termelés	84,8	40,9	21,5	37,6
Szarvasmarha-állomány	62,0	43,0	29,9	27,1
Sertésállomány	31,9	20,8	25,9	53,3
Juhállomány	62,9	18,1	7,8	74,1
Baromfi (felnőtt) állomány	39,3	13,5	26,5	60,0

A szövetkezetek állatsűrűsége csak a juhoknál csökkent jelentősen (harmadára), a többi állatfaj esetében a korábbihoz hasonló. Területükhöz képest valamivel több vonóerővel rendelkeznek, mint korábban, műtrágya-felhasználásuk azonban alig 40 százaléka a korábbinak, általában az 1970. évi szinten van. A legnagyobb jelentőségűnek az tekinthető, hogy a szövetkezetek földterületén 1996-ban csak feleannyi munkaerő dolgozott (száz hektár mezőgazdasági területre számítva 5 fő), mint tíz évvel ezelőtt, ami a munka-termelékenység nagyfokú javulását jelzi.

9. tábla

Állatsűrűség, munkaerő, vonóerő és műtrágya-felhasználás a szövetkezetekben

Megnevezés	Száz hektár mezőgazdasági területre jut	
	1988-ban	1996-ban
Szarvasmarha (darab)	23	22
Sertés (darab)	58	63
Juh (darab)	30	9
Baromfi, felnőtt (darab)	163	147
Foglalkoztatottak létszáma, fő	11	5
Gépi vonóerő (kW)	143	163
Műtrágya-felhasználás hatóanyagban (tonna)	24	10

Megjegyzés. Az állományadatok az 1988. évi december 31-i és az 1996. évi december 1-jei állapotra vonatkoznak.

A vállalkozások a hazai mezőgazdasági termelésben 1995-ben 43 százalék feletti arányt képviseltek. Közülük a mezőgazdasági szövetkezetek termelési volumene a legnagyobb, azonban a tagjaiktól és más földtulajdonosoktól bérelt, területen évről évre ki-

sebb területen folytatják munkájukat. A földbérleti díj növeli költségeiket, földhöz jutásuk eddig megoldatlan. Üzemi felépítésük többnyire a korábbi termelészövetkezetek, másoké a szakszövetkezetek vonásait viselik magukon; az ún. dán-típusú beszerző és értékesítő szövetkezetek jegyei csak kevés helyen jelennek meg. Az EU-csatlakozás feltételei eddig nem tartalmaztak kikötéseket a mezőgazdasági üzemformákra vonatkozóan. Kérdés azonban, hogy az ott eddig kialakult és a családi gazdaságokra alkalmazott támogatási rendszer nem vet-e majd fel problémákat?

A magyar mezőgazdaság szervezett termelése, különösen pedig a termékek értékesítése jelenleg még gyakran akadályokba ütközik. Úgy látszik, hogy a termelés növekedése ezeket a szakadékokat még csak tovább mélyíti. A működő szövetkezetek és egyéb vállalkozások az ésszerű és előrelátó szervezés hiányosságait a termelés csaknem 50 százalékos volumenére vonatkozóan valamennyire megoldják. A legnagyobb probléma azonban az, hogy az önkéntes szerveződés és összefogás az egyéni gazdaságok tevékenységében még alig érvényesül. Az igényeknek megfelelő termelés, a támogatások igazságos szétosztása és a termékek elfogadható vagy garantált áron való értékesítése nincs megoldva. Kiutat – más országok példáiból okulva – főként az egyéni gazdákat összefogó szövetkezeti jellegű szerveződés jelenthetne, amelynek azonban ma még csak a csirái fedezhetők fel.

TÁRGYSZÓ: Mezőgazdaság. Vállalati gazdálkodás.

SUMMARY

In Hungary the number of agricultural co-operatives changed but slightly since 1988. However, their average land area has been reduced from 4,082 to 1,557 hectares. The land area they possessed in 1988 is now cultivated by private farms (54 per cent), agricultural co-operatives (36 per cent), and various other business undertakings (10 per cent). Their share in agricultural production came to 47.4 per cent in 1988, and it did not decrease significantly. Larger co-operatives have been transformed, into several different enterprise forms, while the smaller ones mostly maintained the co-operative form.

The co-operatives of the present take the leadership in cereal farming and cattle-breeding, while their horticultural production declined. In 1997 they possessed roughly the same mechanical hauling power per unit land area as 10 years before, however, they employ the half of the labour force which indicates a significant improvement in labour productivity.

A NEVELÉSI–KÉPZÉSI RÁFORDÍTÁSOK ÉS A KERESETEK ISKOLAI VÉGZETTSÉG SZERINT*

DR. BARANYAI ISTVÁN

A nevelési–képzési ráfordítások és a keresetek közötti kapcsolat vizsgálatának célja annak megállapítása, hogy a rendszerváltozás előtt és után mennyibe került a lakosság-
nak (a szülőknek) és a társadalomnak a fiatalok különböző fokozatú iskolai végzettségé-
nek megszerzése; milyenek voltak az iskolai végzettség szerinti kereseti arányok; hogyan
alakult az eltérő végzettségűek összegezett nettó (ún. élet-) keresete különböző életkor-
okig és a nyugdíjkorhatárig; végül pedig annak meghatározása, hogy az alapképzés utáni
továbbtanulás lakossági ráfordításai (az alapképzéshez viszonyított többletköltségek) –
figyelemmel a végzettségek közötti kereseti arányokra – mennyi idő elteltével térülnek
meg az egyéneknek. E kérdésekre adott válaszok alapján lehetőség nyílik továbbá a fel-
sőfokú oktatásban a közelmúltban bevezetett tandíj reálisabb megítéléséhez is.

A vizsgálat során alkalmazott módszertan részletes ismertetésére terjedelmi okok mi-
att itt nincs lehetőség, az alábbiakat azonban mindenképpen indokolt ismertetni.

A nevelési–képzési ráfordításokat fogyasztásként mutatjuk be, külön-külön az ún.
„vásárlásból eredő fogyasztás”-t és a „természetbeni társadalmi juttatás”-t, valamint ezek
összegezéseként az „összes fogyasztás”-t. (Ezeket a makrogazdasági fogalmakat elsősor-
ban a nemzetgazdasági elszámolások során – a nemzetközi gyakorlattal egyezően – al-
kalmazzák.)

A vásárlásból eredő fogyasztás (továbbiakban röviden: vásárolt fogyasztás) a fo-
gyasztási célú árukra és szolgáltatásokra fordított lakossági pénzkiadáson kívül tartal-
mazza a saját termelésből származó elfogyasztott termékek (nagyreszt élelmiszerek) ér-
tékét és a saját tulajdonú lakások amortizációját is, de nem tartalmazza a lakásfelhalmo-
zásra (építésre, vásárlásra) fordított kiadásokat.

A természetbeni társadalmi juttatások (központi állami és önkormányzati ingyenes
juttatások) közel háromnegyede két tételből tevődik össze: az oktatás és az egészségügyi
ellátás társadalmi ráfordításaiból (működési költségek és amortizáció). Ezen kívül ide
tartoznak – többek között – az állami–önkormányzati lakásokhoz nyújtott dotáció, a tö-
megközlekedés árkiegészítése (támogatás), a lakossági fogyasztási szférához kapcsolódó
közművelődési, kulturális és szociális (köztük a diákszociális) intézmények, az üdülés, a
sport stb. állami–önkormányzati támogatása.

* Készült a T 022229 számú OTKA-támogatással.

E tanulmány túlnyomórészt négy év adataira épül. A fogyasztás korcsoportonkénti adatai korábbi OTKA-támogatással végzett kutatási munkákból 1985-ről és 1989-ről rendelkezésre álltak, az 1995. évre vonatkozó adatok kimunkálására pedig a közelmúltban került sor.

A makrostatisztikai fogyasztási adatokat elsősorban a Központi Statisztikai Hivatal reprezentatív háztartási költségvetési adatainak felhasználásával, de emellett nagyon sok más egyéb adat igénybevételével¹ elsőként felosztottuk háztartástípusokra, majd pedig ezeken belül korcsoportokra, valamint a 15–23 éveseken belül közép- és felsőfokú tanulóakra. A háztartástípusokra (összesen 6 típus) felosztás jelentősen növeli a korcsoportonkénti számítások megbízhatóságát, mivel például a nyugdíjas egyedül élők és a nyugdíjas családi háztartások adatai túlnyomórészt az időskorúakra vonatkoznak, az eltartott gyermek nélküli aktív keresős háztartásoké nagyrészt a középkorúakra, a gyermekeseké pedig (gyermekszám szerinti tagolásban) túlnyomórészt a fiatal- és középkorúakra.

A családi pótlék, az ösztöndíj és szintén a gyermekek neveléséhez-képzéséhez nyújtott segélyek számításba vételével megállapítható volt, hogy a különböző korú gyermekek (0–6, 7–10, 11–14, 15–18 és 19–23 évesek) vásárolt fogyasztásából mennyit fedeztek az említett pénzbeni társadalmi juttatások és mennyi hárult a lakosságra (szülőkre), amit saját, nagyrészt munkából eredő jövedelmükből kellett fedezni. A pénzbeni és ingyenes természetbeni társadalmi juttatások együttes összege pedig azonos a társadalomnak (központi állami és önkormányzati szervezetek) az összes nevelési-képzési ráfordításokhoz (összes fogyasztáshoz) való hozzájárulásával.

A kereseti adatok közül nagyrészt az 1987. és 1995. évi iskolai végzettség adatait korcsoportonként használtuk fel, amelyek a KSH és az Országos Munkaügyi Központ reprezentatív felméréseiből származnak. Az 1987. évi kereseti adatokhoz kapcsolódóan rendelkezésre álló 1985. és 1989. évi korcsoportonkénti fogyasztási adatokból kiszámítottuk az 1987-re vonatkozó adatokat. (1985-ről és 1989-ről nem álltak rendelkezésre iskolai végzettség és kor szerinti keresetadatok, csak a közbülső 1987. évről.)

Végül az összegezett (sok évre vonatkozó) fogyasztási és kereseti adatokat szükség-szerűen csak a vizsgált egyes évekre vonatkozó adatok időbeli „kivetítésével” lehetett kiszámítani, vagyis feltételeztük, hogy a vizsgált évekre vonatkozó adatok, illetve arányok a jövőben is érvényesülnek. (A valóság természetesen ettől eltérően alakul, de az arányok megítélésére alkalmasak a számított eredmények.)

NEVELÉSI-KÉPZÉSI RÁFORDÍTÁSOK

Mind a vásárolt fogyasztás, mind a természetbeni társadalmi juttatás fejenkénti összegei természetesen korcsoportonként eltérők. A korcsoportonkénti arányok rövid távon általában csak kismértékben, hosszabb távon azonban számottevően változhatnak, amennyiben a fogyasztási színvonalban jelentős változások következnek be. Így például 1967 és 1981 között (erről a két évről vannak korcsoportonkénti számítások) a vásárolt fogyasztás változatlan árszinten számított volumenének 74 százalékos (évi átlagban 4,0 százalékos) növekedésével egyidejűleg – egy személy átlagos fogyasztását 1,00-nak véve

¹ A „más egyéb” adatok közül a különböző szintű oktatásban részesülő nappali tagozatos tanulók száma, az egészségügyi és szociális szolgáltatásokat igénybe vevőkre, az önkormányzati és állami bérlakásokat bérlőkre, a saját tulajdonú lakásban lakókra, a tömegközlekedési kedvezményekre, a diák szociális intézmények igénybevételére stb. vonatkozó adatok voltak különösen fontosak.

– a 0–18 évesek relatív fogyasztása 0,03 ponttal, a 19–59 éveseké 0,02 ponttal csökkent, az időskorúaké pedig 0,05-dal emelkedett. (Az idős- és a fiatalkorúak relatív fogyasztási aránya tehát 0,08 ponttal távolodott egymástól.) Ebben az időszakban az átlagos nyugdíjak–járadékok sokkal jobban nőttek, mint az átlagos keresetek, és az általános javulás mellett elsősorban ez okozta a számottevő arányváltozást. Ettől eltérően alakultak az arányok 1981 után. Az 1981 és 1989 közötti időszakban egészen minimális fogyasztásnövekedés (az érzékelés szempontjából stagnálás) mellett a 0–18 évesek relatív fogyasztása emelkedett, az időskorúaké nem változott, a középkorúaké pedig kissé csökkent. Ezt követően 1989 és 1995 között a fogyasztási színvonal csökkenésével egyidejűleg nem változott az időskorúak vásárlásból eredő relatív fogyasztása (0,91), a gyermekek és középkorúak esetében pedig folytatódott az előző tendencia: a gyermekeké tovább nőtt (0,74-ről 0,77-ra), a középkorúaké pedig tovább csökkent (1,18-ról 1,14-ra).

Az eddigi fogyasztáskutatás eredményei arról tanúskodnak, hogy a fogyasztási színvonal stagnálása vagy csökkenése esetén a gyermekek relatív fogyasztása emelkedik a középkorúaké (szülőké) rovására, az időskorúakét pedig számos tényező (például a nyugdíj és a keresetek aránya, a nyugdíj melletti jövedelemszerzés lehetőségének változása stb.) befolyásolja. A gyermekek vásárolt fogyasztása a korral párhuzamosan természetesen jelentősen egyre magasabb, mivel fejlődésükkel alapszükségleteik mennyiségileg is emelkednek, szükségleteik köre pedig folyamatosan bővül.

A természetbeni társadalmi juttatások generációk közötti arányai lényegesen mások, mint a vásárlásból eredő fogyasztási arányok, mivel például 1995-ben az összes juttatás 35 százaléka oktatási, 38 százaléka pedig egészségügyi juttatás volt. A gyermekek az oktatási juttatás révén az összes természetbeni juttatásból az átlagnál jóval nagyobb arányban részesülnek s kissé nagyobb arányban az időskorúak is, az egészségügyi juttatások nagyarányú igénybevételéből következően. Jellemző, hogy egy-egy személy átlagos természetbeni társadalmi juttatását 1,00-nak véve 1995-ben a 0–18 évesek relatív fejenkénti juttatása 1,78, az időskorúaké 1,04, a középkorúaké pedig mindössze 0,63, de ezen belül az egyetemi–főiskolai hallgatóké 4,97.

Rátérve a nevelési–képzési ráfordítások számszerű vizsgálatára: 1985-ben, 1989-ben és 1995-ben a kisgyermekek, az általános iskolás korúak, továbbá a nappali tagozaton közép- és felsőfokon tanulók vásárolt fogyasztása és természetbeni társadalmi juttatása az 1. táblában bemutatottak szerint alakult.

1. tábla

Az évi vásárolt fogyasztás és természetbeni társadalmi juttatás egy személyre számított összege folyó áron

Korcsoport (éves)	Vásárolt fogyasztás			Természetbeni társadalmi juttatás az		
	1985.	1989.	1995.	1985.	1989.	1995.
	évben (ezer forint)					
0–6	29,1	47,0	189,9	12,0	20,9	98,5
7–10	34,6	57,3	213,9	16,5	31,8	148,3
11–14	39,6	64,5	235,1	16,5	31,8	148,3
Középfokon tanulók	52,3	82,3	278,6	25,5	48,1	180,9
Egyetemi–főiskolai hallgatók	63,4	101,9	351,9	61,8	129,6	376,5

A fiatalok vásárolt fogyasztásának és természetbeni társadalmi juttatásainak értékei a korral növekvők: a középfokon tanulóké nagyobbak, mint az általános iskolásoké, az egyetemi–főiskolai hallgatóké pedig még magasabb: az utóbbiak természetbeni társadalmi juttatása 1985-ben majdnem annyi volt, mint vásárolt fogyasztásuk, 1989-ben és 1995-ben pedig jelentősen meghaladta azt.²

2. tábla

A nevelési–képzési költségek és forrásai alakulása születéstől a képzettség megszerzéséig

Végzettség	Vásárolt fogyasztás	Természetbeni társadalmi juttatás	Összes fogyasztás	Pénzbeni társadalmi juttatás	A pénzbeni és természetbeni	
					társadalmi juttatás	
					a vásárolt	az összes
egy személyre számítva (ezer forint)					fogyasztás százalékában	
Az 1985. évi feltételek alapján						
Alapfokú	471	204	675	115	24	47
Szaktanulmányos	628	281	909	139	22	46
Középiskola	681	306	987	147	22	46
Főiskola	871	491	1 362	216	25	52
Egyetem	998	615	1 613	262	26	54
Az 1989. évi feltételek alapján						
Alapfokú	769	380	1 149	290	38	58
Szaktanulmányos	1 016	524	1 540	349	34	57
Középiskola	1 099	572	1 671	368	34	56
Főiskola	1 404	961	2 365	456	33	60
Egyetem	1 608	1 220	2 828	514	32	61
Az 1995. évi feltételek alapján						
Alapfokú	2 936	1 777	4 713	692	24	52
Szaktanulmányos	3 771	2 320	6 091	854	23	52
Középiskola	4 050	2 501	6 551	908	22	52
Főiskola	5 106	3 630	8 736	1 075	21	54
Egyetem	5 809	4 384	10 193	1 186	20	55

Amennyiben számításba vesszük a fogyasztói árszínvonal 1985 és 1989 közötti 54 százalékos növekedését, valamint 1989 és 1995 közötti megnégyszereződését, úgy megállapítható, hogy 1985 és 1989 között a vásárolt fogyasztás fejenkénti volumene még 2–8 százalékkal (évi átlagban 0,6–1,9 százalékkal) nőtt, ezzel szemben 1989 és 1995 között a 7–14 éveseké 7–9 százalékkal, a közép- és felsőfokú tanulóké 13–15 százalékkal (évi átlagban 1,2–1,5, illetve 2,2–2,5 százalékkal) csökkent. E volumen-változásokban az általános helyzet javulása, majd stagnálása és végül romlása mellett jelentős szerepe volt annak is, hogy a gyermekek, illetve tanulók részére nyújtott pénzbeni társadalmi juttatások közül a családi pótlék reálértéken számítva 1985 és 1989 között jelentősen emelkedett, majd 1989 után nagymértékben csökkent. Ez utóbbi hatásaként a családi pótlék a reálértéken csökkent vásárolt fogyasztásnak 1995-ben jóval kisebb hányadára

² Ebben bizonyos szerepe volt a módszertani változtatásnak is: az 1990-es évek elejétől a közlekedési ártámogatás a juttatások közé került (ez azonban a juttatásoknak csak 4 százaléka volt 1995-ben).

nyújtott fedezetet, mint 1989-ben. Az egyetemi–főiskolai hallgatók esetében pedig az ösztöndíj 1995-ben a vásárolt fogyasztásnak a tíz évvel korábbinál is kisebb hányadára nyújtott fedezetet.

Az 1985., 1989. és 1995. évi fogyasztási színvonalak és finanszírozási arányok időbeli előrevetítésének feltételezése mellett születéstől kezdve a különböző fokozatú iskolai végzettségek megszerzéséig a 2. táblában közöltek szerint alakulnak az összegezett nevelési–képzési költségek, illetve ráfordítások.³

A fogyasztói árszínvonal 1995-ről 1996-ra 23,6 százalékkal, 1996-ról 1997-re pedig várhatóan 18–19 százalék körüli mértékben, a két évben együttvéve körülbelül 46–47 százalékkal emelkedik. Amennyiben a természetbeni társadalmi juttatások költségindexe is a fogyasztói árindexhez hasonlóan alakulna, akkor az 1995. évi fogyasztási színvonalat 1997-re is feltételezve a nevelési–képzési ráfordítások 1997. évi árszínvonalon számított körülbelüli teljes összege születéstől:

- az alapfokú végzettség megszerzéséig 6,9,
- a szakmunkás végzettség megszerzéséig 8,9,
- a középiskola befejezéséig 9,6,
- a főiskolai végzettség megszerzéséig 12,8,
- az egyetemi diploma megszerzéséig pedig 15,0

millió forintot tenne ki.

A 2. tábla adatai szerint a vizsgált időszakban a pénzbeni társadalmi juttatások a vásárolt fogyasztásnak a legnagyobb részét (körülbelül egyharmadát) 1989-ben fedezték, amikor az ország történetében ez ideig – reálértéken számítva – a legmagasabb volt a pénzbeni társadalmi juttatások (jövedelmek) összege. (1987-ről 1989-re, két év alatt, a kifizetett családi pótlékok összege közel a 2,3-szeresére, reálértéken számítva 68 százalékkal nőtt, miközben az ország adósságállománya több milliárd dollárral emelkedett.)

Az 1989 és 1995 közötti időszakban a pénzbeni juttatások sokkal kisebb mértékben emelkedtek, mint az árszínvonal, ezért az előbb említett fedezeti hányad 1995-ben a kisgyermek, az általános iskolás korúak és a középfokú tanulók esetében csak a tíz évvel korábbi arányt érte el, a felsőfokú tanulók tekintetében pedig még annál is alacsonyabb mértékre csökkent. (Megjegyzendő: a pénzbeni társadalmi juttatások szerkezete 1989 és 1995 között gyökeresen átalakult. Miközben e jövedelmek nettó összege 6 év alatt majdnem a három és félszeresére emelkedett – reálértéken számítva 13,6 százalékkal csökkent –, a családi pótlék és az ösztöndíjak együttes aránya 22-ről 13 százalékra csökkent. A segélyeké 3-ról 6 százalékra nőtt, és 1995-ben 5 százalékot meghaladó volt az aránya a munkanélkülieknek nyújtott ellátásoknak, hat évvel ezelőtt ilyen juttatás gyakorlatilag nem volt. A nyugdíjak–járadékok részesedési aránya alig változott, 62-ről 63 százalékra emelkedett.)

A fiatalokat érintő pénzbeni társadalmi juttatásoktól lényegesen eltérően alakult összes fogyasztásuknak (az összes nevelési–képzési költségeknek) a természetbeni társadalmi juttatás által fedezett aránya. A kisgyermek, az általános iskolás korúak és a középfokú tanulók tekintetében ez az arány 1989 és 1995 között tovább emelkedett, a felső-

³ Szakmunkásképzésnél 3, középiskolánál 4, főiskolánál további 3, egyetemnél pedig további 2 (összesen tehát további 5) évvel számolva.

fokú tanulók vonatkozásában azonban csak minimális mértékben változott (közben az egyetemi–főiskolai hallgatók száma nagymértékben emelkedett).

A fiatalok közül a középfokú tanulók eltartási–továbbképzési költségeiből a lakosságra (szülőkre) háruló anyagi terhek fajlagos összegei 1985 és 1989 között, továbbá 1989 és 1995 között is – amikor már vásárolt fogyasztásuk volumene évi 1,2–1,5 százalékkal csökkent – az árszínvonalnál kisebb mértékben emelkedett. Ezzel szemben a felsőfokú tanulók tekintetében az említett mindkét időszakban a fogyasztói árszínvonalnál jobban emelkedtek a pénzbéli társadalmi juttatásokkal nem fedezett vásárolt fogyasztásra fordított kiadások. (Az ösztöndíjak reálértéke – szemben a családi pótlékával – már 1985 és 1989 között is csökkent. Már utaltunk arra, hogy a közép- és felsőfokú tanulók összes vásárolt fogyasztása 1989 után jobban csökkent, mint a fiatalabbaké.)

3. tábla

*A vásárolt fogyasztásból a pénzbéli társadalmi juttatásokkal nem fedezett
eltartási–képzési költségek*

Megnevezés	1985.	1989.	1995. évben	
	évben folyó		folyó	1997. évi
	árszínvonalon			
Egy évi összeg (ezer forint/fő)				
középfokú tanulók	44,3	62,7	224,4	328,7
egyetemi–főiskolai hallgatók	40,5	72,8	296,3	434,1
Átlagos havi összeg (ezer forint/fő)				
középfokú tanulók	3,7	5,2	18,7	27,4
egyetemi–főiskolai hallgatók	3,4	6,1	24,7	36,2
Fogyasztói árszínvonal (Index: 1985. évi = 100,0)	100,0	154,5	616,8	kb. 903-4

4. tábla

*Az összes pénz- és természetbeni társadalmi juttatás
együttes összegei és a pénzbéli juttatásokkal nem fedezett vásárolt fogyasztás aránya*

Megnevezés	1985.	1989.	1995-ben
	évben folyó árszínvonalon		
Juttatások egy évi összege (ezer forint/fő)			
középfokú tanulók	33,5	67,7	235,1
egyetemi–főiskolai hallgatók	84,7	158,7	432,1
Juttatások átlagos havi összege (ezer forint/fő)			
középfokú tanulók	2,8	5,6	19,6
egyetemi–főiskolai hallgatók	7,1	13,2	36,0
Juttatások a fogyasztási kiadásból lakosságot terhelő összeg százalékában			
középfokú tanulók	76	108	105
egyetemi–főiskolai hallgatók	209	218	146

Az 1995. évi fogyasztási színvonal és finanszírozási arányok alapján – 1997. évi árszínvonalon számítva – a középfokú tanulók eltartási–képzési költségeiből a családi pót-

lékkal, ösztöndíjjal és egyéb pénzbeli juttatásokkal nem fedezett kiadás havi átlagban 27,4 ezer forintot, az egyetemi–főiskolai hallgatók esetében pedig havi 36,2 ezer forintot tett ki átlagosan. (Lásd a 3. táblát.)

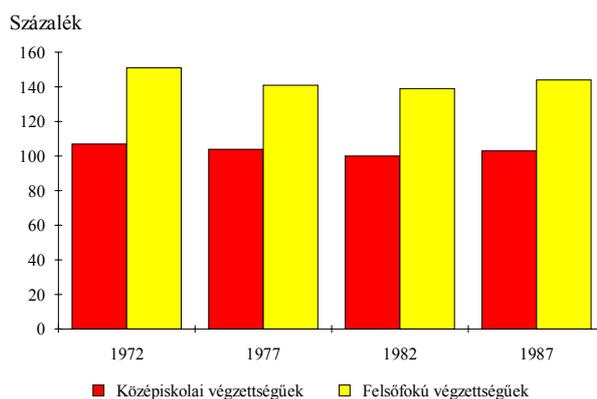
A közép- és felsőfokon továbbtanulók összes eltartási–képzési költségeiből (vásárolt fogyasztás és természetbeni társadalmi juttatás együttes összege) a pénz- és természetbeni társadalmi juttatások együttes aránya 1985 és 1989 között jelentősen emelkedett. Ezt követően 1989 és 1995 között a középfokú tanulók tekintetében a természetbeni juttatások jelentős emelkedése révén az összes juttatás majdnem olyan mértékben nőtt, mint a vásárolt fogyasztásból a pénzbeli juttatásokkal nem fedezett kiadás. Ugyanakkor az egyetemi–főiskolai hallgatók esetében az összes juttatások sokkal kisebb mértékben emelkedett, mint a lakossági terhek. (Lásd a 4. táblát.)

A juttatások 1997. évi arányai az 1995. évinél is kedvezőtlenebbé váltak: a pénzbeli juttatások reálértékei az elmúlt két évben tovább csökkentek, emellett a felsőfokú tanulóknál bevezették a tandíjat. Tovább növelte a lakossági terheket a lakásbérleti (albérleti) díjak automatikus emelkedése azáltal, hogy a hallgatói létszám nagyarányú emelkedésével arányaiban egyre kevesebben részesülhettek az albérleti díjknál olcsóbb kollégiumi elhelyezésben.

KERESETI ARÁNYOK, „ÉLETKERESETEK”

A rendszerváltozás előtt az iskolai végzettség szerinti kereseti arányok közötti különbségek viszonylag mérsékelték voltak. A hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején a keresetek kissé differenciálódtak, az évtized közepétől az 1968-ban bevezetett új gazdaságirányítási rendszer részbeni módosításával nivellálódtak, majd a nyolcvanas évek közepétől ismét differenciálódtak, de nem érték el a hetvenes évek eleji mértéket. Jellemzők e folyamatra az 1. ábra adatai.

1. ábra. A közép- és felsőfokú végzettségűek bruttó keresete*
(az átlagos kereset=100)

* A szövetkezeti mezőgazdaságon kívüli ágakban teljes munkaidőben foglalkoztatott alkalmazásban állók keresete.

Lényeges változások a rendszerváltozást követően következtek be (lásd az 5. táblát): a csak befejezett alapfokú (vagy annál is alacsonyabb) végzettséggel rendelkezők és a

szakmunkásképzői végzettséggel rendelkezők bruttó keresete az átlagoshoz képest csökkent, a középiskolát végzetteké lényegesen nem változott, a felsőfokon végzetteké pedig – különösen az egyetemet végzetteké – számottevően emelkedett.

5. tábla

Az alkalmazásban állók bruttó havi átlagos keresete

Iskolai végzettség	1987-ben*		1995-ben**	
	összeg (forint)	az átlag százalékában	összeg (forint)	az átlag százalékában
Csak alapfokú	6 450	88	27 500	68
Szakmunkásképző	6 765	93	32 035	80
Középiskola	7 539	103	41 400	103
Főiskola	9 296	127	55 078	137
Egyetem	11 954	164	79 994	199
Átlag	7 311	100	40 190	100

* A KSH reprezentatív felvételének adatai.

** Az Országos Munkaügyi Központ reprezentatív felvételének adatai.

Az iskolai végzettség szerinti kereseti arányok 1995-ről 1996-ra is változtak: az alapfokú és a főiskolai végzettségűek relatív keresete az átlagoshoz képest kissé csökkent, a többieké – különösen az egyetemet végzetteké – pedig emelkedett.

Az 1987 és 1995 közötti időszakban változott az alkalmazásban állók társadalombiztosítási járuléka, és időközben bevezették a kereseteket terhelő személyi adózás rendszerét. A társadalombiztosítási járulék a rendszerváltozás előtt progresszív, a kereset nagyságának függvényében 3-15 százalék közötti volt, majd később bizonyos – viszonylag magas – jövedelemhatárig, egységesen 10 százalékra változott, az ezen felüli keresetrészt pedig nem terheli járulék.

A nettó átlagos kereset 1987-ben a bruttónak 91,1 százaléka, 1995-ben pedig 66,3 százaléka volt. Ezek az átlagok a különböző végzettségűek között 88 és 92, illetve 1995-ben 57 és 72 százalék között szóródtak. Mindezekből következően 1987 és 1995 között a végzettségtől függő nettó kereseti arányok az 5. táblában bemutatott bruttó kereseti arányoktól eltérően alakultak. Amíg 1987-ben a különböző végzettségűek bruttó és nettó kereseteinek az átlaghoz viszonyított arányai hasonlóak voltak, addig 1995-ben a felsőfokú végzettségűek nettó keresete jóval kisebb mértékben haladta meg az átlagost, mint bruttó keresetük, a többieké pedig – különösen az alapfokú végzettségűeké – közelebb volt az átlaghoz, mint a bruttó keresetük. Figyelemre méltó, hogy a főiskolai végzettségűek 1995. évi relatív nettó keresete az átlaghoz képest kedvezőtlenebb, mint 1987-ben (ezt döntően az alacsony pedagógusi keresetek okozzák).

Amennyiben nem az átlaghoz, hanem a csak alapfokú végzettségűek és a szakmunkás képzettségűek átlagaihoz hasonlítjuk a nettó kereseteket (lásd a 6. táblát), kitűnik, hogy a középiskolai és a felsőfokú végzettségűek (köztük a főiskolai végzettségűek) relatív kereseti pozíciója 1995-ben számottevően kedvezőbb volt, mint 1987-ben.

Az iskolai végzettségtől függő életkereseti arányok eltérők a folyó egy-egy évi kereseti arányoktól, mivel egyrészt a képzési idő hosszából adódóan eltérők a munkavállalási időtartamok, másrészt a különböző végzettségűek körén belül eltérők a kor szerinti kere-

A kereseti arányok kor szerinti áttekintésénél indokolt röviden kitérni a versenyszférában és a költségvetési intézményekben alkalmazásban állók kereseti arányaira. Ugyanis amíg a versenyszférában egyre inkább a teljesítmény arányában alakulnak a keresetek, addig a költségvetési intézményeknél a fizetési besorolásnál, illetve a keresetek nagyságánál igen jelentős szerepe van a kornak, pontosabban a szolgálati évek számának. Már viszonylag hosszabb ideje – az 1994. és az idei évet kivéve – a reálkeresetek folyamatosan csökkentek, de a költségvetési intézményeknél alkalmazottak reálkeresete az átlagosnál nagyobb mértékben, ezért ezek nominális bruttó keresete 1995-ben átlagosan 95 százaléka volt (1996-ban pedig csak 84 százaléka) a versenyszférában dolgozókéknak, holott az előbbieket körében jóval nagyobb arányban vannak magasabb képzettségűek, mint az utóbbiak között.

Amennyiben az azonos végzettségűek 1995. évi bruttó kereseteit hasonlítjuk össze, azt tapasztaljuk, hogy valamennyi réteg kereseteinek elmaradása sokszorta nagyobb az átlagos elmaradásnál: a költségvetési intézményekben alkalmazott alapfokú végzettségűek keresete 79, a szakmunkás végzettségűeké 86, a középiskolai végzettségűeké 83, a főiskolát végzettéké 63, az egyetemi diplomával rendelkezőké pedig 68 százaléka volt a versenyszférában foglalkoztatottak bruttó keresetének. A felsőfokú végzettségűek közötti nagymértékű különbségek egyik lényeges oka: a versenyszférában a diplomások igen nagy része magasabb, jóval kedvezőbb díjazott vezető állást tölt be, de további lényeges oka az is, hogy például az egészségügyben, az oktatásban és más területeken is a felsőfokú végzettségűek nagyobbik részének a keresete nagyon alacsony. Ez a körülmény – párosulva a korábban említett teljesítmény és szolgálati idő szerinti bérezés hatásaival – abban is megmutatkozik, hogy a költségvetési intézményekben dolgozó 40 éven aluli diplomások keresete jobban elmarad a versenyszférában dolgozó társaikétól, mint a 40 éven felülieké: a főiskolai végzettségűek közül a 40 éven aluliak bruttó keresete csak 57 százaléka, az ennél idősebbeké pedig 67 százaléka volt a versenyszférában foglalkoztatottakénak, az egyetemet végzettek tekintetében pedig ezek az arányok 61, illetve 69 százalékot tettek ki 1995-ben.

8. tábla

Az egy főre számított folyó- és életkeresetek végzettség szerint az évi nettó keresetek alapján

Iskolai végzettség	Folyó nettó kereset		Nettó életkereset*		Az 1987. és 1995. évi életkereseti arány különbsége (százalék)
	az alapfokú végzettségűek keresetének százalékában				
	1987-ben	1995-ben	1987-ben	1995-ben	
Alapfokú	100	100	100	100	–
Szakmunkás	105	112	108**	111	+ 3
Középiskola	116	136	114	127	+ 13
Főiskola	141	164	136	145	+ 9
Egyetem	177	230	148	182	+ 34

* Itt és a továbbiakban a 60 éves korig számításba vett jövedelemszerző évek száma: alapfokú végzettségűknél 44, szakmunkás képesítésűknél 42, középiskolát végzettségűknél 41, főiskolai végzettségűeknél 38, egyetemi diplomát szerzetteknek 36 év. Munkanélküliséggel nem, katonai szolgálat, illetve gyes címén azonban 21–25 éves kor között minden rétegnél 1-1 olyan évvel számoltunk, amikor nem vettünk figyelembe keresetet.

** Azért magasabb a folyó kereseti indexnél, mert a 35 éven aluli szakmunkás végzettségűek 1987. évi keresete sokkal nagyobb mértékben haladta meg az alapfokú végzettségűekét, mint 1995-ben.

Visszatérve az életkeresetre: a munkavállalás kezdetében és a kor szerinti keresetekben lévő különbségek miatt a 60 éves korig elérhető összegezett nettó keresetek arányai rétegenként lényegesen eltérnek a folyó, egy-egy évi kereseti arányoktól. Az életkeresetek között általában mérsékeltebbek a rétegenkénti különbségek, mint a folyó keresetek között. (Kivételt képez ez alól az alapfokú és a szakmunkás végzettségűek közötti arány.) Ami pedig az 1987. és 1995. évi keresetek alapján számított életkeresetek arányai közötti különbséget illeti, az alapfokú végzettségűek keresetéhez képest a szakmunkás végzettségűek által elért többlet (11%) nem sokkal nagyobb az 1987. évi arányok alapján számítottnál (8%). Ugyanakkor a képzettségi szintekkel párhuzamosan lényegesen nagyobbak az 1987. és az 1995. évek adatai alapján számított különbségek. (Lásd a 8. táblát.)

9. tábla

A különböző életkorokig elérhető keresetek összegei végzettség szerint az 1987. és az 1995. évi kereseti arányok alapján

Életkor	végzettségűek életkeresete (ezer forint/fő) pályakezdéstől a jelölt életkorig				
	Alapfokú	Szakmunkás-	Középiskolai	Főiskolai	Egyetemi
1987. évi adatok alapján					
25	504	419	335	194	60
30	835	775	696	574	468
35	1 168	1 169	1 083	1 016	1 019
40	1 506	1 569	1 490	1 517	1 595
45	1 853	1 984	1 943	2 061	2 235
50	2 227	2 403	2 420	2 840	2 892
55	2 605	2 811	2 908	3 448	3 689
60	3 011	3 252	3 440	4 095	4 469
1995. évi adatok alapján					
25	1 909	1 547	1 439	856	334
30	3 086	2 836	2 880	2 514	2 404
35	4 256	4 148	4 367	4 274	4 743
40	5 424	5 697	5 938	6 174	7 251
45	6 616	7 089	7 582	8 261	10 041
50	7 823	8 520	9 285	10 440	12 858
55	9 063	9 957	11 150	12 703	15 831
60	10 416	11 513	13 244	15 069	18 907

A továbbtanulók a végzettség fokától függően általában 3–9 évvel később vállalhatnak kereső foglalkozást, mint az alapfokú végzettségűek. Figyelemmel a családalapítás és a lakásszerzés anyagi vonzataira, lényeges az is, hogy az összegezett nettó keresetek miként alakulnak például 30–35 éves korig. Az 1987. évi kereseti arányok alapján csak a szakmunkás végzettségűek kerestek 35 éves korukig annyit, mint az alapfokú végzettségűek, a középiskolát, főiskolát és egyetemet végzettek pedig csak 38–41 éves korukig. Az 1995. évi kereseti adatok alapján ettől eltérő a kép: a középiskolát, főiskolát és egyetemet végzettek az előbbieknél rövidebb idő alatt, 32–35 éves korukig keresnek összegezetten annyit, mint az alapfokú végzettségűek. Ugyanakkor a szakmunkás képesítésűek

az 1987. évinél kissé később: 36 éves korukig érik utól a szakmai képzettséggel nem rendelkezőket. (Lásd a 9. táblát.)

AZ ALAPFOKÚ KÉPZÉS UTÁNI TOVÁBBTANULÁS KÖLTSÉGEI, MEGTÉRÜLÉSÜK IDŐTARTAMA

Az 1985. és 1995. évek között a közép- és felsőfokú tanulók reálértéken számított vásárolt fogyasztása számottevően csökkent.

A pénzügyi társadalmi jövedelmek közül a családi pótlék reálértéke 1987 és 1989 között igen jelentősen emelkedett, majd ezt követően nagymértékben csökkent. Az ösztöndíjaknál a csökkenés már korábban kezdődött.

Mindezek hatásaként a pénzügyi társadalmi jövedelmek által nem fedezett vásárolt fogyasztás tíz év alatt a középfokú tanulók esetében a fogyasztói árszínvonalnál kisebb mértékben, az egyetemi–főiskolai hallgatók esetében annál nagyobb mértékben emelkedett.

Az 1995. évi feltételek alapján számítva egy szakmunkástanuló 3 évi eltartási–tanítási költsége 673 ezer forintba, a középiskolai képzés 4 év alatt összesen 897 ezer forintba, a főiskolai 4+3 év alatt 1787 ezer forintba, az egyetemi diploma megszerzése 4+5 évi költsége pedig 2379 ezer forintba került a lakosságnak.

10. tábla

*Az alapfokú utáni továbbtanulás lakosságát (szülőket) terhelő,
a társadalmi jövedelmekkel nem fedezett* vásárolt fogyasztás összegezett költségei*

Iskolatípus, a képzés időtartama	1985.	1987.	1989.	1995.
	évi feltételek alapján (ezer forint/fő)			
Szaktanulmányiskola (3 év)	133	148	188	673
Középiskola (4 év)	177	197	251	897
Főiskola (4 + 3 év)	299	324	469	1 787
Egyetem (4 + 5 év)	380	408	615	2 379
Fogyasztói árindex: 1985. év = 100,0	100,0	114,4	154,5	616,8

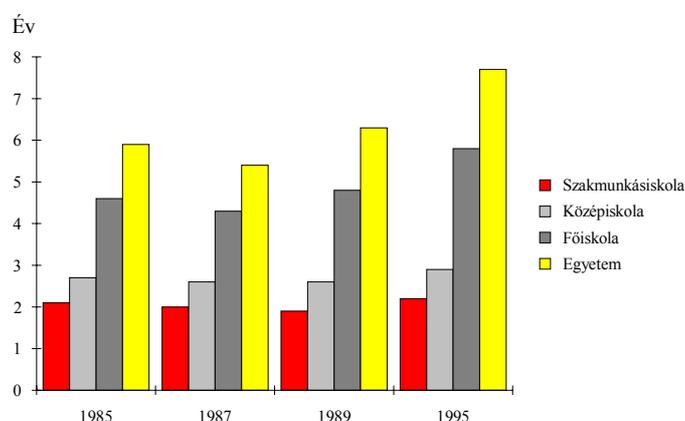
* Pénzügyi társadalmi jövedelmek (családi pótlék, ösztöndíj, segély).

Mint korábban már említettem az átlagos keresetek reálértéke – az 1994. és az idejéig kivéve – már hosszabb ideje csökkent, ezért a 10. táblában szereplő összegezett, lakosságát (szülőket) terhelő eltartási–tanítási költségek előteremtéséhez az 1995. évi feltételek alapján felsőfokú képzés esetében lényegesen hosszabb idő szükséges, mint a rendszerváltozás előtti feltételek alapján. Emellett középfokú képzés esetén – ha mérsékeltebben is – szintén növekedett ez az időszak.

Az alapfokú iskola utáni továbbtanulás időtartama alatt a lakosságát (szülőket) terhelő eltartási–képzési költségeknek („oktatási beruházásoknak”), melyeket a 10. táblában foglaltunk össze, az egyének számára elvben vissza kell térülniük. A 8. táblában közölt 1995. évi nettó kereseti adatok alapján számításokat végeztünk arra vonatkozólag, hogy az alapfokú végzettségűekhez képest a szakmunkás, a közép-, a főiskolai és az egyetemi

végzettségük a folyó nettó keresetek alapján hány éves korukig keresnek összegezetten annyit, mint a csak alapfokú végzettségük, amikortól majd megkezdődhet az előlegezett továbbtanulási ráfordításaik fokozatos megtérülése, és hány éves korukig térülnek vissza teljes egészében az előbb említett előlegezett továbbtanulási ráfordításaik kamatok nélkül és szerény (évi 3 százalékos, de lehetne ettől eltérő mértékű is) kamatos kamattal számolva. Az 1995. évi feltételek alapján számított, a 11. táblában bemutatott eredmények tanulságosak.

2. ábra. Hány évi átlagos nettó kereset szükséges az iskolatípusokban a képzési költségek megszerzéséhez?

Az adatok szerint indokoltnak látszik a végzettség szerinti keresetek rendszerváltozás óta bekövetkezett differenciálódása, de mindez sajnálatosan a reálkeresetek csökkenése mellett valósult meg. A szakmunkás végzettségűek és a csak alapfokú végzettségűek keresetei között azonban változatlanul nagyon mérsékelt a különbség.

11. tábla

A különböző végzettségűek eltartási-továbbképzési költségeinek megtérülése az 1995. évi nettó kereseteik alapján a csak alapfokú végzettségűekhez képest

Megnevezés	Szakmunkás	Középiskolai	Főiskolai	Egyetemi
	végzettségűek			
Hány éves korukig keresnek összegezetten annyit, mint az alapfokú végzettségűek	36	34	35	32
Hány éves korukig térülnek vissza a továbbtanulás családterhelő költségei kamatok nélkül	50	45	46	42
3 százalékos kamatos kamattal		56	59	50

Megjegyzés. A szakmunkás végzettségűeknél a kamattal növelt költségek a nyugdíjkorhatárig sem térülnek meg.

Az eredmények megítélésénél figyelembe kell venni, hogy a szellemi foglalkozásúak adatait jelentősen befolyásolják a magasabb vezető állásúak adatai, ezért indokolt volna

ezek adatai nélkül is számításokat végezni. Továbbá célszerű volna külön a költségvetési szférában és külön a versenyszférában foglalkoztatottakra vonatkozóan is számításokat végezni, hogy realisabban lehessen megítélni a kereseti arányokat. A magasabb képzettség általában nemcsak magasabb keresettel, hanem magasabb nyugdíjjal is párosul, ezért erre vonatkozó számítások is szükségesnek mutatkoznak. Az ilyen számítások eredményei révén a felsőoktatásban bevezetett tandíj megítéléséhez is az eddiginél lényegesen sokoldalúbb ismeretekhez juthatnánk.

TÁRGYSZÓ: Iskolai végzettség. Képzési ráfordítások.

SUMMARY

The study analyses rearing-training expenses of youth in various levels of education on the one hand, and relative earnings of those of different educational qualification, and within this by age, on the other, before and after the political change of regime.

The author takes rearing-training expenses identical with consumption, which comprises consumption from purchases and own funds and free social benefits. The author deals with the share of purchases not covered by social benefits in cash (family allowance, scholarship, aids) separately, that is the sources for financing consumption are also analysed. All these refer to those under 15 years of age, as well as to those in vocational training, or secondary and higher education. The examination required the computation of the consumption of children, grouped as before, by source, drawing on household consumption of national accounts, sample surveys, and other sources of information.

Considering net earnings by educational qualification and by age the author tries to determine the payback period of rearing-training expenses incurred during the period of learning beyond primary level burdening the population (households). However, rearing-training expenses summed up for several years, and „life-earnings” achieved up to different ages could be determined only by projecting the data of individual years under review.

FOGLALKOZTATÁS ÉS MUNKANÉLKÜLISÉG MAGYARORSZÁGON

ORGOVÁNYI EMÍLIA

Az 1980-as évek második felétől Magyarországon a foglalkoztatás struktúrájának nagymértékű átrendeződése figyelhető meg. E jelenség része a növekvő munkanélküliség, amely különösen az elmúlt 40 évben erőltetetten iparosított, illetve az ország infrastruktúráisan gyengén ellátott térségeit érinti súlyosan.

Az Országos Munkaügyi Központ 1990 óta havi rendszerességgel nyilvánosságra hozza a regisztrált munkanélküliek, illetve a különféle munkanélküli ellátásban részesülő személyek adatait, a kép mégsem teljes. Nem mutatja be azt a mikrokörnyezetet, ahol a munkanélküli él, pedig az, hogy ki milyen családi háttérrel rendelkezik, milyen régióban, milyen körülmények között, városban vagy falun él, alapvetően meghatározza munkaerőpiaci pozícióját is. A Központi Statisztikai Hivatal lakossági adatfelvételei (népszámlálások, mikrocenzusok, illetve 1992 óta a munkaerő-felvételek) viszont – mivel nem csak személyeket, hanem háztartásokat, a háztartások által lakott lakásokat írnak össze – mindazokat az adatokat tartalmazzák, amelyek alapján a munkanélküliek helyzetét más szempontokból is megvizsgálhatjuk.

A munkanélküliség fogalma a különböző forrásokban nem teljesen egységes, így a különböző felmérések némileg eltérő adatokat eredményeznek, de a trendek alakulása valamennyinél jól nyomon követhető.

Ahhoz, hogy lássuk, milyen okok játszottak közre a jelenlegi helyzet kialakulásában, érdemes áttekinteni az elmúlt fél évszázad foglalkoztatási helyzetét, a gazdasági átalakulás hatását a foglalkoztatás struktúrájára, és talán nem érdektelen néhány szót szólni a század első felében Magyarországon kialakult, addig soha nem látott méreteket öltő munkanélküliségről.

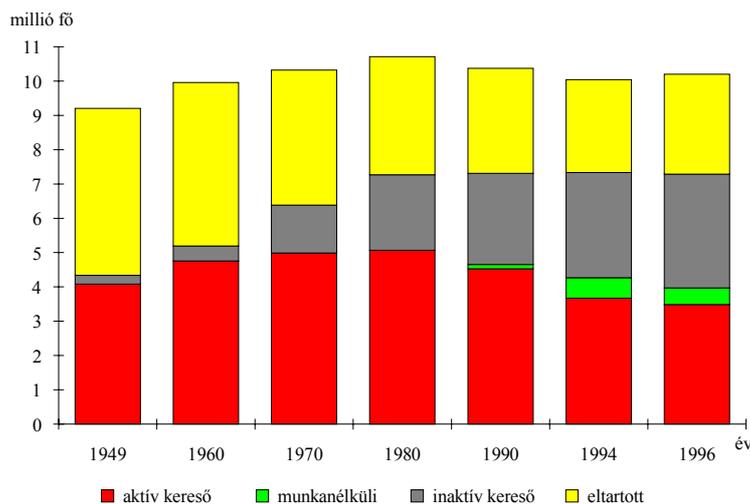
A NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA A XX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

Magyarország népességének gazdasági aktivitás szerinti összetétele az elmúlt fél évszázadban nagymértékben átalakult.

1960 után ugrásszerűen megnőtt az inaktív keresők száma és aránya. (Lásd az 1. ábrát.) Ekkorra ugyanis sokan szereztek meg a nyugdíjjogosultsághoz szükséges munkaviszonyt. 1960-ban a nyugdíjas korú férfiaknak 11,9, a nőknek 15,9, 1970-ben a férfiaknak

6,8, a nőknek 9,6, 1980-ban 1,6, illetve 5,2, 1990-ben pedig csupán 0,6, illetve 1,4 százaléka folytatott aktív keresőtevékenységet.

1. ábra. A népesség megoszlása gazdasági aktivitás szerint, 1949–1996

Az aktív keresők száma 1980-ig folyamatosan emelkedett, és arányuk a népességen belül 1980-ig 47-48 százalék körül alakult. Az 1980-as évek második felétől azonban a világszerte erősödő recesszió, a szocialista rendszerek széthullása, a magyar gazdaság strukturájának rugalmatlansága a foglalkoztatás válságához vezetett.

1. tábla

Az aktív keresők aránya korcsoportok és nemek szerint, 1980–1996

Korcsoport (éves)	Összes			Férfi			Nő		
	aktív keresők az adott korcsoportba tartozók százalékában								
	1980	1990	1996	1980	1990	1996	1980	1990	1996
–14	2,5	1,1	0,0	1,4	0,8	0,1	3,6	1,6	–
15–19	43,0	33,3	13,6	45,5	34,9	12,8	40,4	31,5	14,4
20–24	76,2	72,2	54,7	91,9	84,5	61,7	59,9	59,3	47,4
25–29	84,2	78,3	62,6	98,2	93,3	76,2	69,8	62,9	48,4
30–39	90,5	87,7	70,0	98,1	93,8	77,6	83,0	81,5	62,3
40–49	89,1	87,6	71,6	94,4	90,6	73,0	80,2	84,6	70,3
50–54	76,4	73,7	52,5	86,2	80,5	61,4	67,4	67,8	44,5
55–59	43,3	31,0	18,3	72,2	60,3	34,3	18,8	5,9	5,2
60–64	10,7	2,7	2,0	13,2	4,0	3,5	8,7	1,7	0,9
65–69	5,2	1,1	0,7	5,3	1,7	1,0	5,1	0,7	0,4
70 és idősebb	2,5	0,3	0,2	3,0	0,6	0,3	2,1	0,2	0,1
Összesen	47,3	43,6	34,2	55,3	50,4	39,7	39,9	37,4	29,1

Forrás. Itt és a továbbiakban 1990. évi népszámlálás 25. Foglalkozási adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1993. 564 old.; A népesség és a lakások száma és összetétele, 1995. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1995. 133 old.

1990 és 1996 között az aktív keresők száma erőteljesen, több mint egymillió, az 1980-as csúcshoz képest pedig 1,6 millió fővel csökkent, ami a népesség öregedésével, az inaktív keresők és eltartottak számának jelentős emelkedésével, valamint a tömeges munkanélküliség megjelenésével magyarázható. 1980-ban száz aktív keresőre még csak 105 inaktív kereső és eltartott jutott, napjainkban 174.

Az egyes korcsoportokon belüli arányok is jelentős változást mutatnak. (Lásd az 1. táblát.) 1980-ban például a 14 éves és idősebb népesség 47,3 százaléka folytatott aktív keresőtevékenységet (ezen belül a férfiak 55,3, a nők 39,9 százaléka), 1996-ban ez az arány már csak 34,2 százalék (39,7, illetve 29,1) volt. Legnagyobb arányú, közel 30 százalékos csökkenés a 15–29 évesek körében mutatkozott. Ez részben a növekvő munkanélküliséggel, részben a nappali tagozaton továbbtanulók számának növekedésével magyarázható.

Az elmúlt évtizedekben a foglalkoztatás ágazonkénti megoszlása is jelentősen átalakult. Az ipar nagyarányú fejlesztése, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek létrehozása, a mezőgazdaság gépesítése a munkaerő átcsoportosítását tette szükségessé. 1949-ben az aktív keresőknek még 53,8 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban, az 1996-os mikrocenzus szerint pedig mindössze 8 százaléka (ami az elmúlt 6 évben több mint 400 ezer fős csökkenést jelent).

Az iparban (és az építőiparban) foglalkoztatottak aránya 1949-ben 21,6 százalék volt, majd az 1970-es évek csúcspontja után napjainkban 33 százalék körül állapodott meg. Figyelemreméltó a szolgáltató és az egyéb ágazatokban foglalkoztatottak arányának változása is. Ma már ők teszik ki az aktív keresőknek több mint felét.

2. tábla

Az aktív keresők száma gazdasági ág szerint, 1949–1996

Év	Összesen	Ipar	Építőipar	Mezőgazdaság	Közlekedés, posta és távközlés	Kereskedelem	Egyéb
	ezer fő						
1949	4 084,9	792,9	91,1	2 197,5	180,5	214,8	608,2
1960	4 759,6	1 328,6	289,1	1 830,0	308,4	297,7	705,8
1970	4 988,7	1 813,2	370,4	1 231,2	363,2	396,7	814,0
1980	5 068,8	1 724,6	410,8	957,5	413,0	498,5	1 064,4
1990	4 527,2	1 407,0	318,0	695,0	389,9	497,3	1 220,0
1994	3 674,0	1 063,5	224,3	315,4	333,4	581,6	1 155,8
1996	3 484,8	933,9	204,4	279,4	315,8	468,7	1 282,6

Az utóbbi 5–6 év során a gazdaság struktúrájának átalakulását a gazdálkodó szervezetek számának és összetételének dinamikus változása is jelzi. A kárpótlás és a privatizáció hatására bekövetkezett tulajdonosváltás, valamint az egyéni és a társas vállalkozások számának nagymértékű növekedése jelentősen visszaszorította az állam túlsúlyát. Az állam vállalkozói vagyona 1996. január végéig 1138 gazdálkodó szervezetet, az 1990. évi állami vagyon 61 százalékát privatizálták. Tekintélyes volt az időközben megszűnt, felszámolt vállalatok száma is. 1996 közepére a Gazdaságkutató Intézet adatai szerint az 1990-es induló állapothoz képest a cégeknek mindössze 16 százaléka (288 szervezet) maradt többségi állami tulajdonban. [6] A rendszerváltozás előtt a legnagyobb

munkáltató az állam volt. 1996-ban a foglalkoztatottaknak mindössze egyharmada dolgozott állami vagy közületi tulajdonban lévő munkahelyen.

A mezőgazdaságra a rendszerváltásig a nagyüzemek voltak a jellemzők. A mezőgazdasági földterületek közel 90 százalékán mintegy 1500 állami gazdaság és termelőszövetkezet gazdálkodott, átlagosan 4500 hektár területen. Mellettük a mintegy 1,4 millió háztáji és kisegítő gazdaság (0,8 hektár átlagos földterülettel) a nagyüzemekkel szoros integrációban néhány termelési ágban jelentős árutermelőként, illetve saját fogyasztásra termelt. 1996-ra a föld jelentős része (45%) természetes személyek tulajdonába, illetve használatába került. Az 1996. évi mikrocenzus adatai szerint a mintegy 1,8 millió földtulajdonos háztartásnak csaknem 80 százaléka 1 hektárnál vagy annál is kisebb földterülettel, az összes földterületnek alig több mint egytizedével rendelkezett, és csupán 2,4 százaléka tulajdonában van 10 hektárnál nagyobb terület (ők birtokolják a magánkézben lévő területek 48 százalékát).

A Központi Statisztikai Hivatal nyilvántartásában 1996 szeptemberében 1 millió 39 ezer gazdasági egység szerepelt, a GKI Gazdaságkutató Rt. elemzése szerint azonban a regisztrált egységeknek csupán kétharmada folytatott tényleges tevékenységet. Az egységek 72 százaléka egyéni vállalkozás volt. A 40 707 mezőgazdaság, erdő- és vadgazdálkodással foglalkozó egység közül 10 százalék korlátolt felelősségű társaság, 5,3 százalék szövetkezet, 7,5 százalék betéti társaság, 74,2% pedig egyéni vállalkozás formájában működött, és mindössze 2,5 százaléka foglalkoztatott 50 főnél többet. A gazdálkodó egységek között legnagyobb számban az „ingatlanügylek, bérbeadás és gazdasági tevékenységet segítő szolgáltatás” (330 ezer), a „kereskedelem, közúti jármű és közszükségleti cikk javítása” (285 ezer), és a „feldolgozóipar” (116 ezer) nemzetgazdasági ágba tartozó szervezetek szerepeltek. A 10 fő alatti szervezetek az összes szervezet 96,8, az 50 főnél többet foglalkoztatók pedig mindössze 0,6 százalékát tették ki. Összességében megállapítható, hogy a nemzetgazdaság vállalatszerkezetében és az átlagos vállalatnagyság terén ma kisebb a koncentráció, összehasonlíthatatlanul több a közép- és kisvállalat, s a kisebb méretekből adódóan nagyobb a vállalatok rugalmassága.

A munkanélküliség időbeni alakulása

A múlt század utolsó harmadában lezajlott nagyarányú iparosodás a munkaerőpiac jelentős átrendeződését vonta maga után. Az iparosodás előrehaladtával párhuzamosan megjelent az ipari munkanélküliség is. A gazdasági konjunktúra–dekonjunktúra-ciklusok erőteljesen befolyásolták a munkaerő-piaci kereslet–kínálat alakulását.

A század elején az ipari munkásság körében a munkanélküliség 3–5 százalékos volt (70 000–100 000 fő). A két világháború között ez az arány 10–15 százalékra emelkedett. Hasonló tendenciák figyelhetők meg a mezőgazdasági munkások körében is. A csúcspont a nagy gazdasági válság idején volt, amikor az ipari munkások közül 250 ezer, a mezőgazdasági munkások közül pedig több mint 600 ezer volt munka nélkül. A mezőgazdasági munkanélküliséget súlyosbította, hogy az iparban munka nélkül maradt volt parasztok tömegesen áramlottak vissza a falvakba. A rendkívül súlyos helyzetnek a háborús készülődés, a haditermelés beindítása vetett véget.

A munkanélküliség kezelésére a század első felében több gazdasági, illetve adminisztratív elképzelés is napvilágot látott, amelyek a munkaerőpiac szabályozását (köz-

munka, ipar támogatása hitelekkel, mezőgazdaság és feldolgozóipar fejlesztése, decentralizáció stb.), illetve a kereslet–kínálat szinkronjának biztosítását (ipari munkásság átírányítása a mezőgazdaságba, elbocsátások ellenőrzése, szigorítása, munkaközvetítés, pályaválasztási tanácsadás, átképzés) tűzték ki célul. Kialakult a segélyezés rendszere is. Elsősorban a szakszervezeti segélyezés különböző formái jelentek meg, de 1917-től a Tanácsköztársaság bukásáig állami segélyezés is működött. [3]

A munkaközvetítő irodák megjelenése a századfordulóra tehető (az első 1898-ban nyílt meg és a mezőgazdaság területén tevékenykedett). 1916-ban Magyarországon 16 regionális központ működött, melyek közül a békeszerződés után csak 7 maradt. 1944. július 7-én a munkaközvetítő irodákat teljesen felszámolták.

A második világháborút követő évtizedekben az alapelvként hirdetett „teljes foglalkoztatás” jegyében a munkanélküliség – mint fogalom – száműzetett a statisztika szótárából. Ennek ellenére rendelkezésre állnak olyan források, amelyek bizonyos támpontot szolgáltatnak a valós helyzet megismerésére. Ilyenek:

- a népszámlálások (mikrocenzusok),
- a folyamatos lakossági adatfelvételek az Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer (ELAR) keretében,
- a munkaerőmérlegek,
- a munkaerő-forgalmi statisztikák.

Az 1949. évi népszámlálás – az 1990. évi népszámlálást megelőzően ekkor került sor utoljára a munkanélküliek teljes körű összeírására – részletes eredményeit nem hozták nyilvánosságra, azt szigorúan titkos dokumentumként kezelték egészen 1956-ig. A munkanélküliségre vonatkozó 7/a számú kötetet „a téma érdektelen, aktualitását veszítette” megjegyzéssel hozták nyilvánosságra. 1949-ben 126 ezer személy minősült munkanélkülinek, ami megközelítőleg 3 százalékos munkanélküliségi rátának felel meg. A munkanélküliek 78 százaléka volt férfi. Ez az arány nagyjából megfelelt a foglalkoztatottak akkori nemenkénti megoszlásának.

A későbbiekben a munkanélküliség, bár semmilyen statisztikában nem jelent meg, mégis kisebb-nagyobb mértékben jelen volt hazánkban (például az 1950-es és 1960-as években a „politikailag megbízhatatlanok” vagy a „háztartásbeliek”, akik különböző okokból nem tudtak, vagy elhelyezkedési esélyeiket reménytelennek ítélve nem is próbálták munkát vállalni). Nagymértékű volt a „kapun belüli” munkanélküliség is, mivel a létszám felhígítása, a nagyobb vállalati méret előnyt biztosított a központosított működési forrásokhoz való hozzájutásban. Az élők munkája alulértékelése, a tőkejavak szűkössége, az érdekeltség hiánya, valamint a rendkívül alacsony hatékonyság jellemezte ezt a korszakot. Ezekben az évtizedekben a munkaképes korú nőknek 75, a férfiaknak 82 százaléka volt aktív kereső. A nők ilyen nagy arányú munkába állása szükséges volt, mivel az alacsony bérek miatt a családok megélhetését egy keresetből nem lehetett biztosítani.

Az 1970-es években azonban a gazdasági fejlődéssel párhuzamosan, a túlfoglalkoztatás mellett krónikus munkaerőhiány kezdett kialakulni. A központi irányítás fokozottabb állami befolyással, ellenőrzéssel próbált úrrá lenni a helyzeten (például létszámstop, a gyakori munkahely-változtatás szankcionálása, pályakezdők elhelyezkedésének direkt befolyásolása). Ezek az intézkedések azonban hatástalanoknak bizonyultak, mert nem a torz munkaerő-piaci viszonyok megszüntetését, átalakulását célozták, csupán a tüneteket próbálták enyhíteni.

A 1980-as évek elején megszüntették a munkaerőmozgást korlátozó előírásokat, s liberálisabb szabályozókkal váltották fel azokat. Az új szabályozók a munkaerő-kereslet és -kínálat rugalmasabb alkalmazkodását voltak hivatottak elősegíteni. A bel- és külgazdasági egyensúly romlása egyre inkább felszínre hozta a foglalkoztatáspolitikai hiányosságait:

- a foglalkoztatás alacsony hatékonyságát,
- az egyre nyilvánvalóbb belső és a nyomokban már jelentkező külső, nyílt munkanélküliséget.

A munkanélküliség azonban a hivatalos statisztikákban még mindig nem jelent meg, a munkanélküliek számára csak áttételesen következtethetünk. A munkaközvetítő irodák nyilvántartásai alapján 1986 és 1990 között a regisztrált álláskeresők száma közel négyszeresére nőtt (6400-ról 24 200-ra). A munkaerő-forgalmi statisztikák szerint a munkába lépők 8–9 százalékánál az előző munkaviszony megszűnése óta több mint 6 hónap telt el. Ebben az időszakban a munkanélkülieknek viszonylag kis hányada regisztráltatta magát.

További következtetéseket vonhatunk le a KSH által évente közreadott „A népgazdaság munkaerőmérlege” című kiadvány adataiból. Figyelemreméltó tendencia figyelhető meg a munkaképes korú, nem tanuló eltartottak számának alakulásában. (Lásd a 3. táblát.) Az ide sorolható férfiak száma 8 év alatt megkétszereződött. A nők arányának csökkenése elsősorban a generációváltással magyarázható.

3. tábla

Munkaképes korú nem tanuló (egyéb) eltartottak száma, 1981–1989

Év (január 1.)	Összesen	Férfi	Nő
	ezer fő		
1981	350,0	48,7	301,3
1982	328,3	42,7	285,6
1983	325,6	56,8	268,8
1984	327,9	69,1	258,8
1985	311,4	73,7	237,7
1986	286,0	77,1	208,9
1987	273,3	78,2	195,1
1988	286,0	89,2	196,8
1989	271,5	93,4	178,1

Forrás: [7].

Bár a teljes foglalkoztatás kétségkívül pozitív törekvés volt, megvalósítása azonban számos anomáliát hordozott magában. Megvédte ugyan a társadalmat a munkanélküliség pszichés és gazdasági hatásaitól, ugyanakkor meggátolta a ténylegesen működő munkaerőpiac kialakulását, s így a racionális gazdasági fejlődést.

Az 1990-es évek elején bekövetkezett politikai rendszerváltás a gazdaságban is mélyreható változásokat okozott. Az állami tulajdon privatizálása, a kárpótlási törvények, a racionális gazdálkodás kényszere a foglalkoztatási helyzetre is jelentős befolyást gyakorolt. Tovább súlyosította a helyzetet a hagyományos keleti piacok összeomlása és az éveken át húzódó délszláv válság is. Mindemellert az évek óta tartó magas infláció és az

elszegényedés a belföldi fizetőképes keresletet is erőteljesen csökkentette. A magyar termékek az igényes és amúgy is telített nyugati piacokon nem eléggé versenyképesek. Ezekre a piacokra betörni csak jó minőségű, illetve speciális termékekkel lehet.

A szocialista iparosítás egyik jellemzője a nagyvállalatoknak, azok bizonyos egységeinek az ország korábban elmaradott térségeibe történő telepítése volt, de nagyszámú regionális munkahelyet teremtettek a nagyüzemi mezőgazdaság és a hozzá kapcsolódó melléküzemági tevékenységek is. Az iparra a nyersanyag- és energiaigényes ágazatoknak – az ország adottságaihoz mérten – túlzott mértéke volt jellemző.

A munkahely-megszűnési folyamat a vidéki gyáregységeket az átlagosnál is nagyobb mértékben érintette. Egy-egy üzem bezárásával (például Ózd, Diósgyőr) ezrek kerültek az utcára. A mezőgazdaság tulajdonosi szerkezetének átalakulása következtében a mezőgazdasági munkahelyek száma 1990-hez képest a felére csökkent. A helyzetet súlyosbítja, hogy ezekben a térségekben sokszor az egyetlen munkalehetőség szűnt meg a vállalat bezárása következtében.

A létszámleépítések azonban a többi gazdálkodó egységet sem kerülték el. Az első időszakra elsősorban a szakképzetlen, kevés gyakorlattal rendelkező, illetve a nyugdíjkorhatárt elért vagy annak közelében lévő munkavállalóktól való megszabadulás volt a jellemző. Az idősebbek kivonulását a munkaerőpiacról segítette a korengedményes, illetve az előnyugdíj intézményének bevezetése. A privatizáció, a tömegessé vált csőd- és felszámolási eljárások is munkahelyek ezreinek megszűnéséhez vezettek. Igaz, új munkahelyek teremtésére is sor került, számuk és területi megoszlásuk azonban nem igazodott a munkaerőpiac kínálatához.

4. tábla

A munkanélküliek számának alakulása különböző adatforrások szerint, 1990–1996

Év	OMK januári regisztrált munkanélküliek	KSH I. negyedévi munkaerő-felmérés	KSH népszámlálás
	ezer fő		
1990	23,4	–	126,2*
1991	100,5	–	–
1992	442,5	423,9	–
1993	693,9	546,5	–
1994	640,9	482,1	594,5**
1995	545,4	432,0	–
1996	517,8	422,4	484,4***

* Az 1990-es népszámlálás, 1990. január 1.

** Az 1994-es próbaszámlálás, 1994. szeptember 1.

*** Az 1996-os mikrocenzus, 1996. április 1.

A munkanélküliek számának alakulását több forrás alapján is nyomon kísérhetjük. Az Országos Munkaügyi Központ (OMK) által havonta közreadott „Munkaerőpiaci helyzetkép” rendszeresen közli a regisztrált munkanélküliekre vonatkozó adatokat. A KSH negyedéves rendszerességgel munkaerő-felméréseket végez, de a népszámlálás jellegű lakossági adatfelvételek is hasznos információkat nyújtanak a téma elemzéséhez. A különböző források azonban eltérő adatokat eredményeznek, ami több okra vezethető vissza.

A regisztrált munkanélküliek számának alakulására jelentős hatást gyakorol a mindenkori törvényi szabályozás, a regisztráció feltételeinek változása. (Az általános iskolánál nem magasabb végzettséggel rendelkező pályakezdő fiatalok például nem voltak érdekeltek abban, hogy regisztráltassák magukat, mivel részükre nem járt munkanélküli segély.) Ha összehasonlítjuk a három forrásból származó adatokat, látható, hogy „A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról” szóló 1991. évi IV. törvény hatálybalépése után a regisztrált és a KSH által kimutatott munkanélküliek száma jelentősen közeledett egymáshoz. (Lásd a 4. táblát.)

A munkanélküliek száma 1993-ig erőteljesen emelkedett. 1993 januárjában a regisztrált munkanélküliek száma csaknem 700 ezer fő volt, a munkanélküliségi ráta 13,3 százalék. Azóta lassú csökkenés figyelhető meg. Jelenleg a regisztrált munkanélküliek száma 500 ezer fő körül mozog. A csökkenést azonban nagyrészt nem új munkahelyek létesülése idézte elő, hanem sokkal inkább az, hogy az ellátásra már nem jogosult, regisztrációból kikerültek az inaktívak és az eltartottak számát növelik.

Hasonló mértékű munkanélküliség nem szokatlan az Európai Unió országaiban sem. 1994-ben az EU 15 országában a munkanélküliségi ráta átlagosan 11,3 százalék volt (a legmagasabb Spanyolországban 24,1, Finnországban 18,4, Írországban 15,1; a legalacsonyabb Luxemburgban 3,5 és Ausztriában 3,8 százalék.) [12]

A MUNKANÉLKÜLISÉG ALAKULÁSA A KSH LAKOSSÁGI ADATFELVÉTELEI ALAPJÁN

A munkanélküliség tényleges nagyságáról négy évtized után első ízben az 1990. évi népszámlálás adott valós képet. A népszámlálás aktivitásra vonatkozó kérdései között szerepeltek a munkanélküliséget tudakoló kérdések is. A munkanélküliek száma 1990. január 1-jén 126 227 fő volt. (Az OMK jelentése szerint a regisztrált munkanélküliek száma viszont ekkor még igen kicsi, mindössze 23 400 fő volt, és csupán 11 százalékuk részesült valamilyen ellátásban.) A munkanélküliségi ráta 2,7 százalék volt, ami európai viszonylatban alacsonynak számított. Jelentősek voltak azonban a megyék közötti eltérések: az átlaghoz viszonyítva kiugróan magas volt Szabolcs-Szatmár-Bereg (5,0%), Borsod-Abaúj-Zemplén (3,5%) és Hajdú-Bihar megyében (3,3%), 2 százalék alatt maradt viszont Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megyében. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében az aktív keresők népességén belüli aránya is 5 százalékkal az országos átlag alatt maradt. A nők aránya a munkanélküliek között viszonylag alacsony volt, alig fele a férfiakénak (33%). A munkanélküliek 10 százaléka volt pályakezdő (ezen belül a férfiak 9,5, a nők 14 százaléka).

1990-ben közel 100 ezer háztartásban élt munkanélküli. Az összeírt háztartások 32 százalékában nem volt aktív kereső, s ezek közül 46 ezerben munkanélküli is volt. Különösen nehéz helyzetbe kerültek az egy szülő gyermekes családok, ahol a munkanélkülivé válás sok esetben az egyetlen keresőt érintette. Az egycsaládos háztartások közül az összes ilyen típusú háztartás 4,3 százalékában volt munkanélküli.

Az 1990. évi népszámlálás óta eltelt években felgyorsult gazdasági és társadalmi változások az évtized közepén indokoltá tették egy népszámlálási típusú adatgyűjtés végrehajtását, amely a népesség és a lakásállomány 2 százalékára terjedt ki. E felmérés szerint 1996-ban a népesség 34,2 százaléka volt aktív kereső, és 4,7 százaléka (484 ezer fő)

munkanélküli, a nők között ez az arány pedig 29,1, illetve 3,3 százalékot tett ki. 1990-hez képest az aktívak aránya 9,4 (a nők között 8,3) százalékkal csökkent.

Az inaktív keresők száma Magyarországon több évtizede folyamatosan növekszik, 1990 óta mintegy 660 ezer fővel. Jelenleg az inaktív keresők száma meghaladja a 3 millió 300 ezer főt. A száz aktív keresőre jutó nem aktívak száma 1996-ban 193 fő volt. Még szembetűnőbb a változás, ha a munkavállalási korú népesség (15–59 éves férfiak és 15–54 éves nők) gazdasági aktivitásának változását nézzük.

5. tábla

A munkavállalási korú népesség gazdasági aktivitás szerint, 1960–1996

Év	Összesen	Aktív kereső	százalék			Eltartott
			Munkanélküli	Inaktív kereső		
1960	100,0	71,3	–	1,0	27,7	
1970	100,0	76,0	–	4,4	19,6	
1980	100,0	79,5	–	8,7	11,8	
1990	100,0	75,2	2,1	10,3	12,3	
1996	100,0	56,8	8,0	18,6	16,7	

1990 és 1996 között az ebbe a csoportba tartozók körében az aktívak aránya közel ötödével csökkent, jelentősen nőtt viszont az inaktívaké és az eltartottaké. 1990-ben még csak minden tizedik munkavállalási korú tartozott az inaktívak csoportjába, 1996-ra arányuk 19 százalékra emelkedett.

Az elmúlt években a néhány évvel a nyugdíjkorhatár alatt lévők közül sokan választották a rokkantsági, a korengedményes vagy az előnyugdíj lehetőségét a munkanélküliség helyett.

Az eltartottak között nőtt a fiatal munkaképes korúak aránya, ami elsősorban a nappali tagozaton továbbtanulók számának növekedésével, másodsorban a fiatalok között kiugróan magas munkanélküliséggel magyarázható. A 14–29 éves korosztályban a munkanélküliek aránya több mint 11 százalék, az összes munkanélkülinek pedig 43,6 százaléka tartozott ebbe a korcsoportba.

A fiatalok munkaerőpiacra történő belépését jelentősen megnehezíti, hogy a munkáltatók szívesebben alkalmaznak megfelelő képzettséggel és szakmai gyakorlattal rendelkező munkaerőt. Ez főleg a középfokú vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkező fiatalok számára jelent hátrányt.

A munkanélküliek 13,2 százaléka élt a fővárosban, 42,4 százaléka a többi városban, 44,4 százaléka pedig a községekben (ezen belül több mint 97 ezer fő 2 ezernél kisebb lélekszámú településen).

A gazdasági visszaesés következtében jelentősen beszűkült a munkaerőpiac keresleti oldala. A munkanélküliség fő oka azonban eltérő az ország egyes térségeit tekintve. Az alacsonyabb munkanélküliségi rátával rendelkező területeken főleg a strukturális munkanélküliség dominál, ami azt jelenti, hogy munkalehetőség lenne, de a munkaerő-kínálat nincs összhangban a kereslettel. A súlyos helyzetben lévő térségekben egészen más a helyzet. Itt a felkínált álláshelyek rendre alatta maradnak a munkaerő-kínálatnak.

Magyarországon igen alacsony a területi mobilitás. Egy család élete során legfeljebb egyszer képes otthont teremteni magának. A magas munkanélküliséggel sújtott régiókból szinte lehetetlen szabadulni, hiszen az ottani lakások eladhatatlanok vagy csak igen alacsony áron értékesíthetők, az új helyen való letelepedés terheit pedig az amúgy is elszegényedett családok nem képesek elviselni. A nagyvállalatok munkásszállóit nagyrészt felszámolták, az albérleti díjak megfizethetetlenek. Ebben a helyzetben megoldást csak az jelenthet, ha ezeket a térségeket kiemelten kezelik. E térségek infrastrukturális fejlesztésére nemcsak kell, de talán érdemes is áldozni. Azon túl, hogy a beruházások munkalehetőséget teremtenének a ma még munka nélkül lévő emberek számára, a térség vonzerejét is növelnék a befektetők szemében, ami újabb munkahelyek létrejöttét és a térség gazdasági fellendülését eredményezné.

A munkanélküliségi ráta a felmérés szerint országosan 12,0 százalék volt, de igen nagy eltérések figyelhetők meg a megyék között.

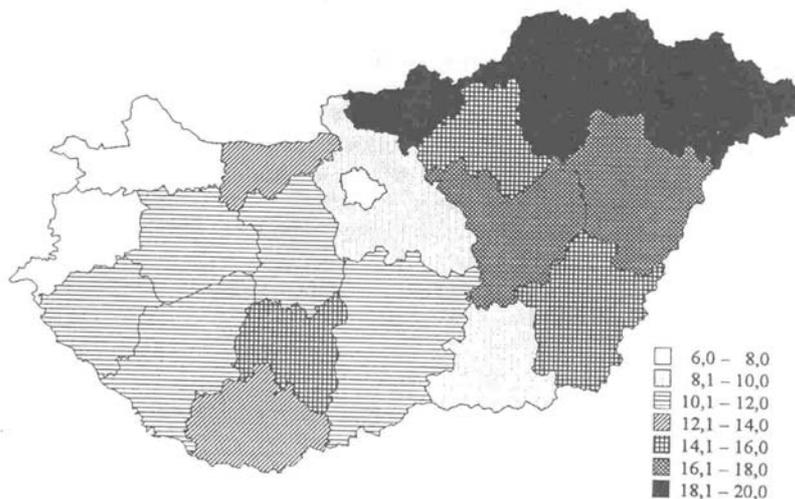
6. tábla

A gazdaságilag aktív és a gazdaságilag nem aktív népesség megyénként, 1996

Terület (megye)	Összesen	Gazdaságilag aktív			Gazdaságilag nem aktív	Munkanél- küliségi ráta	
		együtt	foglalkoztatott				munkanélküli
			együtt	ebből: aktív			
százalék							
Budapest	100,0	42,0	38,6	37,3	3,4	58,0	8,0
Bács-Kiskun	100,0	39,4	35,3	34,9	4,1	60,6	10,4
Baranya	100,0	37,8	33,2	32,3	4,6	62,2	12,3
Békés	100,0	38,4	32,9	31,3	5,5	61,6	14,4
Borsod-Abaúj-Zemplén	100,0	35,4	28,5	28,0	6,8	64,6	19,3
Csongrád	100,0	40,4	36,7	35,9	3,7	59,6	9,3
Fejér	100,0	42,3	37,5	36,6	4,8	57,7	11,4
Győr-Moson-Sopron	100,0	43,9	40,7	40,0	3,2	56,1	7,4
Hajdú-Bihar	100,0	36,4	30,5	30,2	5,9	63,6	16,3
Heves	100,0	39,3	33,5	32,3	5,7	60,7	14,6
Jász-Nagykun-Szolnok	100,0	38,3	32,0	31,4	6,3	61,7	16,3
Komárom-Esztergom	100,0	40,0	35,1	34,5	5,0	60,0	12,4
Nógrád	100,0	37,2	29,8	29,4	7,5	62,8	20,0
Pest	100,0	40,8	36,8	36,2	4,0	59,2	9,9
Somogy	100,0	36,9	32,6	32,3	4,3	63,1	11,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	100,0	34,1	27,4	26,5	6,7	65,9	19,6
Tolna	100,0	40,4	34,7	34,1	5,7	59,6	14,1
Vas	100,0	44,5	41,5	40,7	3,1	55,5	6,9
Veszprém	100,0	41,3	36,8	36,3	4,4	58,7	10,8
Zala	100,0	43,7	39,0	38,5	4,7	56,3	10,8
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>39,7</i>	<i>35,0</i>	<i>34,2</i>	<i>4,7</i>	<i>60,3</i>	<i>12,0</i>

A munkanélküliség mértéke legmagasabb Nógrád (20,0%), Szabolcs-Szatmár-Bereg (19,6%) és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (19,3%), a legalacsonyabb Vas (6,9%), Győr-Moson-Sopron megyében (7,4%) és Budapesten (8,0%). Az ország egyes megyéi közötti eltéréseket jól érzékelteti a 2. ábra.

2. ábra. A munkanélküliségi ráta megyénként, 1996

A gazdaságilag aktív népesség körében a munkavállalási korú munkát keresők száma a munkanélküliekét lényegesen meghaladta, közel 622 ezer fő volt. E jelentős réteg majdnem egyötöde ugyanis nem felelt meg a „munkanélküli” szigorúbb értelemben vett kritériumának. Több mint négyötödük viszont jelezte, hogy amennyiben állásajánlatot kapna, két héten belül munkába tudna állni, vagyis „rendelkezésre áll”.

A magukat regisztrált munkanélkülinek vallóknak mindössze 81 százaléka felelt meg a felvétel szerint a „munkanélküli” minősítés kritériumainak, 12,8 százaléka olyan munkanélküli járadékos volt, aki nem minősült munkanélkülinek, a többiek pedig nyugdíjasok, gyermekgondozási ellátásban részesülők, illetve eltartottak voltak. 63,3 százaléuk részesült munkanélküli járadékban (köztük az a 62 ezer fő is, aki a felvétel szempontjából nem volt munkanélkülinek minősíthető), közel 60 ezer volt viszont azoknak a regisztrált (és a kritériumoknak is eleget tevő) munkanélkülieknek a száma, akik bevallásuk szerint semmilyen jövedelemmel nem rendelkeztek. A jövedelemmel nem rendelkezők az összes munkanélkülinek egynegyedét tették ki.

A munkát keresőknek 40 százaléka legfeljebb az általános iskola 8. osztályát végezte el, 35 százaléka rendelkezett szakképzettséggel és mindössze 3 százaléka volt diplomás. 37 százaléuk több mint egy éve, 28 százaléuk pedig másfél évnél is hosszabb ideje keres munkát. A középfokúnál alacsonyabb végzettséggel rendelkezők körében ezek az arányok 2 százalékponttal magasabbak.

A mikrocenzus alkalmával több olyan kérdést is feltettek, amelyek alapján információhoz juthatunk a munkanélküliek családjáról, háztartásáról, lakáskörülményéről.

A népszámlálások (mikrocenzusok) terminológiájának megfelelően családnak minősül a házastársi vagy élettársi közösségben, illetve vérségi kapcsolatban élők legszűkebb köre. A család lehet házaspár (élettársi kapcsolat) gyermek nélkül vagy nőten, hajadon gyermek(ek)kel, illetve házastárs (élettárs) nélkül, nőten, hajadon gyer-

annak egy részében laknak, a létfenntartási költségeket részben vagy egészben közösen viselik és a hét egy vagy több napján általában közösen étkeznek. Amennyiben a háztartásban egy család él, egycsaládos háztartásról, ha több család vezet közös háztartást, többcsaládos háztartásról beszélünk. A háztartások a családokon kívül magukban foglalják a családhoz szorosan nem tartozó, de velük együtt élő rokon vagy nem rokon személyeket is.

A munkanélküliek családjai az összes család 12,8 százalékát tették ki. Ez az arány településtípusonként igen nagy eltérést mutat. Míg Budapesten a családoknak csupán 9 százalékában élt munkanélküli, a községekben ez az arány több mint 15 százalék. Az egy szülő gyermekes családok között még kedvezőtlenebb az arány. Az összes ilyen típusú család 14,8 százalékában, a fővárosban 9,5, a városokban 15,3, a községekben 18,2 százalékában élt munkanélküli. A munkanélkülit magukban foglaló családok 16,3 százalékában nem volt sem aktív, sem inaktív kereső, az egy szülő gyermekes családok közül pedig minden harmadikban.

7. tábla

Az összes és a munkanélkülit is magukba foglaló család településtípusonként, 1996

Településtípus	Összes család	Munkanélkülit magukban foglaló családok	Ebből:		
			csak munkanélküli van	aktív kereső is van	csak inaktív kereső és munkanélküli van
ezer					
Összes család					
Budapest	528,0	47,8	7,6	29,7	10,5
Többi város	1269,3	158,8	23,9	93,4	41,5
Községek	1083,1	163,5	28,7	85,4	49,4
<i>Összesen</i>	<i>2880,3</i>	<i>370,1</i>	<i>60,2</i>	<i>208,5</i>	<i>101,4</i>
Egy szülő gyermekes család					
Budapest	111,1	10,6	4,1	3,5	3,0
Többi város	196,1	29,9	10,3	10,5	9,1
Községek	139,8	25,5	7,4	7,8	10,3
<i>Összesen</i>	<i>447,0</i>	<i>66,0</i>	<i>21,8</i>	<i>21,8</i>	<i>22,4</i>

Forrás. Itt és a továbbiakban Mikrocenzus, 1996. A népesség és a lakások jellemzői. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 381 old.; Mikrocenzus, 1996. A munkát keresők, munkanélküliek helyzete. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997. 136 old.

1996-ban a munkanélkülit magukban foglaló háztartások száma megközelítette a 418 ezret, ami egyben azt is jelenti, hogy a 3 millió 800 ezer háztartás közül minden kilencedikben élt egy vagy több munkanélküli (a munkanélküliek háztartásainak 86,3 százalékában egy, 12,0 százalékában kettő, 1,7 százalékában pedig három vagy több). Jelentős eltérések mutatkoznak azonban településtípusonként, de régióként is. Budapesthez és a megyeszékhelyekhez képest a községekben másfélszer nagyobb volt a kettő vagy több munkanélkülit magában foglaló háztartások száma. A magas munkanélküliségi rátával rendelkező kelet-magyarországi (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg) és az északkelet-magyarországi régióban (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád) száz munkanélküli háztartás közül 16, illetve 18 olyan volt, amelyekben kettő vagy több munkanélküli is élt. (Lásd a 8. táblát.)

A munkanélküliek háztartásai a háztartásban élő munkanélküliek száma szerint, régióként, 1996

Terület (régió)	A munkanélküliek háztartásai							
	összesen	1	2	3 és több	összesen	1	2	3 és több
		munkanélkülivel				munkanélkülivel		
	a munkanélküliek háztartásainak százalékában				az összes háztartás százalékában			
Nyugat-Magyarország	100,0	89,0	9,5	1,5	10,2	9,1	1,0	0,1
Délnyugat-Magyarország	100,0	86,5	11,5	2,0	11,2	9,6	1,3	0,2
Központi régió	100,0	88,3	10,6	1,1	7,9	7,0	0,8	0,1
Kelet-Magyarország	100,0	83,8	14,6	1,6	14,7	12,3	2,2	0,2
Délkelet-Magyarország	100,0	89,3	9,7	1,0	9,9	8,8	1,0	0,1
Északkelet-Magyarország	100,0	82,0	15,1	2,9	14,6	12,0	2,2	0,4
<i>Magyarország összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>86,3</i>	<i>12,0</i>	<i>1,7</i>	<i>10,8</i>	<i>9,3</i>	<i>1,3</i>	<i>0,2</i>
Ebből:								
Budapest	100,0	89,2	10,1	0,7	7,1	6,4	0,7	0,0
Megyeszékhelyek	100,0	89,1	9,8	1,1	9,3	8,3	0,9	0,1
Többi város	100,0	86,5	11,9	1,6	11,5	9,9	1,4	0,2
Községek	100,0	84,3	13,4	2,2	13,2	11,1	1,8	0,3

Megjegyzés: Nyugat-magyarországi régió: Fejér, Győr-Moson-Sopron, Komárom-Esztergom, Vas megye, Délnyugat-magyarországi régió: Baranya, Somogy, Tolna, Zala megye, Központi régió: Budapest, Pest megye, Kelet-magyarországi régió: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Délkelet-magyarországi régió: Bács-Kiskun, Békés, Csongrád megye, Északkelet-magyarországi régió: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád megye.

A munkanélkülit is magukban foglaló háztartásoknak csaknem felében nem volt aktív kereső. A 15 évesnél fiatalabb és az eltartott gyermekek száma viszont ezekben a háztartásokban meghaladta az országos átlagot. Míg az aktív keresős háztartások 5,2 százalékában, az összes munkanélküli háztartás 7, ezen belül az aktív keresővel nem rendelkező háztartások 10,6 százalékában élt három vagy több eltartott gyermek.

Az egy családból álló háztartások közül minden nyolcadikban, a két családból álló háztartások közül minden negyedikben, a három- és többcsaládos háztartásoknak pedig csaknem a felében (46,7%) élt egy vagy több munkanélküli. Az összes háztartás 9,3 százalékában egy, 1,3 százalékában kettő, 0,2 százalékában három vagy több munkanélküli élt, a három vagy több családos háztartások esetében 21,6, 16,0 és 8,8 százalék volt ez az arány. Mint látható, a háztartás nagyságával arányosan növekszik az esély arra, hogy munkanélküli is legyen a háztartásban.

A munkanélkülit is magukban foglaló háztartások által lakott lakások összetétele tulajdonjelleget szerint nem tér el számottevően az országos átlagtól, azonban komfortosság, felszereltség tekintetében már jelentős különbségek tapasztalhatók.

Mint a 9. táblából is megállapítható, az aktív keresővel is rendelkező háztartásokban a munkanélküliség hatása nem jelentkezik erőteljesen, lakáskörülményeik nagyjából az országos átlagnak felelnek meg, sőt az általuk lakott lakások komfortosságukat, felszereltségüket tekintve valamivel az átlag felett is vannak. A csak aktív keresős háztartások helyzete a legkedvezőbb mind a komfortfokozatot, mind felszereltséget illetően. A munkanélkülit magukban foglaló háztartások közül különösen kedvezőtlen helyzetben vannak azok a háztartások, amelyekben nincs sem aktív, sem inaktív kereső, mivel a munka-

nélküliségből adódó hátrány más háztartástag keresetéből nem ellensúlyozható. Ezek lakásainak felszereltsége, komfortossága messze az átlag alatt van. Közöttük a legalacsonyabb a tulajdonosi és legnagyobb a főbérleti jogcímen, illetve az albérlőként vagy ágybérletként lakó háztartások aránya. Ezek az emberek az önkormányzati bérlakások privatizációja során a többiekhez képest sokkal kisebb arányban voltak képesek megvásárolni a bérleményüket.

9. tábla

A munkanélküliek háztartásai által lakott lakások főbb adatai, 1996
(százalék)

A lakás főbb jellemzői	Összes háztartás	Aktív keresők háztartásai	Munkanélkülit magukban foglaló háztartások	Ebből:		
				aktív kereső is van	csak inaktív kereső és munkanélküli van	csak munkanélküli van
Megoszlás (százalék)						
Lakáshasználati jogcím tulajdonos	89,1	87,5	87,1	89,7	88,1	78,5
főbérlet	9,7	11,1	11,5	9,5	10,7	18,3
al-, ágybérlet, egyéb	1,2	1,4	1,4	0,8	1,2	3,2
Komfortfokozat						
összkomfortos, komfortos	78,7	89,9	71,4	83,1	58,0	53,2
félkomfortos, komfort nélküli, egyéb	21,3	10,1	28,6	16,9	42,0	46,8
Az összes lakás százalékában						
Felszereltség						
hálózati vízvezeték a lakásban	86,7	93,8	80,8	88,7	71,5	68,4
fürdőszoba	86,3	94,3	80,8	90,1	70,1	65,4
meleg víz	85,0	94,0	78,4	88,6	66,7	62,2
vízöblítéses WC a lakásban	82,1	92,4	75,3	86,2	62,7	58,7

Az adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a munkanélküliek nagy része élet- és lakáskörülményeik, alacsony képzettségük vagy nem eléggé piacképes szakmájuk miatt eleve hátrányos helyzetből indult a rendszerváltás idején, s ezek a hátrányok a munka nélkül töltött időszakkal arányosan nőnek. Az ezekben a háztartásokban felnövő gyermekeknek a jelenlegi viszonyok között kevés esélyük van arra, hogy e körből kilépjenek.

A MUNKAERŐPIACI POLITIKA, A MUNKANÉLKÜLISÉG KEZELÉSÉNEK ESZKÖZRENDSZERE

Mint az a működő piacgazdaságokban természetes, a munkaerőpiac keresleti és kínálati oldalának összehangolására a kormányzatok jelentős erőfeszítéseket tesznek. Ennek eszközei részben a munkaerőpiac kínálati oldalának szűkítését, részben a munkanélküliség kezelését, valamint a gazdaság élénkítésével új munkalehetőségek teremtését, illetve a meglévő munkahelyek megőrzését szolgálják.

Magyarországon sem a társadalom, sem a munkaügyi szervezetek, sem a jogalkotás nem voltak felkészülve a munkanélküliség ilyen nagy arányú növekedésére. „A foglal-

koztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról” szóló 1991. évi IV. törvény elfogadásáig az állásukat elvesztők, illetve a munkaerőpiacra belépni sem tudó pályakezdekők nagy része maradt jövedelem nélkül. Az első időszakra a „tűzoltómunka” volt jellemző. Legfontosabb teendő a munka nélkül maradt több ezer ember ellátása, illetve a munkaerő-piaci szervezet kiépítése volt. A törvény napjainkra az európai országok gyakorlatának megfelelő szabályozást vezetett be a foglalkoztatás és a munkanélküliség kezelése terén. A törvény bizonyos részeit, így a munkaerő-piaci szervezetek feladatait, hatáskörét, az ellátások feltételeit, összegét, időtartamát azóta többször módosították, így legutóbb az 1996. évi CVII. törvénnyel, amely 1997. január 1-jén lépett életbe.

A munkaerő-piaci politika eszköztárszere alapvetően két csoportra, aktív és passzív eszközökre osztható.

Míg az aktív eszközök elsősorban a foglalkoztatás elősegítését, új munkahelyek teremtését, a meglévő munkahelyek megőrzését, a munkanélküliek képzését, illetve munkához jutási esélyeinek javítását szolgálják, a passzív eszközök célja elsősorban a jövedelem és munka nélkül maradók szociális biztonságának megteremtése.

Az állam feladata (lehetőségeinek keretein belül) egy bizonyos szinten biztosítani a létfeltételeket polgárai számára. Ennek érdekében az országok bruttó hazai termékük (GDP) változó hányadát fordítják munkaerő-piaci és szociálpolitikai kiadásokra. Az 1980-as évek végén az OECD-országokban a foglalkoztatáspolitikai kiadások a GDP 0,5 és 5,0 százaléka között mozogtak. Az aktív eszközök aránya 20–50 százalékot tett ki.

Magyarország a többi volt szocialista országhoz képest meglehetősen sokat – 1992-ben a GDP-nek közel 3 százalékát – fordít foglalkoztatáspolitikai kiadásokra, amivel a fejlett országokhoz képest is az élmezőnybe tartozik. [10] Ez az arány nem változott a következő két évben sem. A rendelkezésre álló források negyötöd részét a passzív eszközök emésztették fel, az aktív eszközök a GDP 0,4-0,6 százalékát tették ki.

A passzív eszközökből részesülők létszáma a kezdeti 400-450 ezer főről napjainkra 200 ezer alá csökkent. Ez azonban nem a munkanélküliek számának ilyen nagy arányú csökkenéséből, hanem a járadékfolyósítás idejének a kezdeti két évről másfél, majd egy évre való mérsékléséből, illetve abból fakad, hogy időközben egyre többen kerültek ki ebből az ellátásból a folyósítás időtartamának kimerítése miatt. 1992-ben még a munkanélkülieknek mintegy 70 százaléka részesült munkanélküli járadékban, 1996 közepén már csak 30 százalékuk volt jogosult erre az ellátási formára. A járadékosok számának csökkenésével párhuzamosan emelkedett a munkanélküliek jövedelempótló támogatásában részesülők aránya, 1996-ban arányuk az összes munkanélküli 42 százalékát tette ki. Az elmúlt években 2% körül alakult a pályakezdekők munkanélküli segélyét igénybe vevők aránya, és 20-30 százalékot tett ki azoké, akik ellátatlanok voltak. [13, 14]

Az aktív eszközök fontos szerepet töltenek be a foglalkoztatáspolitikában, de felhasználásuknak korlátot szab a források szűkössége. Az elmúlt években az aktív programokkal támogatottak aránya az összes támogatottnak 25-27 százalékát tette ki. Az aktív eszközök fontosságát jelzi, hogy az aktív programok és az előnyügdíj nélkül a munkanélküliségi ráta mintegy 3-3,5 százalékkal magasabb lenne. [16]

A különböző eszközök aránya az évek folyamán jelentősen megváltozott. 1992-ben és 1993-ban még a munkaerő-piaci képzés szerepelt a legnagyobb súllyal az eszközök között (több mint 40 százalék), 1995-re aránya 30 százalékra csökkent. Jelentősen megnőtt viszont a közhasznú foglalkoztatás szerepe, 1992 és 1995 között a kétszeresére (36

százalékra) emelkedett. Sajnálatos módon csökkent viszont a bértámogatások és a rész-munkaidős foglalkoztatás aránya, hiszen ezek a támogatási formák fontos szerepet játszottak a munkahelyek megőrzésében. 1995-ben a munkahelyteremtő beruházások támogatásával csaknem 25 ezer új munkahely jött létre.

10. tábla

Az egyes aktív foglalkoztatáspolitikai eszközökben részt vevők aránya, 1992–1995

Megnevezés	1992.	1993.	1994.	1995.
	évben (százalék)			
Munkaerő-piaci képzés	40,4	42,0	37,2	29,6
Vállalkozóvá válás támogatása	4,1	6,3	5,0	2,3
Bértámogatás	7,8	14,3	19,0	15,5
Közhasznú foglalkoztatás	18,0	23,9	27,6	36,0
Részmunkaidős foglalkoztatás	19,1	5,0	3,7	1,4
Korengedményes nyugdíj	3,6	3,1	2,9	2,7
Munkahelyteremtő beruházás	7,0	5,0	2,4	10,6
Utiköltség-térítés	–	–	1,4	1,9
Termőfölddel rendelkezők támogatása	–	–	0,2	–
Egyéb	0,0	0,4	0,6	–
<i>Összesen</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
<i>Ezer fő</i>	<i>146,6</i>	<i>212,6</i>	<i>272,2</i>	<i>240,5</i>

Az aktív eszközök hatékonyságának hazai értékelése még várat magára, az azonban nyilvánvaló, hogy a jól megválasztott eszközök jelentősen növelhetik az állás nélkül maradtak esélyeit arra, hogy visszakerüljenek a „hasznos emberek” világába. Igazi megoldást azonban csak a gazdasági fellendülés hozhat.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

- [1] *Bánfalvy Csaba*: A munkanélküliség. Magvető Kiadó. Budapest. 1989. 230 old.
- [2] Munkaerőpiac és szociálpolitika Közép- és Kelet-Európában. (Szerk.: *Barr, N.*) Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület. Budapest. 1995. 428 old.
- [3] *Borisa Gyula*: Munkanélküliség elleni terápia a XX. század elején Magyarországon. In. Munkanélküliség. Megoldások és terápia. MTA Szociológiai Kutató Intézet. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1990. 36–54. old.
- [4] *iff. Borisa Gyula*: Nézetek a munkanélküliség csökkentéséről a felszabadulás előtti Magyarországon. *Munkaügyi Szemle*. 1987. évi 12. sz. 28–35. old.
- [5] *Cass, F.*: The labour market in transition: unemployment in Hungary. London. 1995. 37–54. old.
- [6] Előrejelzés a magyar nemzetgazdaság 1996-97. évi fejlődéséről. GKI. 1996. október. 84 old.
- [7] *Fóti János – Illés Sándor*: A munkanélküliség demográfiai vonatkozásai. A KSH Népeség tudományi Kutató Intézetének kutatási jelentései. 1992. évi 2. sz. 89 old.
- [8] Főbb munkaügyi folyamatok 1996. I–III. negyedév. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 19 old.
- [9] Munkanélküliség. Megoldások és terápia. (Szerk.: *Gyekiczky Tamás*) MTA Szociológiai Kutató Intézet. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 1990. 194 old.
- [10] Foglalkoztatáspolitikai orvosságos és méregtár. Tanulmányok a foglalkoztatáspolitikai eszközeiről. (Szerk.: *Köllő János – Gábor László*) Szociálpolitikai Értesítő Könyvtára. 1995. évi 1. sz. T-Twins Kiadó. Budapest. 1995. 274 old.
- [11] *Lakatos Judit*: Az ifjúság munkaerőpiaci helyzete a 90-es évek közepén. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 22. old.
- [12] Munkaerő-piaci helyzetjelentés. A munkaerőpiac keresletét és kínálatát alakító folyamatok. „Közösen a jövő munkahelyeiért” alapítvány. Munkaügyi Kutatóintézet. Budapest. 1996. 122 old.
- [13] Munkaerő-piaci információk. 1994. évi 8. sz. Munkaerő-piaci helyzetkép. (Havi jelentés) Országos Munkaügyi Központ. Budapest. 1994. július. 102 old.
- [14] Munkaerő-piaci információk. 1996. évi 11. sz. Munkaerő-piaci helyzetkép. (Havi jelentés) Országos Munkaügyi Központ. Budapest. 1996. 145 old.

[15] Munkaerő-piaci információk. 1995. évi 6. sz. Az aktív foglalkoztatási eszközök működése 1994-ben. Országos Munkaügyi Központ. Budapest. 1995. 41 old.

[16] Munkaerő-piaci információk. 1996. évi 4. sz. A foglalkoztatáspolitikai eszköz-rendszer működése 1995-ben. Országos Munkaügyi Központ. Budapest. 1996. 130 old.

[17] Munkaerő-piaci jellemzők 1996 IV. negyedévében. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1996. 40 old.

TÁRGYSZÓ: Foglalkoztatás. Munkaerőpiac.

SUMMARY

This paper aims to give an overall picture on employment changes in Hungary, on the basis of censuses and surveys (microcensus, LFS) carried out by the Hungarian Central Statistical Office. Unemployment in the first half of our century, the employment conditions of the socialist era and the new economic and employment situation resulting from the changes of organization are presented. The analysis of 1996 microcensus data gives an overview on the geographic aspects of unemployment as well as on family and housing conditions of the unemployed. A short abstract on employment policy and the use of resources aiming to solve the problem of unemployment is also presented.

FELFEDÉST AKADÁLYOZÓ MÓDSZEREK A STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÁSBAN

DR. BÁNSZEGI KATALIN

Az Európai Bizottság brüsszeli III-as számú főigazgatósága a közelmúltban kérdés-csomagot juttatott el a Központi Statisztikai Hivatalhoz, és az azokra adott válaszok összegezéséből kívánták megvizsgálni a statisztikai adatvédelem helyzetét, különös tekintettel a személyes adatokra, de – a statisztikai adatvédelem természetét figyelembe véve – kitérve az egyedi adatokra is. Az egyik kérdéskör arra vonatkozott, hogy a különböző adatközléseknél milyen közléskorlátozó technikák vannak, és kiemelt néhány módszert, mint például a változók kategorizálása, a hiányzó értékek migrálása, részleges felvétel, felülkódolás, kerekítés, zajhozzáadás, mikroaggregáció, adatesere, dominancia-szabály, álcázási technikák, rejtett megőrzés, speciális szoftver.

A válaszokból kiderült, hogy a hivatal korrekt módon közli a statisztikai összesítéseket, a közérdekű statisztikai adatokat, valamint adatszolgáltatói hozzájárulás birtokában az egyedi adatokat, és nem nagyon használ közléskorlátozó technikákat. A *Statisztikai Szemle* egyik előző számában¹ szó esett a közérdekű statisztikai adatokról, és az írás egy kis összeállítás keretében foglalkozott azokkal az esetekkel, amikor az adat nem hozható nyilvánosságra, mert az egyedi adatok védelme ezt nem teszi lehetővé. Előfordulhatnak azonban olyan esetek, amikor az összkép kialakításához szükséges, hogy ne maradjanak üres sorok a közlési táblákban, vagy áttekintés, kutatás céljára a közelítő adatok is jobban megfelelnek, mint az üres adathelyek. A személyes és az egyedi (védett) adatok védelme miatt ilyenkor felfedést akadályozó módszereket használnak. Az EUROSTAT a saját gyakorlatában kidolgozott egy szabályzatot ezek alkalmazására, melyeket más statisztikai szerveknél is alkalmazni lehet.

A szabályzat kimondja, hogy a statisztikai hivatalok célja maximalizálni a köz részére biztosítandó információk számát, egyidejűleg eleget téve annak a követelménynek, hogy ehhez ne társuljon a védett információ felfedésének kockázata. Ennek a célnak elérése érdekében olyan intézkedéseket kell foganatosítani és a személyes vagy egyedi adatokból összeálló adattermékeket olyan eljárásoknak alávetni, amelyek széles körű tájékoztatás mellett is biztosítani tudják az adatvédelmet. Ezért mielőtt a védett adatokból származtatott adattermékek forgalomba kerülnek, a statisztikai hivataloknak lépéseket kell tenniük

¹ Dr. Bánszegi Katalin: Közérdekűség – Közérdekű adat – Közérdekű statisztikai adat. *Statisztikai Szemle*. 1997. évi 8–9. sz. 689–699. old.

annak érdekében, hogy meghiúsítsák a válaszadók adatainak azonosítását. Ezt a folyamatot nevezi a szabályzat „felfedésselkerülésnek”.

A felfedést akadályozó módszerek használatával a statisztikus különböző módon torzíthatja az információkat, elégséges mértékben ahhoz, hogy megszűnjön az egyes válaszadók azonosításának kockázata. A válaszadók adatainak védelmét azonban oly módon kell biztosítani, hogy eközben ne károsodjon az adattermék teljessége, pontossága és hasznossága.

A statisztikai tájékoztatás rendszerében az adatok általában aggregált adatok formájában (például: az EU kereskedelmi forgalma, országok és termékcsoportok szerinti bontásban), gyakorisági táblázatok alakjában (például: a gazdálkodó szervezetek számának eloszlása nagyság és tevékenység szerint) és a jogszabályi feltételek megléte esetén egyedi adatok formájában kerülnek nyilvánosságra. Ezek mindegyike sajátos felfedésselkerülési problémacsoportot jelent.

A továbbiakban az aggregált és az eloszlási információkkal (az ún. makroadatokkal) kapcsolatos felfedést akadályozó módszerekkel foglalkozunk az EUROSTAT vonatkozó szabályzata alapján.

A makroadatokat általában több, egymással összefüggő táblában teszik közzé, így a felfedést akadályozó eljárást mind az egyes táblákon belül, mind azok között végre kell hajtani. A tárgyalt módszerek azok, amelyeket anélkül lehet az adatok nyilvánosságra hozatalánál felhasználni, hogy eközben az adatvédelem szempontjai sérüljenek.

Általában két módszer alkalmazható a védett adatok felfedésének megakadályozására: a korlátozás és a perturbáció (megzavarás). Azok a módszerek, amelyek az információtartalmat korlátozzák, tipikusan nagyságadatokra alkalmazhatók, különösen olyan esetekben, amikor az egyes adatelemek hozzájárulása az aggregátumhoz nagy. A perturbációs módszerek (amelyek az adatokhoz zajt adnak hozzá) olyan esetekben alkalmazhatók, amikor az egyes adatelemek hozzájárulása a végeredményhez kicsi (például az Általános Mezőgazdasági Összeírás), ahol tehát számos egység szolgáltat adatot egy tábla eredményéhez.

A továbbiakban részletesen ismertetjük a különböző módszerek alkalmazásának lehetőségeit.

A) A korlátozáson alapuló módszerek az alábbiak:

- aggregálás (összevonás),
- újrakódolás,
- a cellák elnyomása.

Az *aggregálásnál* egyik lehetőség a túlzottan nagy súllyal szereplő adatoknak ún. hasznos aggregátumokba beépítése, azaz olyan aggregátumokba, amelyek azért statisztikailag értékelhető információt adnak. A hazai viszonyokat figyelembe véve például a bányászatnál az uránércbányászat, vasércbányászat szakágazataiban az adatszolgáltatók száma kicsi, tehát egy-egy adatszolgáltató nagy súllyal szerepel a végeredményben, ezért csak az ágazatok – a gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere (TEÁOR) 12+13 ágazat, urán- és fémtartalmú ércek bányászata – összegére vonatkozó adatok tehetők közzé.

Ugyanerre példa a kőolaj-feldolgozás, melynek adatai a kocszgyártás adataival együtt összevontan tehetők közzé (TEÁOR 23).

A másik lehetőség egy nagyobb NACE-aggregátum (3 számjegy) használata ugyanabban a csoportban. A táblázatkészítés során nyilvánvaló, hogy minél kevésbé részletes a felhasznált osztályozás, annál kevesebb olyan adathely fordul elő, amely az elégségesnél (3) kevesebb számú egységet (adatszolgáltatót) tartalmaz.

Az aggregálásnál általánosabb módszer az új kategóriákba *újrakódolás*, azaz olyan új osztályozási séma felépítése, amely a korábbiakat átfedően tartalmazza az új kategóriákat. Például kőolaj-feldolgozás a nukleáris fűtőanyag gyártással és a vegyi alapanyag gyártással egy csoportba foglalva nehézipari gyártás címszó alatt jelenik meg. Ennél azonban felmerül a különböző időszakokra vonatkozó eredmények összehasonlíthatóságának problémája.

A következő táblák néhány példát mutatnak be a felfedés megakadályozására. A táblában, ahol szükséges, ott összevonások hajthatók végre. Az aggregálást különböző módokon lehet végrehajtani. A jó megoldást az 1. tábla, a hibás megoldást pedig a 2. tábla mutatja be, amelyben a helytelen osztályozás miatt három olyan adathely is adódott, amelyeknél az adatok nem hozhatók nyilvánosságra, mert háromnál kevesebb adatszolgáltató van.

1. tábla

A kutató-fejlesztő helyek adatai gazdasági ágazatok szerint

Megnevezés	Az osztályok	Az adatszolgáltatók
	száma	
a+f	4	6
b+c+d+e	8	4
g	1	5
<i>Összesen</i>	<i>13</i>	<i>15</i>

2. tábla

A kutató-fejlesztő helyek adatai gazdasági ágazatok szerint

Megnevezés	Az osztályok	Az adatszolgáltatók
	száma	
a+b+d	5	6
c	4	1
e	2	1
f	1	2
g	1	5
<i>Összesen</i>	<i>13</i>	<i>15</i>

A *cellák elnyomása* azt az eljárást jelenti, amikor a statisztikai táblából vagy az egymással összefüggő táblákból az azonosításra alkalmas adatokat törlik vagy összevonják azokat, és ennek eredményeként a kevésbé fontos adatot tartalmazó adathelyek üresen maradnak vagy az összevonás által eltűnnek. Ez a leggyakrabban használt módszerek egyike, amelynél a nyilvánosságra szánt táblából törölni kell minden olyan adatot, amely

újabb információk felfedéséhez vezetne, és ezzel együtt olyan más adathelyek tartalmát is törölni kell, amelyek áttételes módon a védett adat megismerését lehetővé teszik (kiegészítő vagy másodlagos elnyomás).

A 2. táblában bemutatott esetben alkalmazhatjuk a háromnál kevesebb adatszolgáltató adatának összegzéssel történő adatelnyomását is. Ennek eredményeképpen a 3. közlési táblát nyerjük.

3. tábla

<i>A kutató-fejlesztő helyek adatai gazdasági ágazatok szerint</i>		
Megnevezés	Az osztályok	Az adatszolgáltatók
	száma	
a+b+d	5	6
c+e+f	7	4
g	1	5
<i>Összesen</i>	<i>13</i>	<i>15</i>

B) Az adatok felfedését megakadályozó, perturbáción alapuló módszerek a következők:

– adat-perturbáció: ahol zajt visznek az eredeti adatokba, azaz e módszernél az eredeti adatbázist először egy módosított (perturbált) adatbázissá alakítják át, a kért statisztikát azután ebből állítják össze és ezt bocsátják a felhasználó rendelkezésére;

– eredmény-perturbáció: ahol a felhasználó kérdéseire adott választ perturbálják, de az adatbázisban lévő adatok változatlanok maradnak.

Az *adat-perturbációs módszerek* két kategóriába tartoznak: a determinisztikus (meghatározott) perturbációs és a probablisztikus (valószínűségeen alapuló) módszerek kategóriájába.

Az első módszer esetében az adatokat csak egyszer perturbálják: ennek során additív (összeadó) vagy multiplikatív (sokszorozó) modelleket használnak. A második módszernél az adatbázist egy olyan sokaságból vett mintának tekintik, amelynek meghatározott valószínűségi eloszlása van. A módszer ebben az esetben az adatsere módszere, amely az adott mezőben szereplő eredeti értéket egy másik olyan értékkel helyettesíti, amelynek ugyanazok az eloszlási jellemzői.

Az adatok perturbálására akkor kerülhet sor, amikor az adatállománynak sok eleme van. Például visszatérek a 4. táblában a közérdekűséggel foglalkozó korábbi tanulmányomban közölt sportegyesületi 1. és 5., kitalált adatokat tartalmazó táblákra.

A tábla ilyen formában közlésre alkalmatlan, mert egyedi adatokat tartalmaz, de determinisztikusan perturbálva, mondjuk 3-mal szorozva minden adatot, az 5. tábla már érdeksérelem nélkül nyilvánosságra hozható, feltételezve, hogy a torzítás tényéről a felhasználók tájékoztatást kapnak, és a módszert, valamint az alkalmazott mértéket csak a statisztikus ismeri.

Ily módon a közölt adatok a felhasználó számára a valós arányokat fogják tartalmazni, és értékelhető információt adnak az elemzések céljára.

4. tábla

Néhány európai sportegyesület főbb adata

Ország, sportegyesület	Sportegyesületi tagok	Szakosztályok	Szakosztályi tagok	Ezek közül	
				igazolt versenyző	nő
száma					
Magyarország					
Statisztika Petőfi SC	8 600	12	7 500	1 260	5 600
Vasas SC	12 800	12	10 000	10 000	8 000
Közért SE	5 200	4	3 600	500	3 000
Dózsa SC	20 000	8	18 000	15 000	15 000
Honvéd SE	25 000	12	20 000	10 000	10 000
MTK-VM	18 000	10	15 000	8 000	13 000
Lengyelország					
Lengyel SE	15 000	20	11 500	7 870	9 400
Varsó SC	200	2	80	50	180
Krakkó SC	1 000	4	500	80	420
Csehország					
Cseh SE	7 000	5	6 000	5 000	5 000
Prága SC	7 000	5	6 000	5 000	5 000
Cheb SE	6 000	4	6 000	5 000	4 000
Szlovákia					
Szlovák SE	4 000	4	2 500	1 750	3 000
Pozsony SC	4 000	4	2 500	1 750	3 000

5. tábla

Néhány európai sportegyesület főbb adata

Ország, sportegyesület	Sportegyesületi tagok	Szakosztályok	Szakosztályi tagok	Ezek közül	
				igazolt versenyző	nő
száma					
Magyarország					
Statisztika Petőfi SC	25 800	36	22 500	3 780	16 800
Vasas SC	38 400	36	30 000	30 000	24 000
Közért SE	15 600	12	10 800	1 500	9 000
Dózsa SC	60 000	24	54 000	45 000	45 000
Honvéd SE	75 000	36	60 000	30 000	30 000
MTK-VM	54 000	30	45 000	24 000	39 000
Lengyelország					
Lengyel SE	45 000	60	34 500	23 610	28 200
Varsó SC	600	6	240	150	540
Krakkó SC	3 000	12	1 500	240	1 260
Csehország					
Cseh SE	21 000	15	18 000	15 000	15 000
Prága SC	21 000	15	18 000	15 000	15 000
Cheb SE	18 000	12	18 000	15 000	12 000
Szlovákia					
Szlovák SE	12 000	12	7 500	5 250	12 000
Pozsony SC	12 000	12	7 500	5 250	12 000

A további determinisztikusan perturbált fiktív példában – személyes adatokkal dolgozva – az adatok számát az áttekinthetőség biztosítása érdekében öt-öt 1935-ben és 1944-ben született, összesen húsz férfi, illetve nő jövedelmi adatából² határoztuk meg. (A személyes adatok védelmének biztosítása érdekében módosítottuk a személyek személyi számát, és az adatokat véletlenszám-generátor által szolgáltatott azonos eloszlású véletlen számokkal helyettesítettük, vagy permutáltuk. A személyi számot olyan módon torzítjuk, hogy az adatállomány – legalábbis elvi szinten – továbbra is alkalmas legyen korcsoportos vizsgálatokra.)

A kiválasztott személyek jövedelme

Személyi szám	Jövedelem	Személyi szám	Jövedelem
1350420 2348	100	2350411 0012	50
1350722 9376	150	2350101 9999	100
1350824 4527	200	2350708 3542	150
1351111 9377	250	2350917 4448	200
1350222 7666	300	2351120 7212	250
1440223 7666	150	2440629 1222	100
1440930 2334	200	2440909 5211	150
1440612 5554	250	2441010 7341	200
1440808 2213	300	2441231 1234	250
1440526 3247	350	2440101 0001	300

Ez az összeállítás természetesen nem közölhető, mivel személyes adatot tartalmaz, de a 6. táblában bemutatott módon determinisztikusan perturbálva – ez kétféle módszerrel is történhet – az adatok nyilvánosságra hozatalának nincs akadálya.

6. tábla

A kiválasztott személyek jövedelme

Személyi szám	Az eltolás mértéke	Az eltolással és hozzáadással perturbált jövedelem	Személyi szám	Az eltolás mértéke	Az eltolással és hozzáadással perturbált jövedelem
1350420	300	400	2350411	250	300
1350722	100	250	2350101	50	150
1350824	150	350	2350708	100	250
1351111	200	450	2350917	150	350
1350222	250	550	2351120	200	450
1440223	350	450	2440629	300	400
1440930	150	350	2440909	100	250
1440612	200	450	2441010	150	350
1440808	250	550	2441231	200	450
1440526	300	650	2440101	250	550

A 6. táblánál első lépésként a személyi szám utolsó négy számjegyét elhagyva küszöböltük ki a felfedést. Ugyanez a módszer alkalmazható például az egységes statisztikai számjel vagy bármely más nomenklatúra, illetve azonosítási ismérv használatánál.

² Az adatok dr. Dienes István összeállításából származnak.

Második lépésként a jövedelmi adatokat előre kialakított szisztémával torzítottuk: az első és az utolsó csoportban ugyanazoknak a számoknak a hozzáadásával, a második csoportban ezek 50-nel növelt értékének hozzáadásával, a harmadik csoportban pedig ezeknek 50-nel csökkentett értékének hozzáadásával. Ez esetben a végeredmény elemzés céljára csak korlátozottan alkalmas, de a statisztikus által ismert, az eredeti arányokat megtartó torzítás mellett a módszer hátrányai kiküszöbölhetők. Az eltolás mértékének és módszerének kiválasztásánál figyelemmel kell lenni arra, hogy a nyilvánosságra hozott adat ne legyen értelmezhetetlen vagy alapvetően félreérthető, és alkalmas maradjon elemzések végzésére. Ezért célszerű a torzító elemeket úgy kiválasztani, hogy azok a végösszesent ne módosítsák, így a nyilvánosságra hozható statisztikai adat nem sérül a torzítások következtében.

A bemutatott mindkét perturbálás determinisztikus volt, hiszen ugyanazokat a számokat meghatározott algoritmusok szerint torzítottuk. Természetesen a nyilvánosságra hozatalnál az eltolás tényéről a felhasználókat tájékoztatni kell.

A lakossági adatfelvételek egyedi adatait oly módon is lehet közlésre alkalmassá tenni, hogy az azonosítók közül a személyre utalókat (név, lakcím) törlik, a többi jelzőszámból (számlálókörzet, lakásszám, területi jelzőszám stb.) pedig csak az marad az adat mellett, amely a felhasználónak még elegendő (például a területi jelzőszám), de belőle nem lehet visszakövetkeztetni az adatszolgáltatóra.

Ha a személyi jövedelmek adatait „ugyanolyan” eloszlású, általunk generált véletlen számokkal helyettesítjük, akkor a végrehajtott perturbálás valószínűsége alapuló torzítás lesz.

A LOTUS 1-2-3-ban rendelkezésre álló @RAND véletlenszám-generátor által előállítható véletlen számokból kísérhetünk meg a rendelkezésre álló eloszlással azonos típusú és paraméterű, eloszlású véletlen számokat generálni. A @RAND 0 és 1 között egyenletes eloszlású számokat ad. Használata egyszerű és kényelmes. Vigyázni kell azonban, mert minden mező aktiválásakor a tábla valamennyi véletlen száma újragenerálódhat.

Példánkban a férfiak jövedelmét a 100–350 intervallumban, a nők jövedelmét az 50–300 intervallumban egyenletes eloszlásúnak tekinthetjük. A @RAND az alábbi transzformált véletlen számokat szolgáltatja.

Generált jövedelmi adatok

@RAND- érték	A véletlenszám formula	Érték	@RAND- érték	A véletlenszám formula	Érték
0,1050	$100+A1*(350-100)$	126	0,6514	$50+A11*(300-50)$	213
0,3633		191	0,7717		243
0,0072		102	0,1051		76
0,7094		277	0,6120		203
0,5524		238	0,8613		265
0,2384		160	0,5385		185
0,6177		254	0,1810		95
0,8648		316	0,2512		113
0,4936		223	0,5559		189
0,8746		319	0,8334		258

A gyakorlatban a megfelelő eloszlástípus kiválasztása, a paraméterek meghatározása, majd a véletlen számok generálása jelentős szakértelmet igényel.

Az *eredmény-perturbációnak* leggyakrabban használt módszere a kerekítés. E módszer alkalmazása során a kérdésre adott választ fel- vagy lekerekítik egy bizonyos alkalmasan megválasztott alapszám legközelebbi többszörösévé. Ezt vagy meghatározott séma szerint lehet elvégezni (a megfelelő módszert szisztematikus kerekítésnek hívják) vagy probabilisztikus módon (a megfelelő módszereket véletlen kerekítésnek és irányított kerekítésnek hívják). Mindezek mellett a különféle kerekítési módszerek kombinációinak alkalmazása is lehetséges. Kerekítéssel, illetve a mértékegység megválasztásával az adat a kívánt mértékben pontatlanná tehető. Például 672 374 forint éves jövedelem ezer forintban kifejezve 672, ami még az eredetivel csaknem egyenértékű, százezer forintban kifejezve 7, millió forintban 1. Ez utóbbi már mintegy 50 százalék kerekítési hibát tartalmaz, és használhatósága erősen korlátozott. További torzítási lehetőség a félkvantitatív vagy a nem metrikus, például logaritmikus skálák alkalmazása.

*

Mivel egyetlen felfedést akadályozó módszer sem elégíti ki az egymással ellentétes követelményeket – a biztonság magas és az információ gazdagságának megfelelő szintjét, valamint a kezdeti és feldolgozási költségek alacsony szintjét –, a praktikus megközelítés az, hogy számos módszert kell egyetlen olyan módszerré ötvözni, amely jól megfelel a sajátos helyzetben. Ennek érdekében a kombinálás során meg kell vizsgálni, hogy miközben bizonyos népszerű elképzelések előnyeit figyelembe vesszük, egyidejűleg eltűnnek-e a nagyobb hátrányok.

Tárgyszó: Statisztikai adat. Adatvédelem.

SUMMARY

The author reviews EUROSTAT regulation elaborated for the protection of personnel and individual (protected) data, according to which the aim of statistical offices is to maximise the scope of information for public purposes without risking the exploration of any protected information. For this aim in statistical data output such kind or processes should be applied which may ensure data protection, parallel with a wide scope statistical information.

The protection of data of respondents should be achieved in a way which does not make any harm to the coverage, accuracy and usefulness of data output. Within the statistical information system the data are usually released for the public in the form of aggregated size figures, frequency tables, and in the case of the existence of legal rule, individual data. Further on the author discusses certain procedures which prevent exploration in relation to macroeconomic data. Further on the author discusses certain procedures which prevent exploration in relation to macroeconomic data. Procedures of this type are limitation and perturbation. Having discussed the essence and forms of the methods based on perturbation the study touches upon data-perturbation and result-perturbation.

The author discusses in detail deterministic, perturbational and probabilistic solutions of the methods for data exchange, which are demonstrated in tables. Finally, of the methods preventing exploration and used also by EUROSTAT, she deals with the perturbation (rounding off) of results.

MÓDSZERTANI VÁLTOZÁSOK A FÖLDTERÜLETI STATISZTIKÁBAN

KECSKÉS CSABA

A mezőgazdasági statisztikán belül kevés olyan sarkalatos és problematikus kérdés-kör van, mint a földterület statisztikája. Nemcsak azért, mert ez az ágazati statisztika „alfajaként” meghatározó eleme, kiindulási pontja az egész agrárinformációs rendszernek (erre épül közvetlenül szinte valamennyi növénytermelési jelentés, közvetve pedig az állattenyésztés statisztikája), hanem azért is, mert – túlmutatva a mezőgazdaság ágazati keretein – a földdel kapcsolatos kérdések történeti kategóriaként foghatók fel.

A földterülettel kapcsolatos problémák és ellentmondások részben arra vezethetők vissza, hogy az elmúlt időszakban nem kísérte elég figyelem a földterület statisztikáját. Az 1980-as évekre, de különösen az 1990-es évek elejére jellemző gazdasági átalakulást nem követte megfelelő ütemben és gyorsasággal a földdel, a föld használatával, a föld tulajdonlásával kapcsolatos statisztikai módszertani munka. Ezért nem elsősorban a statisztika a felelős, hanem mindazok a tényezők (földprivatizáció, kárpótlás, ingatlannyilvántartás stb.), amelyek befejezetlensége, kialakulatlansága – mint statisztikán kívüli tényezők – nem tették lehetővé a stabil és korszerű földterületi statisztika kimunkálását. Az ebből adódó problémák igen sokrétűek, számos tisztázatlan kérdést, megoldandó feladatot vetnek fel, amelyeket az elkövetkező években rendezni kell.

A földhasználat jogcím szerinti csoportosítása

A földhasználat és a földtulajdon különféle jogcímei az 1980-as évek végéig megjelent statisztikai kimutatásokban, nyilvántartásokban nem voltak egyértelmű kategóriák. Az akkori Mezőgazdasági és Élelmezési Minisztérium (MÉM) Földügyi és Térképészeti Hivatala (FTH) földnyilvántartása szerint kimutatott állami tulajdon, szövetkezeti tulajdon és használat, valamint az egyéni és a kisegítő gazdaságok címen használt területek nem tekinthetők „tisztá” kategóriáknak, mivel a tulajdoni terület használati elemeket is tartalmazott, és az egyes szektorcsoportokon belül kimutatott területek is „keveredtek” egymással. Ennek érzékeltetésére és példaként az adott időszak egyik kiragadott évének az 1. táblában bemutatott adatai szolgáljanak.

A szövetkezetek használatában lévő 5,7 millió hektár terület 35 százaléka, mintegy 2 millió hektár a tagok által bevitt – valójában a tulajdonukat képező, de a szövetkezetek

által használt (részaránytulajdon) – földterület volt. Az említett 2 millió hektárt ténylegesen az akkor használatos egyéni és kisegítő gazdaságok részeként kellett volna mint tulajdont kimutatni. Ugyanakkor az egyéni és kisegítő gazdaságok területeként került kimutatásra a tartós használatba vett földterület, ami az akkori földtörvényi szabályozás szerint fokozatosan személyi tulajdonba mehetett át. Így a nem tulajdoni rész kezdetben használatként, később a használaton belül tényleges tulajdoni területeket képviselt.

1. tábla

A szövetkezetek által használt terület tulajdon szerint, 1989

Tulajdoni forma	Terület	
	ezer hektár	százalék
Állami	216,1	3,8
Szövetkezeti	3471,3	61,1
Tagok és velük azonos jogállásúak	1991,7	35,1
<i>Összesen</i>	<i>5679,1</i>	<i>100,0</i>

Említést érdemel a földhasználatot kiváltó háztáji (illetmény-) föld pénzben vagy terményben történő megváltásának lehetősége, ami gyakorlatilag a hetvenes évek közepétől egészen az 1990. évig tartott. Ennek során a szövetkezeti tagok és állami alkalmazottak bér-, illetve jövedelemkiegészítés címén a jogszabályilag adható mértékig élhettek a kiadott föld természetbeni (termény), illetve pénzbeni megváltásának lehetőségével. A földhasználat ezen közvetett módja nem szerepelt az akkori területi kimutatásokban, holott ezen időszakban, az akkori nagyüzemi gazdálkodás keretei között a termelőszövetkezetek 1975-ben 1,2 milliárd forintot, 1989-ben már közel 4,0 milliárd forintot fizettek ki ezen a címen.

2. tábla

*A háztáji és illetményföld pénzbeni megváltása
1975 és 1989 között*

Év	Háztáji (illetmény-) föld megváltásának összege (millió forint)	
	állami gazdaságok, kombinátok	mezőgazdasági termelőszövetkezetek
1975	–	1205
1980	–	2369
1985	7	3692
1989	65	3983

A földtulajdon és -használat „fogalmi keveredésének” legkirívóbb példája a mezőgazdasági kistermelésnek nevezett földterület volt. Az 1949. és 1989. évek között a földterületi nyilvántartások nem tudták pontosan és naprakészen kimutatni a kistermelői területeket. Ezek a problémák egyrészt tartalmi változásokból eredtek, másrészt a földtulajdon és földhasználat elméleti és gyakorlati alkalmazásának keveredéséből adódóan a te-

rületi kimutatások sem voltak mindig egyértelműek. Mindezek következményeképpen a különböző hivatalos és nem hivatalos publikációkban esetleg ugyanazon kistermelői – ezen belül háztáji, kisegítő – és egyéni gazdasági területek fogalmköréhez tartózoan más-más számadatok jelentek meg. Az akkori történelmi időszakot felölelő években a kistermelésnek volt egy „szűkebb” és „tágabb” értelmezése. A mezőgazdasági kistermelés körében „szűkebb” értelmezésben a mezőgazdasági vállalatokon belül

- a szövetkezeti tagok részére a közösből juttatott háztáji terület,
- az alkalmazottaknak kiadott illetményföld,
- a gazdaság területéből bére adott és egyénileg hasznosított területen folytatott termelés

volt értendő. „Tágabb” értelmezésben körük túlmutatott az akkori vállalati kereteken, és az előzőkben felsoroltakon kívül magába foglalta

- a tagok személyi tulajdonú területeit,
- a kisegítő és egyéni gazdaságok földjeit is.

Indokolt lett volna az akkor annyira elterjedt részesművelésre kiadott területeket is idesorolni, mivel azokat a nagyüzemileg művelt területekkel együtt kezelték és annak részeként művelték, de a kistermelői földterületek ezen területeket nem tartalmazták.

A kistermelésen belül a háztáji és kisegítő gazdaságok elsődleges szerepet töltek be oly módon, hogy kezdetben a háztáji gazdaságokban folytatott termelés dominált, később a hangsúly a kisegítő gazdaságok felé tolódott. A háztáji és a külön földhasználati kategóriát képviselő kisegítő gazdaságok egymáshoz viszonyított nagyságbeli változását és aránytölődését szemlélteti a 3. tábla.

3. tábla

A háztáji és kisegítő gazdaságok területének változása az 1975. és 1990. évek között

Év	Háztáji gazdaságok			Kisegítő gazdaságok	Háztáji és kisegítő gazdaságok	Ebből:	
	mezőgazdasági termelőszövetkezetek	egyéb szövetkezetek	összesen			háztáji föld	kisegítő gazdasági föld
	hektár					aránya	
1975	588 594	.	588 594	298 678	887 272	66,3	33,7
1980	441 246	84 609	525 855	340 322	866 177	60,7	39,3
1985	359 094	78 506	437 600	361 191	798 791	54,8	45,2
1990	198 793	–	198 793	550 378	749 171	26,5	73,5

A háztáji termelés szerepének viszonylagos csökkenése főként a nyugdíjasok számának gyors apadásából is eredt. Ugyanakkor a paraszti népesség arányának a kistermelők körén belüli csökkenése azzal a következménnyel járt, hogy maga a mezőgazdasági kistermelés is mind kevésbé kötődött a parasztsághoz, a mezőgazdasági főfoglalkozáshoz.

A kistermelői földterület akkori kategóriáinak, hovatartozásának megítélése, a változások mérése az egyik legvitatottabb kérdés volt a mezőgazdaságon belül.

A Központi Statisztikai Hivatal úttörő munkaként 1990-ben megjelentette A föld tulajdoni és használati viszonyai Magyarországon, 1949–1989 c. kiadványt, amely bemu-

tatta, hogyan alakult 41 év alatt a kistermelői földhasználat egyes jogcímei szerint. Egyeséges szempont szerint választotta szét az akkori állami, szövetkezeti és kistermelői földterületek jogcímét, és igyekezett mindegyik földhasználati (tulajdoni) kategóriát a megfelelő helyére tenni. Ennek során az akkori nagyüzemi gazdálkodás keretei között nyilvánított területekből kikerültek bizonyos földhasználati (és tulajdoni) kategóriák. Például a szövetkezeti földhasználatból a háztáji területek vagy az alkalmazotti illetményföldek és a kistermelői területekhez integrálódtak. Így az ország földterületét használat szerint az alábbi rendszer szerint csoportosították.

I. Állami földhasználat:

- állami gazdaságok (és kombinátok),
- erdőgazdaságok.

II. Szövetkezeti földhasználat:

- mezőgazdasági termelőszövetkezetek,
- egyéb szövetkezetek.

III. Kistermelés:

1. Illetményföld: az állami gazdaságok, az állami vállalatok és az állami erdőgazdaságok állandó munkaviszonyban álló dolgozóit, illetve a mezőgazdasági termelőszövetkezetek állandó munkaviszonyban álló dolgozóit (alkalmazottait) megillető földjuttatás.
2. Háztáji gazdaság: területileg tartalmazza a gazdaság területéből kiadott földet, valamint a tagok által közösbe nem vitt személyi tulajdonú területeket. Mindkettő a kistermelői földterület része, amelyből a személyi tulajdonú terület fokozatosan kiválik a háztáji fogalomköréből és az egyéni gazdaságok tulajdonát képezi.
3. Bérbe adott egyéni hasznosított terület: 1981. évtől alkalmazott földhasznosítási mód. A gazdaság területéből tagok, alkalmazottak, szakcsoportok és kívülállók részére bérbeadással hasznosított olyan területek, amelyek után a bérlők egyösszegben meghatározott bérleti díjat fizetnek. A földprivatizációval tartalma némileg módosult.
4. Kisegítő gazdaságok területe: az egy kataszter holdnál (később 6000 négyzetméternél) kisebb területű, magánszemélyek tulajdonában vagy bérlet címén (például tanácstól) használt földterületek.
5. Egyéni gazdaságok: magánszemélyek tulajdonában vagy bérletében lévő egy kat. holdnál (később 6000 négyzetméternél) nagyobb gazdaságok és egyházi területek.

A kiadvány „rendhagyó módon” próbálta helyére tenni az addig használatos és publikált földhasználati kategóriákat, egy csoportba gyűjtve a későbbi földprivatizáció jelentős hányadát képező kistermelés elemeit. A mezőgazdasági statisztika ezzel ugyan nem oldotta meg a földterületi statisztika módszertani alapproblémáit, de igyekezett a valós földhasználati (tulajdoni) kategóriáknak megfelelő csoportokat kialakítani.

Változás a földterületi statisztikában

Az 1991/92. évben a földterületi statisztikában – a valóságos helyzethez igazodóan – módszertanilag lényeges változások következtek be. Így az 1992. évtől, gazdálkodási formánként megjelent földterülettel kapcsolatos adatok (országos és megyei) nem vagy csak részben hasonlíthatók össze az 1991-ig megjelentekkel. Ez nem vonatkozik a művelési ág szerinti adatokra, vagy csak annyiban, hogy időközben egyes művelési ágak (például a kert) hovatartozása módosult.

A kert művelési ág területe 1992. január 1-jétől mintegy 90 százalékkal csökkent az 1991. évhez képest. Ennek oka, hogy a kárptótlási törvény kapcsán a belterületi kerteket, nagyságuktól függően művelés alól kivett területként kellett nyilvántartani és kimutatni.

Ez nagyságában és arányában is ténylegesen megváltoztatta a mezőgazdasági és a termőterületet. Ezt a változást mutatja be a 4. tábla az FTH adatai alapján.

4. tábla

A kert művelési ág változásának hatása a mezőgazdasági és a termőterületre

Művelési ág	1991. január 1.		1992. január 1.		Index: 1991. év = 100,0	
	belterületen	összesen	belterületen	összesen	belterület	összes terület
	ezer hektár					
Kert	308,2	342,4	0,1	34,7	0,0	10,1
Mezőgazdasági terület	328,2	6475,2	20,1	6145,5	6,1	94,9
Termőterület	332,2	6229,7	24,2	7918,6	7,3	96,2
Művelés alól kivett terület	309,6	1073,4	619,7	1384,5	200,2	129,0
Összes terület	641,8	9303,1	643,9	9303,1	100,3	100,0

Az 1991. évtől felmerülő tartalmi változások okait a következőkben lehetne összefoglalni. Mindenekelőtt az egyik lényeges változást előidéző ok, hogy az 1991–1992. évtől a földterületi statisztikában megszűntek a régi értelemben használt és létező szektorcsoportok. A gazdasági szervezetek régi csoportjai hatályukat veszítették, helyettük új gazdálkodási formák, csoportok, új nomenklatúra lépett érvénybe. 1992. január 1-jétől megszűnt a régi ágazati osztályozási rendszer, és helyébe – a nemzetközi ajánlásoknak megfelelően – a tevékenységeken alapuló ágazati osztályozási rendszer (TEÁOR) lépett. 1994. január 1-jei hatállyal lépett életbe a KSH gazdasági szervezetek gazdálkodási forma szerinti osztályozási rendszere. A tevékenységi és a gazdálkodási forma új rendszere a földterületi statisztikában végérvényesen megszüntette a régi szakágazatokhoz kötött földhasználati kategóriákat mint az állami és szövetkezeti földhasználat főkategóriáit.

A földprivatizáció kezdetével a tulajdonviszonyokban is átrendeződés következett be. 1992-ben részben, 1993-ban már csaknem teljesen megszűnt a korábban mezőgazdasági vállalatok (állami gazdaságok, kombinátok, mezőgazdasági szövetkezetek) keretén belül működő háztáji földhasználat és az illetményföld-használat intézménye. A kistermelői földhasználat eddig használt jogcímei (illetményföld, háztáji föld, bérbe adott egyénileg hasznosított terület, kiegészítő gazdaságok, egyéni gazdaságok) megszűntek vagy tartalmukban új értelmezést kaptak.

A nagyüzemi gazdálkodás fő területi formációi (közös, részes művelésű, háztáji) folyamatosan felszámolódtak. A földprivatizáció során a szövetkezetek többnyire korlátozott felelősségű társaságokká alakultak, az állami gazdaságok is valamilyen gazdasági társasági formában – több önálló egységként funkcionálva – működtek tovább. Az addig „közös” föld társasági tulajdonba, a vagyonnevesítés és kárpótlás során kijelölt földek egyéni tulajdonba kerültek.

A jelenlegi helyzet

A kistermelői földhasználat elnevezés megszűnt, helyébe átmenetileg az egyéb szervezetek és gazdálkodók néven ezek csoportja került, később ezek az egyéni gazdálkodók csoportját képezték. A szövetkezetekről szóló 1992. évi I. törvény, majd az ezt hatályba

léptető és az átmeneti szabályokat tartalmazó 1992. évi II. törvény, továbbá a mezőgazdaság privatizációja kapcsán a kárpótlási törvény végrehajtásából eredő változások szükségessé tették a földterületi statisztika módszertanának megváltoztatását is. Ezt a mezőgazdasági statisztikai jelentés szerkezete szemlélteti.

A földterületi adatszolgáltatás jelenlegi sémája

Művelési ág	Előző év május 31-én használatban lévő terület tényleges hasznosítás (művelési ág) szerint	Átvett terület (+)	Átadott terület (-)	Rendelkezésre álló (használatban lévő) összes terület (<i>b+c-d</i>)
		vállalkozások (gazdasági társaságok, szövetkezetek, költségvetési és egyéb szervezetek, egyéni gazdaságok)		
		-tól, -tól	-nak, -nek	
<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>
Szántó Kert Gyümölcsös ebből termő Szőlő ebből termő Gyep Erdő Nádas Halastó Művelés alól kivett terület Összes terület	valamennyi gazdálkodó szervezetre (gazdasági társaságra, szövetkezetre) vonatkozóan teljeskörűen, a kijelölt egyéni gazdálkodókra nagyságmértéltől függően teljeskörűen, továbbá reprezentatív felméréssel és felszorzással			

Megjegyzés. Az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) 1082. sz. jelentése alapján.

A ma használatos földterületi statisztika alapvető célja továbbra is a tényleges állapotnak megfelelő földhasználat kimutatása. Ez tartalmában a földtulajdon is magába foglalja, foglalhatja, de érthetően a mezőgazdasági statisztikának nem a földtulajdon kimutatása az alapvető célja (távlatilag lehet az is), hanem annak a használt földterületnek a számbavétele, amelyen valamilyen mezőgazdasági termelés folyik. Mivel a gyakorlatban a gazdálkodó szervezetek (gazdasági társaságok, szövetkezetek) és az egyéni gazdálkodók földtulajdonosok (de nem biztos, hogy egyben földhasználók) és/vagy földhasználók (de nem biztos, hogy egyben földtulajdonosok is, lehetnek például bérlők), a statisztikának a tényleges földhasználat nagyságát kell kimutatnia. Ezért mérlegszerűen kell szembeállítani a földhasználat és a földtulajdon területi változásait, az azt növelő vagy csökkentő jogcímekeket (vásárlás, értékesítés, bérbevétel, bérbeadás, a kárpótlási törvény és a szövetkezetekről szóló 1992. évi I. és az ehhez kapcsolódó II. törvény végrehajtásából adódó területváltozás). Könnyű belátni, hogy a területváltozások ilyen formában történő kimutatása nem egyszerű, figyelembe véve azt a tényt, hogy a földprivatizáció (kárpótlás) folyamata még nem zárult le. Egy folyamatos és egyúttal a tulajdoni és használati viszonyokban egyaránt bekövetkező változásról van szó.

A földterületi statisztikában jelenleg három fő fogalmi kategória van.

1. Használt mezőgazdasági terület. Az egyéni gazdaság és gazdasági szervezet által bármilyen jogcímen (vásárolt tulajdonban lévő) bérbe vett, földcsere útján szerzett, in-

gyelesen (térítés nélkül átvett) használt mezőgazdasági terület (szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, gyep). A földhasználat nem írja elő a művelési kötelezettséget. A földhasználót a termelés folytatása nélkül (be nem vetett terület, ugarolt, pihentetett stb.) ilyenkor a talaj- és környezetvédelmi előírások betartásával csak hasznosítási kötelezettség terheli. A mezőgazdasági termelésből való végleges kivonáshoz hatósági (földhivatali) engedély kell.

2. *Tulajdoni terület.* Az ingatlan-nyilvántartásba már bejegyzett, vagy adásvételi szerződéssel már birtokolt terület. Ezen túlmenően tulajdont képvisel a kárpótlás útján, árveréssel (kárpótlási jegy ellenében) szerzett, vagyonnevesítéssel szerzett terület is, ha arról írásban határozat született (akkor is, ha azt ténylegesen még nem mérték ki). Tulajdoni terület része lehet a szövetkezet(ek) által még használt, de a volt tag vagy örököse tulajdonában lévő ún. tagi részarányterület is.

3. *Bérbe adott (bérbe vett) terület.* Az egyéni gazdaságok vagy gazdasági szervezetek (természetes vagy jogi személyek) egymás közötti, bérleti szerződésben rögzített feltételek mellett bérbe adott vagy bérelt területei. A bérleti díj nagyságában a felek szabadon állapodnak meg, amely lehet készpénz, termény, szolgáltatás, illetve a termény (termék), szolgáltatás napi áron átszámított forintértéke. A földet *művelő* számára a bérbe adott terület a földhasználatot *csökkenti*, a bérbe vett terület a földhasználatot növeli. Magyarországon jelenleg a föld bérbeadása jellemzőbb és gyakoribb, mint a bérbevétel.

A föld használata szerint a tulajdoni terület képezi (képezheti) a földhasználat alapját, tehát annak nagyságát, mértékét növelő (+) kategória. Ezt csökkenti (csökkentheti) a bérbe adott terület (-), illetve növeli (növelheti) a bérbe vett terület (+) nagysága. Az egyéb címen igénybe vett területek növelhetik vagy csökkenthetik a használt területeket aszerint, hogy például önkéntes földcsere esetén az aranykoronában egyenértékesített terület növelő vagy csökkentő tényező, vagy az ingyenes föld átadása, illetve átvétele is.

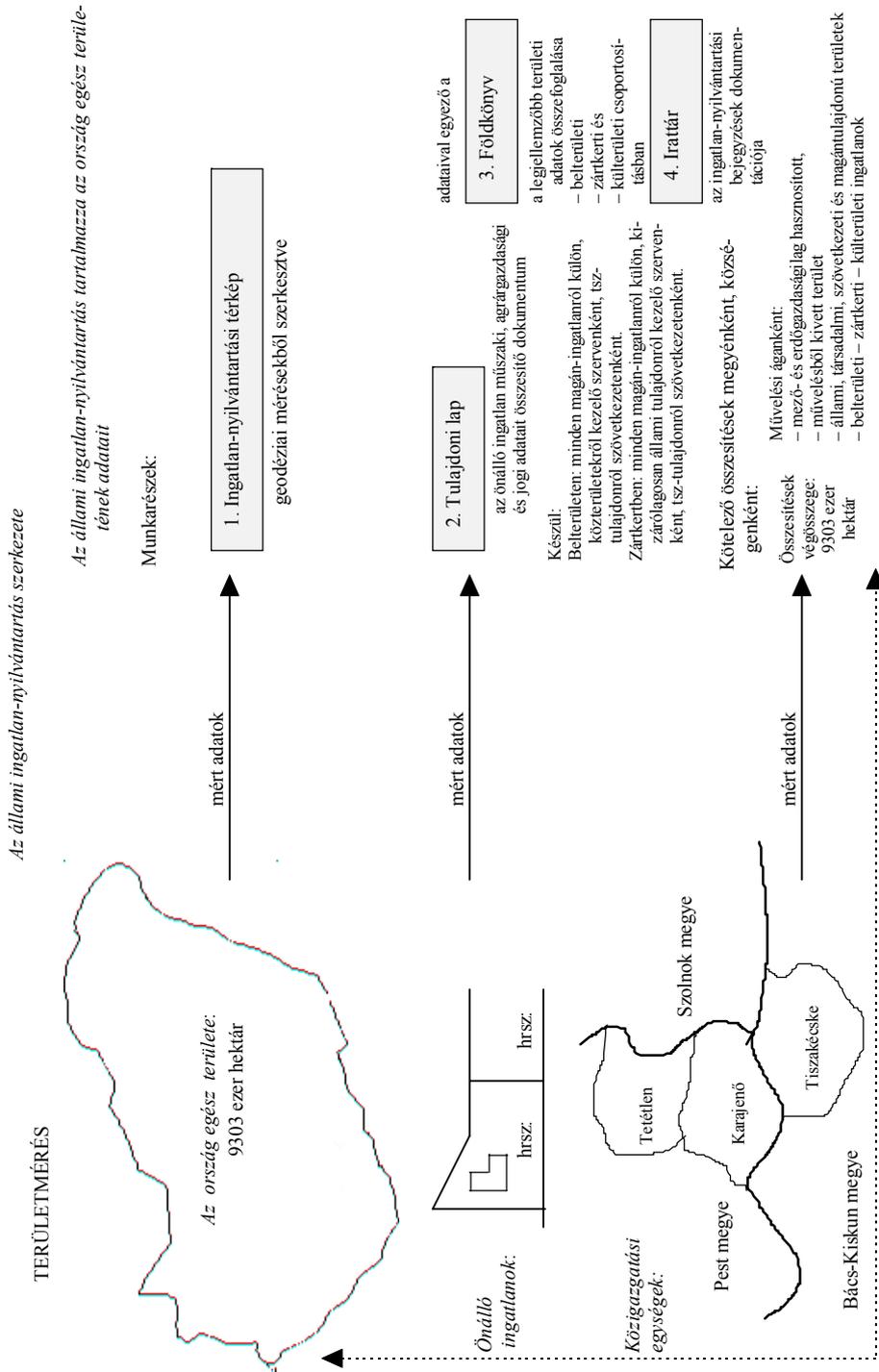
Az ingatlan-nyilvántartás és a földterületi statisztika kapcsolata

Az ingatlan-nyilvántartás és a földterületi statisztika közötti kapcsolat mindig szoros tartalmi, szerkezeti, módszertani és intézményi kapcsolatot tételezett fel, melynek során az állami ingatlan-nyilvántartás 1980-as évek végéig funkcionáló rendszerébe illeszkedett, illetve annak elemeit, munkarészeit használta fel a statisztika is. Az állami ingatlan-nyilvántartás szerkezeti sémáját – az akkori MÉM Földügyi és Térképészeti Hivatala nyomán – a következő oldalon bemutatott szerkezeti rendszer szemlélteti.

Kötelező összesítések és munkarészek eredményeként ebbe a folyamatba illeszkedett a Központi Statisztikai Hivatal akkori földterületi statisztikája, amelynek alapvetően két kapcsolódási pontja volt az állami ingatlan-nyilvántartással.

a) 0–20. számú Földterületi kimutatás, amely községenként, azon belül üzemenként mutatta ki a tárgyév május 31-i állapotnak megfelelően a megyében üzemi központtal rendelkező gazdaságok, művelési ág szerinti földterületi adatait és aranykorona-értékeit. Ezek összesített adatait gazdaság-, megye- és országos szinten aggregált kimutatások formájában vette át a Központi Statisztikai Hivatal és megyei igazgatóságai. Ezen gazdasághatáros kimutatások mellett a KSH megkapta a tárgyév január 1-jei állapot szerinti országos igazgatási határos főösszesítőket fekvésenként (belterület, külterület, zártkert) és összevontan is.

b) 0–60. számú megyei területi kimutatás, amely az igazgatási határos összesítésekből vezette le szektoronként és szektorcsoportonként a megye gazdasághatáros területét. A megyei területi átjelentésekkel korrigált adatok lehetővé tették a megye igazgatási határos és gazdasághatáros területének egyidejű kimutatását.

Mindkét jelentés alapját képezte a KSH 0–10 sz. Földterületi jelentésének, amely üzemenként tovább bontotta a területi adatokat a használat jogcíme szerint. A kötelező egyezőségeket megyénként, majd a megyék összegezésével országosan is biztosítani kellett. A rendszer több évtizeden keresztül meglehetősen statikus volt; a szektorok állandósága, a piaci földforgalom hiánya, az akkori földtörvényi szabályozás túlzott centrikussága meghatározta és egysíkúvá tette az ingatlan-nyilvántartás és a földterületi statisztika kapcsolatrendszerét. Hozzá kell azonban tenni, hogy mindezt igen nagy pontossággal, precizitással, az átadási határidők állandó betartásával biztosította.

A földterületi statisztikának az ingatlan-nyilvántartással fenntartott kapcsolati rendszere 1991-től lazábbá vált. Korábban az ingatlan-nyilvántartásból átvett gazdaságsoros vagy aggregált szintű adatok valamilyen formában és szinten beépültek a földterületi statisztika rendszerébe. Ez a kétszintűség az ingatlan-nyilvántartás jelenlegi helyzetében elvesztette jelentőségét, ami két fő okra vezethető vissza:

1. a földterületi statisztika a tényleges földhasznosításra kíváncsi és nem a földhivatali nyilvántartásban szereplő és kimutatott művelési ágra (például a saját tulajdonú terület esetén a feltört gyepen szántóföldi művelést folytatnak, vagy a szántóterületen erdőt, szőlőt, gyümölcsös stb. telepítettek);

2. az 1. pontban leírtakból következően az ingatlan-nyilvántartás jelenlegi állapotában nem alkalmas a tényleges, naprakész művelési ág kimutatására, emiatt a művelési ág változásainak átvezetése késik, és a statisztika nem mutatja a valós állapotot.

Ezen fő ok miatt a földterületi statisztika jelenleg abból a helyzetből kénytelen kiindulni, hogy az előző év május 31-én tényleges használatban lévő (tulajdoni vagy bérelt) területhez képest az adott művelési ágat érintő területben milyen változás – átadás (-), átvétel (+) – következett be. Ebből adódóan a megyei statisztikai földterületi kimutatások (1082–1. sz. feldolgozási tábla) az ún. maradványelven működő területi kimutatások ki-munkálására kényszerülnek.

Ezt leegyszerűsítve a következőkben szemléltetjük.

A megye (ország) földterületének kimutatása gazdálkodási forma és művelési ág szerint

Gazdálkodási forma	Művelési ág
I. GAZDASÁGI TÁRSASÁGOK II. SZÖVETKEZETEK	} A nagy-, közepes, és kisméretű gazdasági szervezetek teljes körű adatszolgáltatása (OSAP 1082.sz. jelentés)
III. EGYÉNI GAZDÁLKODÓK	
IV. EGYÉB (nem mezőgazdasági hasznosítású)	Nagyméretű gazdaságoknál teljes körű adatszolgáltatás (OSAP 1651. sz. jelentés), közepes és kisméretűeknél reprezentatív felmérés alapján felszorzással
V. MEGYEI (ORSZÁG) TERÜLET	A megyei földhivatalok és KSH igazgatóságok által becsült adat A KSH igazgatóságok előző évi, átjelentésekkel korrigált gazdasághatáros (megyei) adata

Az állami ingatlan-nyilvántartás jelenlegi és távlati rendszere

A korábbiakban és majd a későbbiekben vázolt ingatlan-nyilvántartás és a földterületi statisztika közötti kapcsolati problémák átfogóbb megértése érdekében röviden szükséges felvázolni az állami ingatlan-nyilvántartás jelenlegi helyzetét és a központi szakirányítás által meghatározott távlati elképzeléseket.

Az ingatlan-nyilvántartás jelenleg nem tud eleget tenni – vagy csak részben – annak az alapvető követelménynek, hogy a gazdasági élet szereplői megalapozott, naprakész és hitelt érdemlő információkhoz jussanak. Ez a föld-, telek- és lakóingatlanok nyilvántartására egyaránt érvényes, mivel ezek komplex elektronikus adatfeldolgozásra és nyilvántartásra történő átállása alapvető feltétele lenne az ágazati szakirányítás, továbbá a földterületi statisztika „alappillért” képező adatbázisnak. Az állami ingatlan-nyilvántartás működésének nehézségei közismertek; a helyi önkormányzatok létrejötte, a földprivatizáció és a kárpótlás jelenleg is tartó folyamata, a tulajdoni átalakulás következtében jelentkező feladatok, mind a földügyi szakigazgatás központi és területi szerveire hárulnak. A jelenlegi cél – amelynek távlatilag is érvényesülni kell – az ingatlan-nyilvántartás egységének biztosítása, amely magában foglalja az ún. kataszteri nyilvántartás és a telekkönyvi nyilvántartás rendszerét. E két fontos rendszernek egységben kell működnie, ami feltétele annak, hogy kialakíthatókká váljanak a nyilvántartások, azaz a KSH és az adatkapcsolatot szervező intézmények lehetőségei. Ezt szolgálja a Nemzeti Kataszteri Célprogram (NKCP). Ezen program keretében 10-15 éves folyamat eredményeként kialakítják a számítógépes nyilvántartás (kataszter) térképei előállításának lehetőségét. Ez óriási munka, figyelembe véve, hogy a kárpótlással és a részarány-tulajdon nevesítésével kapcsolatos földmérési munkákat mintegy 5,7 millió hektár külterületen és 800 ezer hektár belterületen (és volt zártkertben) kell elvégezni. Ez a munka folyamatában és befejezésével teszi lehetővé a törpebirtokok rendezését is.

A földterületi tulajdonviszonyok rendezése, amely tulajdoni átalakulás érinti a bel- és külterületi ingatlanokat, az azon lévő lakó- és nem lakóépületeket, még a befejezés előtti szakaszban van. A tulajdonviszonyok végleges rendezésével és azok számítógépes nyilvántartásával teremthetők meg azok a feltételek, amelyek a jelenleg kialakult elaprózott birtokstruktúra átrendezéséhez szükségesek. A birtokkoncentráció, a birtokrendezés törvényi szabályozása jelenlegi, elfogadás előtti szakaszában a földterületi statisztikának fel kell készülnie a jelenlegi birtokhelyzet kimutatására, művelési áganként és gazdálkodási formánként egyaránt, a statisztikának pontosan regisztrálnia kell azt az induló állapotot, amelyből a jelenlegi 0,5–2,0 hektáros birtoknagyságtól a kívánatos és optimális birtokmérethez el kell jutni.

Az ingatlan-nyilvántartás korszerűsítésével és átalakításával lehetővé válik a földhasznosítás és földértékelés eddigi állapotának továbbfejlesztése is.

Javasolt megoldások

Mivel nincs pontos, naprakész tulajdon szerinti nyilvántartás, továbbá a bérelt és bérbe adott területek nincsenek nyilvántartásszerűen vezetve, a jelenlegi megyei (országos) földterületi kimutatás alapvető problémája, hogy a statisztika számára nem áll rendelkezésre egy olyan „pillér”, amire alapozva a tényleges földhasználathoz el lehetne jutni.

Másik lényeges probléma a „területi kényszer”, vagyis az a tény, hogy a statisztika úgy kénytelen kidolgozni a megyei (országos) földterületi kimutatást, hogy az adott megye átadásokkal és átvételekkel korrigált területe összességében egyezzen, illetve a megyei területi, korrigált gazdasághatáros kimutatások együtt kiadják az ország „konstans” területét. Ez a visszafelé építkező ún. retrográd módszer alkalmazása mindenképpen a

földterületi statisztika hiányossága, mivel azonban jelenleg más és jobb lehetőség nincs, ezt az eljárást kénytelen alkalmazni.

A vázolt problémák kiküszöbölésére kétlépcsős megoldás kínálkozik. Az első szakaszban a folyamatosan megújuló ingatlan-nyilvántartási rendszer adataira támaszkodva a tulajdoni állapot képezné a statisztika kiindulási alapját, majd erre mint ingatlan-nyilvántartási adatra épülne a második szakaszban a mezőgazdasági termelés szempontjából nélkülözhetetlen művelési ágak szerinti területhasznosítás kimutatása. Ugyanis a második szakasz statisztikai megközelítésénél alapvetően vitatható az, hogy a földhivatali kimutatásokkal párhuzamosan, a mezőgazdasági statisztika feladata is lenne a megye (ország) területével való elszámolás.

Mivel ennek megoldása túlmutat az ágazati statisztika keretein, a jelenleg alkalmazott módszert kétfelé kellene bontani.

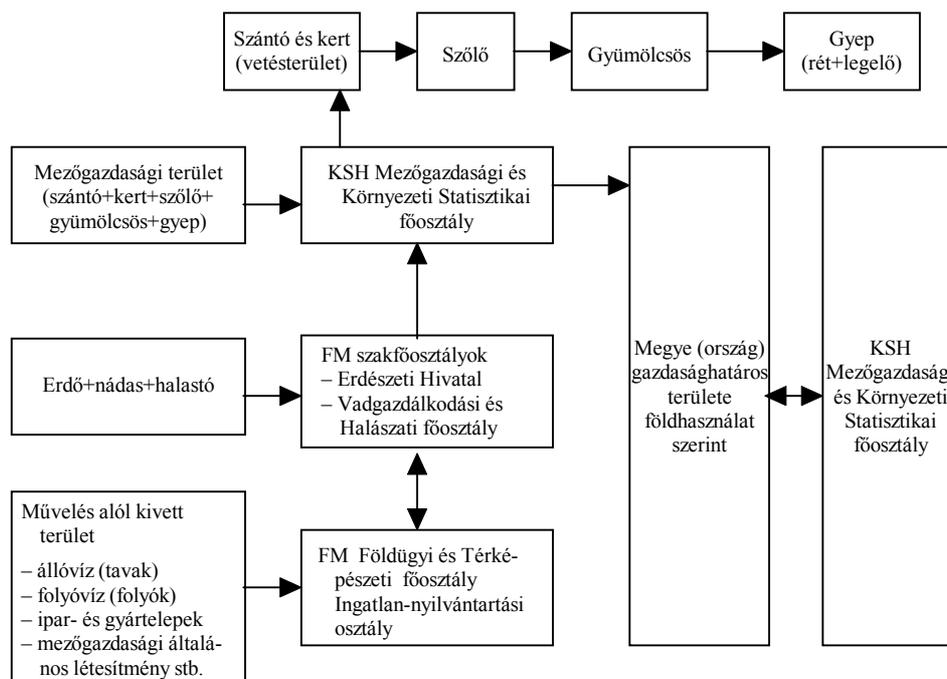
a) A földterületi statisztikai kimutatások csak a mezőgazdaságilag ténylegesen hasznosított területek nagyságát és szerkezetét vizsgálnák és mérnék. Lényegében csak a mezőgazdasági területet alkotó művelési ágakat – szántó, kert, gyümölcsös, szőlő, gyeperés és legelő) – vonnák be a statisztikai megfigyelésekbe. Ennek összterülete 1996-ban országosan 6,2 millió hektár volt, az ország területének kétharmada. E megoldás szakmai jogosultságát az támasztja alá, hogy a mezőgazdasági statisztika csak azon területeket vizsgálná, amelyeken tényleges mezőgazdasági termelés folyik. A művelés alól kivett területekből csak azt a részt (területhányadot) mérnék, amely valamilyen formában közvetlenül kötődik a gazdálkodáshoz. Ezzel gyakorlatilag a statisztika az ország 9,3 millió hektáros területéből a 66 százalékot képviselő mezőgazdaságilag művelt területet vizsgálná, azt a területet, amelyen a mezőgazdaságban előállított GDP nagyobb hányada közvetlenül képződik. Az Európai Unió országaiban a farmgazdaságok statisztikai megfigyelése is csak azt a területet öleli fel, amelyen valamilyen formában gazdálkodnak.

b) A hiányzó 3,1 millió hektár (33 %) erdő, nádas, halastó, művelés alól kivett terület kimutatása a korszerű ingatlan-nyilvántartás feladata lenne, amelynek számanyagát, művelési ág szerinti kimutatását, változását hozzá lehetne dolgozni a mezőgazdasági statisztika által kimutatott mezőgazdasági terület művelési ágaihoz. Ezt „alulról felfelé építkező” rendszer keretében lehetne megoldani, amikor egy gazdálkodó szervezet vagy egyéni gazdaság tulajdoni vagy bérelt (összességében használt) területéhez a földhivatalok által nyilvántartott többi művelési ág használatát is hozzá lehetne rendelni.

Természetesen e megoldás gyakorlati bevezetéséig igen sok kérdést, problémát kell megválaszolni és megoldani. Ilyen a gazdasághatáros, illetve igazgatáshatáros kimutatások kérdése, tetszés szerinti területi régiók kialakíthatóságának módja (nem megyei régiókról van szó), a megyei területi átjelentések kérdése, a földek bérbeadásának és bérbevételének egységes nyilvántartása, a művelés alól kivett területek szerkezetének kimutathatósága stb. Ezzel szemben korszerű, a szakmai és az Európai Unió igényeihez jobban igazodó, többdimenziós területkimutatások lehetőségének feltételeit lehetne megteremtetni.

Lényeges további feltétel az intézményi kapcsolatrendszer hatékonyabb kiépítése, a Földművelésügyi Minisztérium Földügyi főosztályával és más szakfőosztályaival (Erdészeti Hivatal, Vadgazdálkodási és Halászati főosztály) az eddiginél szorosabb kapcsolat kialakítása.

*A javasolt földterületi statisztikai kimutatások
és összesítések sémája művelési ág és szakirányítás szerint*

Az igazgatáshatáros és gazdasághatáros földterületi kimutatások kérdése

A kétféle kimutatás megyei szintű elkészítése régi feladat. Az igazgatáshatáros, valamint a gazdasághatáros területi kimutatásoknak külön-külön meg van a maga célja és létjogosultsága, a két kimutatás egymástól függetlenül funkcionálhat. Ennek ellenére az elmúlt 2-3 évben elhangzott az a kritikai vélemény, hogy a statisztika által kimunkált gazdasághatáros területi adatok mindinkább elszakadnak az igazgatáshatáros kimutatásoktól, amely a város, község, megye államigazgatási beosztásának megfelelő adatokat tartalmazza. A gazdasághatáros adatok viszont a gazdasági szervezetek, egyéni gazdaságok (vállalkozások) összes földterületével, a gazdaság székhelyén kívülrel is elszámolnak, figyelmen kívül hagyva, hogy a földterületek fekvés szerint melyik államigazgatási egységhez (megyéhez) tartoznak. Az 5. tábla bemutatja, hogyan alakul az egyes megyék területkimutatása közötti eltérés.

A kétféle adat egyre erőteljesebben eltér, ami azzal magyarázható, hogy a földprivatizáció eredményeként a földtulajdonos székhelye (lakhelye) is elszakad földrajzilag a földingatlan tényleges helyétől. A gazdasághatáros kimutatás azonban székhely (lakhely) szerint tartja nyilván a földterületet. Egy Budapesten lakó földtulajdonos vagy bérlő az ország bármelyik megyéjében rendelkezhet földtulajdonnal vagy földbérlettel. Ezt bizonyítják a tábla adatai, ahol például Budapest gazdasághatáros területe 139,5 ezer hektár, igazgatáshatáros területe ennek alig 38 százaléka, mindössze 52,5 ezer hektár. Még

szembetűnőbb ez a különbség – de ellenkező előjellel – Veszprém megyénél, ahol a gazdasághatáros terület 101,6 ezer hektárral kisebb, mint az igazgatáshatáros. A földtulajdonosok és -használók nagy része – a Balaton-parti üdülőterületek miatt – megyén kívül, főként budapesti székhellyel rendelkezik.

5. tábla

A megyék igazgatáshatáros és gazdasághatáros területe közötti eltérés nagysága

Megye	Igazgatáshatáros terület*	Gazdasághatáros terület**	A gazdasághatáros terület eltérése az igazgatáshatároktól	
	hektár		hektárban	százalékban
Baranya	448 737	443 700	- 5037	- 1,1
Fejér	437 331	463 249	+ 25 918	+ 5,9
Győr-Moson-Sopron	401 249	411 118	+ 9 869	+ 2,5
Komárom-Esztergom	225 058	213 595	- 11 463	- 5,1
Somogy	603 594	568 321	- 35 273	- 5,8
Tolna	370 345	344 338	- 26 007	- 7,0
Vas	333 650	333 882	+ 232	+ 0,1
Veszprém	468 891	367 299	- 101 592	- 21,7
Zala	378 427	427 329	+ 48 902	+ 12,9
Dunántúl	3 667 282	3 572 831	- 94 451	- 2,7
Bács-Kiskun	836 190	857 309	+ 21 119	+ 2,5
Békés	563 152	540 132	- 23 020	- 4,1
Csongrád	426 274	442 248	+ 15 974	+ 3,7
Hajdú-Bihar	621 089	594 946	- 26 143	- 4,2
Jász-Nagykun-Szolnok	560 723	598 801	+ 38 078	+ 6,8
Pest	639 360	597 021	- 42 339	- 6,6
Budapest	52 513	139 465	+ 86 952	+ 165,6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	593 682	623 031	+ 29 349	+ 5,0
Alföld	4 292 983	4 392 953	+ 99 970	+ 2,3
Borsod-Abaj-Zemplén	724 591	702 198	- 22 393	- 3,1
Heves	363 743	377 642	+ 13 899	+ 3,8
Nógrád	254 436	257 399	+ 2 963	+ 1,1
Észak	1 342 770	1 337 239	- 5 531	- 0,4
<i>Ország</i>	<i>9 303 035</i>	<i>9 303 023</i>	<i>- 12</i>	<i>0,0</i>

* A FTH adata.

** A KSH adata, 1996. V. 31.

A mezőgazdasági statisztikának a közeli jövőben olyan földterületi statisztikát kell kialakítania – elsősorban módszerében és számítástechnikai alkalmazásában –, amely alkalmas az egyes területi régiók (egységek) igazgatáshatárokhöz való igazítására. Ez technikailag – a jelenleg alkalmazott gazdasághatáros földterületi jelentések fenntartása mellett – módszertanilag jelentős változtatást és korszerűsítést igényel.

Az Európai Unió országaihoz igazított földterületi kimutatások

Az EU-konformitás kényszerű és szükségszerűen elkerülhetetlen a mezőgazdasági statisztikán belül. A statisztikai információs rendszer harmonizálása az Európai Unió kö-

vetelményeihez változtatást igényel az eddigi adatszolgáltatás tartalmában és rendszerében. A termelés erőforrásainak – így a földterületnek is – olyan szerkezeti kimutathatóságát, nomenklátúra- és módszertani rendszerét kell kialakítani, amely illeszthető az EU információs rendszeréhez, ugyanakkor a magyar mezőgazdasági statisztika több évtizedes – sőt közel százéves – rendszerét is megtartva, alkalmas legyen a nemzeti sajátosságok folyamatos kimutatására. A földterületi statisztika területén ez viszonylag könnyen és egyszerűen adaptálható rendszerként kimunkálható és megoldható. Ehhez azonban pontosan ismerni kell az Európai Unió földterületi statisztikával szembeni módszertani és tartalmi igényeit.

Ezen elvekhez igazodva, az 1997. évi OSAP 1082 sz. „Földterület és vetésterület, 1997. május 31.” c. jelentés szerkezete már közelít az Európai Unió elvárásaihoz. A kert mint magyarországi önálló művelési ág az EU-szakstatisztikákban a szántó művelési ág részeként szerepel. Ezért a vetésterületi kimutatásokban – az 1997. évtől kezdődően – összevontan szerepel a szántó és a kert mint művelési ág. Az ott termelt növények termelésével kapcsolatos adatok is ezen összevont művelési ágra vonatkozóan szerepelnek. Természetesen az összes termelési volumen a más művelési ágban és köztesként természetesen mennyiségeket is figyelembe veszi.

Lényeges elem, hogy az EU statisztikája a művelés alól kivett területeket a hasznosítás célja szerint megbontva is kéri. Ennek jegyében kérdezték meg az említett statisztikai jelentésben a:

- gazdasági épületek, majorok,
- az állattenyésztés telepei,
- a növénytermesztést kiszolgáló területek,
- terméketlen területek és utak,
- egyéb (folyók, tavak, tározók, stb.) területek nagyságát is.

Szintén az EU-követelményeknek megfelelően kérdezték a szántóterületen belül a be nem vetett parlagterületek nagyságát is.

A művelési ág elnevezésében és szerkezetében az EU-statisztika élő növények területeként jelzi a szőlő és gyümölcsösök területeit, nálunk azonban önálló és lényeges művelési ággként kezelik ezeket. Az EU-konformitás jegyében kérdezték az egyéni gazdálkodók körében a fóliával és üveggel borított területet.

Lényeges követelményként szükséges megfogalmazni a földhasználati kategóriák (tulajdon és bérelt stb.) művelési ág és vetésszerkezet tetszés szerinti kimutathatóságát a statisztikában úgy, hogy a régi tartalom biztosítása mellett az idősorok is előállíthatók legyenek, egyben az Európai Unió igényeihez igazodóan is publikálhatókká váljanak.

Az Európai Unióhoz való csatlakozás után feltétlen előtérbe fog kerülni a nemzeti vagyon kimutathatóságának kérdése. Ezt megelőző feladatként a természeti erőforrások pénzben kifejezett értékének a nemzeti vagyonban történő szerepeltetése nagy előrelépés lenne az eszközállomány gazdasági szerepének és elemzése szempontjából. Becslések szerint az ország nemzeti vagyonának 20 százalékát, a természeti erőforrásoknak mintegy 40 százalékát a földvagyon teszi ki. Konkrét feladat első lépésként a földértékelés valamilyen elfogadott módszerének kialakítása. A kizárólagosan Magyarországon használt aranykorona-értéket valamikor fel kell váltani a termőhelyi és közgazdasági minősítést magában foglaló komplex érték számmal. Ebben a fázisban a földterületi statisztika

adatainak felhasználása nélkülözhetetlen lenne, és erre alapozva kerülhetne sor a földvagyon egészének kimutatására.

*

Összefoglalva megállapítható, a mezőgazdasági statisztikán belül a földterületi statisztika korszerűsítésre szorul. Ennek lépései a következők.

– A földhasználat és földtulajdon kapcsolatának egymástól független kimutathatóságának módszertani és számítástechnikai rendszerét biztosítani kell. Ennek keretében a föld használatával kapcsolatos jogcímekeket és a földtulajdon formáit, mind a gazdálkodó szervezetek (gazdasági társaságok, szövetkezetek), mind az egyéni gazdálkodók körében tisztázni és konkretizálni szükséges.

– Az idősorokba való beépítés és összehasonlíthatóság érdekében meg kell teremteni az átmeneti (1990–1992.) évekre is a földterületi adatok tartalmi folyamatosságát, elsősorban az új gazdálkodási formák, valamint a régi földhasználati kategóriák együttes figyelembevételével.

– A gazdasághatáros és igazgatáshatáros kimutatások átalakíthatóságával lehetővé kell tenni a területi régiók (megye, tájörzet stb.) szerinti kezelhetőséget, tetszőleges rendszerben való megjelenítést.

– A földprivatizáció befejeződésével egy korszerű ingatlan-nyilvántartásra támaszkodva, a pontos tulajdoni kimutatás mellett a földek bérbeadásáról, bérbeviteléről is tételes nyilvántartások szükségesek, hogy a tényleges földhasználat is kimutatható legyen.

– Meg kell valósítani a földbirtokviszonyok és birtokszerkezet, táblaméretek éves változásának, azok folyamatos összehasonlíthatóságának módszerét.

– A föld piaci forgalomba kerülésével a földforgalom statisztikai számbavételét be kell építeni az adatgyűjtési rendszerbe, főként a földár, a bérleti díj értéki adatainak megfigyelésével.

– Meg kell határozni a mezőgazdasági statisztikán belül a földterületi statisztika helyét, szerepét, módszertanilag tisztázni kell: az ország teljes területi kimutatása a feladata, avagy csak a mezőgazdasági termelés szempontjából fontos és elsődleges művelési ágak statisztikai megfigyelése.

– Aktuális feladat a nemzeti vagyon kimutatásán belül a földvagyon meghatározása, EU-konform földterületi adatok biztosítása.

TÁRGYSZÓ: Mezőgazdasági statisztika. Földterület.

SUMMARY

Within agricultural statistics statistics of land area needs updating, since in consequence of the process of property and land privatization in 1990 the methods, basic documents/records of land statistics have become obsolete.

These changes necessitate the alteration of the methodology as well as the system of data collection of land statistics. The author points out that land statistics, must draw on up-to-date real estate records, the bases of which are regularly updated recording of real estates by owner, moreover accurate presentation of turnover in land (incomes, renting, land price). In his opinion disclosability of yearly changes in land tenure, structure of holdings, size of parcels should be achieved. The author indicates as a timely task to define the place of land statistics and to determine land wealth within national wealth. EU-conform land data should be obtained, while the methodology and the system of computer technique for the demonstration of „multi-dimensional” (regions, business forms, economic and administrative regions etc.) land use and ownership should be developed.

STATISZTIKAI „EGYPERCESEK”

AZ ÖNKORMÁNYZATI LAKÁSOK PRIVATIZÁCIÓJA, 1996

Az önkormányzatok 1996-ban 47 ezer lakást adtak el magántulajdonba, az 1995. évinek kevesebb mint felét. Ez azt jelzi, hogy az önkormányzati lakások privatizációja befejező szakaszához érkezett. Az elmúlt nyolc évre visszatekintve bizonyos hullámzást mutat a lakások eladása. 1991-ig évről évre nőtt az értékesítés, majd 1992-1993-ban kissé megtorpant. Az átmeneti csökkenés fő oka az volt, hogy az önkormányzatok 1991-ben már értesültek arról, hogy készülnek az elidegenítést szabályozó keretrendeletek, így várakozó álláspontra helyezkedtek. Az új rendeletek azonban 1993-ig nem születtek meg, s a meghozott jogszabályok is jogalkotási hibákat tartalmaztak, amelyek ellen az Alkotmánybíróság vétót emelt. Így 1994 közepéig az önkormányzatok a lakásgazdálkodás jogszabályi háttérét illetően bizonytalan keretek között működtek. Az eladások számának újbóli emelkedése már a megjelent rendeletek függvénye, amelyek 1995 őszéig a bentlakó bérlők alanyi jogává tették a lakás megvásárlását. Meg kell azonban jegyezni, hogy az értékesítések növekedésében szerepet játszott az is, hogy a lakosság erős nyomást gyakorolt az eladások gyorsítása érdekében az önkormányzatokra. 1994-ben és 1995-ben tehát erőteljes emelkedés volt tapasztalható.

Az elmúlt évi csökkenés már annak jele, hogy lassan elfognak a „piacképes” privatizálható lakások, illetve a jelenleg még önkormányzati lakásban élők már nincsenek olyan anyagi helyzetben, hogy megvásárolják lakásukat. Adataink szerint 1996 végén az önkormányzatok mintegy 40 ezer vásárlási igényt tartanak nyilván (ennek felét a fővárosi kerületi önkormányzatok). Ez azt jelenti, hogy a jelenleg csaknem 210 ezerre tehető önkormányzati lakásállomány a privatizációs folyamat végén – egy-két éven belül – 160-170 ezerre csökken majd, a teljes lakásállomány 4 százalékát alkotva. A fővárosban várhatóan 90-95 ezer lakás marad az önkormányzatok tulajdonában, a teljes állomány alig több mint egytizede.

*Az eladott önkormányzati lakások száma, 1988–1995
(ezer darab)*

Időszak	Ország összesen	Ebből Budapest
1988	8,7	1,6
1989	18,7	5,6
1990	54,0	22,2
1991	82,1	47,0
1992	74,1	47,3
1993	58,4	40,1
1994	92,0	61,0
1995	105,9	42,6
1996	46,8	21,8
1990–1996	513,3	282,0
1988–1996	540,7	289,2

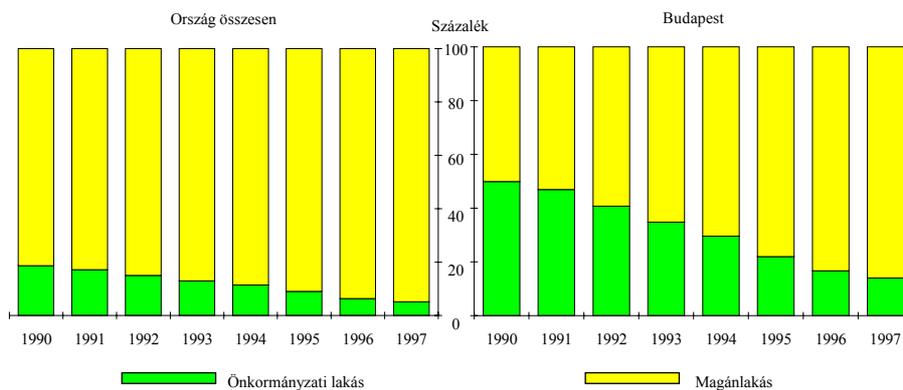
A privatizáció eredményeként 1997 elején országosan már csak alig több mint 5 százalék az önkormányzati lakások aránya, a fővárosban is mindössze 14 százalék. Az önkormányzati tulajdonú lakásállomány ilyen mértékű zsugorodása számos problémát vet fel.

Az önkormányzati tulajdonú lakások állománya, eladása és aránya

Terület	Önkormányzati tulajdonú lakások			Az eladott lakások az 1990. év eleji önkormányzati	Az önkormányzati tulajdonú lakások az 1997. év eleji teljes
	állománya 1990. január 1.	eladása 1990–1996	állománya 1997. január 1.		
	ezer darab			lakásállomány százalékában	
Ország összesen	721,3	513,3	208,6	71,2	5,2
Ebből Budapest	395,8	282,0	114,2	71,2	14,0

Ma már sok szakértő úgy véli, hogy az önkormányzati lakások száma oly mértékben csökkent, hogy a hatékony szociálislakás-gazdálkodás feltételei tovább nehezedtek. Az önkormányzatok lakásgazdálkodási tevékenysége javításának egyik fő feltétele, hogy megfelelő számú és minőségű lakás legyen a tulajdonukban. Ennek egyrészt ellentmond, hogy az önkormányzatok szinte már minden értékesíthető lakásukat eladták. (A probléma súlyát növeli, hogy nagyvárosainkban a magánbérleti szektor még igen csekély jelentőségű, tehát ez sem teremt pótlólagos bérlakás kínálatot.) Másrészt az önkormányzati tulajdonban maradó lakásállomány olyan rossz minőségű, fenntartása, felújítása pedig oly mértékben megoldatlan, hogy ez – főleg a főváros egyes részein, de egyes vidéki városokban is – a szegregáció, a slumsodás veszélyét rejti magában. A privatizáció jelenlegi alakulásával tehát tovább torzul a nagyvárosaink lakásszerkezete.

Az önkormányzati és magántulajdonú lakások aránya az év elején, 1990–1997

Az értékesített lakások évről évre romló minőségi összetételét jelzi, hogy az eladott lakások egy négyzetméterre jutó forgalmi értéke folyó áron mindössze 33 százalékkal emelkedett az 1990 óta eltelt hét év alatt. A fővárosban jelentős ingadozások után az elmúlt évben eladott lakások átlagos négyzetméterára mindössze 20 százalékkal volt magasabb, mint 1990-ben. Ismeretes ugyan, hogy a lakásárak inflációja alacsonyabb, mint a fogyasztói áraké, azonban az ugyanezre az időszakra vonatkozó – csaknem 400 százalékos – fogyasztói árindex növekedéshez viszonyítva ez olyan különbségnek látszik, amely egyértelműen a rohamos minőségromlást jelzi.

Mindezek eredményeként a nagyvárosok lakásállománya minőségi szempontból kettészakadni látszik: egy jobb és javuló állapotú, magántulajdonú, illetve egy rossz és folyamatosan romló minőségű állományrészre, amelynek döntő részét az önkormányzati tulajdonú lakások alkotják, de ide tartozik az utóbbi években privatizált lakások egy része is. Erre a tényre engednek következtetni az 1996. évi mikrocenzus adatai is.

A teljes lakásállományban 1990 óta valamennyi minőségi és fajlagos mutató javulást jelez. Nőtt a tágas, komfortos és nagy alapterületű lakások aránya, csökkent a laksűrűség. Az önkormányzati lakások tekintetében az adatok egyértelműen romló tendenciát jeleznek. Az önkormányzati lakások eddig is egyedül a komfortosságban voltak kedvezőbb helyzetben, az utóbbi néhány évben ez az előny is elveszett. Csökken ugyanis e lakások átlagos alapterülete, és stagnálnak a laksűrűségi mutatók annak ellenére, hogy az egy lakásra jutó átlagos lakószám nem változott.

Az értékesített lakások egy négyzetméterre jutó forgalmi értéke, eladási ára, 1990–1996
(folyó áron, ezer forint)

Forgalmi érték, eladási ár	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.
	évben						
Egy négyzetméterre jutó forgalmi érték							
ország összesen	21,2	21,8	23,1	23,3	25,1	27,5	28,3
Budapesten	28,9	23,6	27,9	25,0	27,2	32,7	34,6
Egy négyzetméterre jutó eladási ár							
ország összesen	5,0	5,1	5,3	5,8	6,9	8,5	8,4
Budapesten	5,7	4,5	5,3	5,0	6,2	7,2	7,1
Eladási ár a forgalmi érték százalékában							
ország összesen	23,6	23,4	22,9	24,9	27,5	30,9	29,7
Budapesten	19,7	19,1	19,0	20,0	22,8	22,0	20,5

A magán- és önkormányzati tulajdonú lakások minőségének ez a távolodása tartós tendenciának látszik, hiszen sem az önkormányzatok, sem a bérlők anyagi helyzete nem teszi lehetővé a közeljövőben, hogy a lakások felújításával, korszerűsítésével lehetővé váljon e folyamat megállítása.

F. E. J.

AZ ADATVÉDELMI BIZTOS ORSZÁGGYŰLÉSI BESZÁMOLÓJÁRÓL

Először fordul elő a magyar közjog történetében, hogy az új közjogi intézmény – az országgyűlési biztosok – egyik legfontosabb feladatuként az éves beszámoló az 1993. évi LIX. törvény 27. § (1) bekezdése alapján az Országgyűlés napirendjén szerepelt. Az első beszámoló¹ – rendhagyó módon – az országgyűlési biztosok másfél éves, 1995. június 30-tól 1996. december 31-ig végzett tevékenységét foglalta össze.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa és általános helyettese, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa és az adatvédelmi biztos által készített beszámoló alapos, tárgyyszerű és teljességre törekvő. A szinte tudományos értekezés igényével készült beszámolók bevallottan az út- (hely-) keresés jegyeit viselik magukon, tekintettel arra, hogy Magyarországon e közjogi intézménynek előtörténete, hagyománya nincs. A beszámolók készítőit valószínűleg befolyásolta az Alkotmánybíróság azon gyakorlata, hogy legfontosabb döntéseit rendkívül alapos indoklásokkal egészíti ki, mintegy tankönyvszerűen eligazítva az alkotmánybírósági határozatok olvasóit. E beszámolók fontos kordokumentumokként is felfoghatók, hiszen szinte szociológiai alaposággal tárják fel a magyar valóság néhány jellemzőjét.

A következőkben az országgyűlési biztosok közül csak az adatvédelmi biztos beszámolójával foglalkozunk, tekintettel arra, hogy a statisztikai tevékenységet végzőket elsősorban ez érdekelheti.

Az adatvédelmi biztos beszámolója a rövid bevezető után két részre tagolódik. Az első részben ismerteti az adatvédelmi biztosi intézmény létrehozásának és jelenlegi törvényi háttérének előzményeit, áttekinti az adatvédelmi biztos feladatait; beszámol a szervezetépítés és a munkatársi kör kialakításának állásáról; áttekinti a kapcsolatépítést az állami és a magánszervezetekkel, ismerteti az eddigi nemzetközi együttműködés tapasztalatait. A második részben részletes leírást ad az adatvédelmi biztosi tevékenység legfonto-

sabb elemeiről, a személyes és a közérdekű adatokkal kapcsolatos indítványokról, a jogszabály- és titokkörvéleményező munkáról, a konzultációs és jogpropaganda-tevékenységről, az adatvédelmi nyilvántartással kapcsolatos feladatokról. A beszámoló egyik legértékesebb része a legfontosabb ajánlásokat, az egyes ügypusokra jellemző állásfoglalásokat gyűjti csokorba. (E rész lényegében jogesetgyűjtemény, amely nagy segítséget nyújt azoknak, akik tájékozódni kívánnak az adatvédelmi biztos tevékenységének fő irányairól, a jövőbeni állásfoglalások várható jellegéről.)

A bevezetőben az adatvédelmi biztos pontokba szedve összefoglalja beszámolójának lényegét, különös tekintettel arra, hogy – véleménye szerint – a magyar társadalom jelenlegi állapotában miképpen reagál az információszabadsággal és az adatvédelemmel kapcsolatos kérdésekre. A pontokba szedett megfigyelések közül néhányat érdemes szó szerint idézni.

„A magyar társadalomnak az adatvédelemmel, az információs önrendelkezési joggal kapcsolatos érzékenysége sokkal fejlettebb annál, mint amire előzetesen számítani lehetett.”

„Az adatvédelem nem a társadalmi státusát, iskolázottságát tekintve felső rétegek luxusigényét jeleníti meg, az adatvédelmi érzékenység nem köthető szorosan társadalmi réteghez. Az átfogja a munkanélküli hajléktalantól a magas presztízű rétegekig az egész társadalmat.”

„A közérdekű adatok nyilvánosságára utaló igény – tapasztalatunk szerint – intenzitásában lényegesen elmarad a személyes adatok védelmének határozottabb követelésétől.”

„Az ország nehéz gazdasági helyzetéből következő – és pénzügyi, gazdasági, közigazgatási tekintetben indokoltnak látszó – államszervezeti, gazdasági, politikai intézkedések olyan centralizációs reflexeket váltanak ki, melyek felidéznek a polgári szabadság korlátozásának veszélyeit.”

„Az Adatvédelmi Biztosi Iroda létrejötte óta jelentős energiáját kötik le a személyazonosító jel, illetve az osztott nyilvántartások problémáit.”

¹ Lásd: *Magyar Közlöny*, 1997. évi 61. sz. II. köt. 112. old.

„Nagyobb figyelmet kell fordítani arra, hogy a sajtószabadságot korlátozza a személyes adatok védelme. Az átlagpolgár magánéletét nagyobb védelem illeti meg, mint a közszereplőét és a közfeladatot ellátó személyét.”

A beszámoló összeállító, számolva azzal, hogy a közjogi intézmény működéséről ez az első átfogó dokumentum, bőven tárgyalják azokat a jogszabályokat, amelyek alapjait jelentik tevékenységüknek. A beszámoló gondot fordít arra, hogy a témakör nemzetközi vonatkozásairól is képet adjon és tájékoztasson az adatvédelmi biztos nemzetközi kapcsolatairól.

A beszámoló külön fejezetben belül, témakörök szerint csoportosítja az adatvédelemmel, az információszabadsággal kapcsolatos általános tapasztalatokat, és hitet tesz amellett, hogy az adatvédelmi biztos egyik feladata a közigazgatási apparátusokat ráébreszteni az e témával kapcsolatos szemléletváltás szükségességére. Megállapítja:

„Hét évvel a rendszerváltás után még mindig értetlenséget tapasztalunk akkor, amikor az információszabadság alapvető érdekeivel, elemi szabályaival szembeszítjük a magyar közigazgatást. Tapasztalatunk szerint az önkormányzatok készségesebben veszik tudomásul azt, hogy működésük ellenőrzésére a társadalom igényt tart, hogy a közérdekű adatok megismerését a polgárok és például az újságírók joggal igénylik, mint teszi ezt a központi közigazgatás.”

A beszámoló „Rendszerváltó adatvédelem” címmel szól arról, hogy a pártállami örökség feltárásakor mennyiben kell figyelembe venni az információs önrendelkezési jogot és a kutathatóság biztosítását. Határozottan kimondja, hogy mindkét jogot biztosítani kell az iratbirtokosoknak, illetve jogutódjaiknak.

A beszámolóban „Újcentralizmus” alcímmel foglalkozik azzal a jelenséggel, hogy a közigazgatás – a hatékonyabb működés kívánalmára hivatkozva – megkísérel koncentráltan kezelni az információkat. Már ebben a beszámolóban is kritikusan érinti azt a tervet, hogy a köztartozásokkal kapcsolatos nyilvántartásokat az elérhetőség érdekében összevonják. Tekintettel arra, hogy ezek a tervek csak 1997-ben váltak ismertté, így a beszámoló részleteiben még nem foglalkozik ezzel a kérdéssel.

A beszámoló negyedik alfejezete részletes tájékoztatást ad az Adatvédelmi Biztos Irodához beérkezett panaszokról és a végzett vizsgálatokról. Az ügyeket úgy csoportosítja, hogy általános következtetések levonására is alkalmasak legyenek. Az egyes témákat alcímekkel foglalja össze. A „nagy nyilvántartó rendszerek”-ről általánosságban megállapítja

„Tapasztalataink szerint a nagy adatkezelők jelenlegi adatkezelési gyakorlata ellentmondásos.

Egyrészt mert hiányoztak vagy hiányoznak a megfelelő jogszabályok, másrészt mert a vonatkozó törvények nem minden esetben adnak számukra egyértelmű eligazítást az adatok nyilvánosságának és a személyes adatok védelmének ütközése esetén, továbbá, mert esetenként az adatkezelést végzők felkészültsége sem megfelelő.”

Meg kell jegyezni, hogy mivel a beszámoló felsorolja a nagy adatkezelő szervezetet érintő beadványokat, és ebből a KSH hiányzik, ezért ezen általános megállapítások értelemszerűen a KSH-ra nem vonatkoznak. A beszámoló olyan fontosnak tartja az e témával kapcsolatos beadványok ismertetését, hogy tartalmukat szerkezetenként (APEH, rendőrség, honvédség, önkormányzatok stb.) csoportosítva elemzi.

E rövid ismertetésben nincs mód a felvetett problémákról részletesen tájékoztatni, ezért csak jelzéseként említünk néhányat.

A „Munkáltatók” alcím alatt megállapítja:

„A munkáltatók gyakran a magánélet olyan részleteinek feltárását kéri a munkavállalótól vagy a pályázótól, mely nem felel meg a célhoz kötöttség elvének, vagy különleges adatot érint. Az adatvédelmi törvény előírásának az felel meg, ha a munkáltató ezeket az adatokat bizalmasan kezeli, és nem teszi lehetővé azt, hogy ahhoz illetéktelenek hozzáférjenek. Abban az esetben, ha a pályázó nem nyerte el az állást, a személyes adatait tartalmazó iratokat külön kérése nélkül is át kell adni, vagy kérésére meg kell semmisíteni.”

A statisztikai adatszolgáltatást is érintik (népmozgalmi adatgyűjtések vonatkozásában) a „Személyes adatok és az elhunytak” alcím alatt egybefoglalt megállapítások.

„A meghalt személy emlékének sérelme a hozzátartozók kegyeleti jogainak sérelmét jelenti, amelynek orvoslása érdekében a hozzátartozók léphetnek fel. A halál bekövetkezése után az érintett személyes adatai nem törölődnek, azokat továbbra is kezelik és feldolgozzák a különféle nyilvántartásokban. Az adatvédelmi törvény szerint a személyes adatok védelme az élő embert illeti meg. A hatályos jog nem szabályozza egyértelműen és megnyugtatóan azt, hogy az elhunyt hozzátartozóinak milyen iratokba van betekintési joguk.” E bizonytalan jogi szabályozás ellenére az adatvédelmi biztosnak mégis az a véleménye, hogy „Biztosítani kell a hozzátartozók jogait az elhunyt egészségügyi adatainak megismeréséhez.”

Az „Önkormányzatok” alcím alatt főleg azzal a témával foglalkozik a beszámoló, hogy a szociális segélyezettek személyes adatai közszemlére tehetők-e. Megállapítja, hogy a

„...segélyezettek adatai egyértelműen személyes adatnak minősülnek, csak törvényi felhatalmazással

vagy az érintettek beleegyezésével hozhatók nyilvánosságra”.

Ugyanakkor az adatvédelmi biztos a törvényi felhatalmazást is aggályosnak tartja:

„Ha ugyanis az önkormányzat a szociális ellátásokról szóló helyi rendeletében kimondja, hogy a segélyek odaítéléséről szóló határozatok közzétele közszemlére vagy közhírré tétel útján történik, akkor azok az önkormányzat hirdetőtáblájára kerülnek, vagy a helyi újság, kábel-tv, rádió stb. közli őket. Ez a megoldás – annak ellenére, hogy jogszabályi felhatalmazás van rá – az információs önrendelkezési jog sérelmét jelenti, s ellentétes az adatvédelmi törvény személyes adatok védelmére vonatkozó rendelkezéseivel.”

A személyi adatokkal kapcsolatos ügyek tárgyalása után a beszámoló a közérdekű adatokkal kapcsolatos panaszokat, javaslatokat mutatja be. Az adatvédelmi biztosnak jogszabály által ráruházott, a közjogi státusától némileg eltérő feladata a titokfelügyelet (az államtitok és a szolgálati titok vonatkozásában). Ezen belül feladata a szolgálati titokkörü jegyzék előzetes véleményezése. Ennek kapcsán megállapítja:

„Az eddig beérkezett titokkörü jegyzékek megvizsgálása során azt tapasztaltuk, hogy az intézmények a titkok körét gyakran túl általánosan és pontatlanul fogalmazzák meg. Gyakori hiba, hogy közérdekű adatokat is titkosítani kívánnak, indokolatlanul korlátozzák az érintett irat-betekintési jogát, nem tüntetik fel a titkosítás érvényességi idejét, az állami és a szolgálati titokkörök átfedik egymást.”

A beszámoló az „Információs szabadság és személyes adatok” alcím alatt tárgyalja a két jogintézmény ütközését, a gyakorlati életben is előforduló konfliktusát. Ez a konfliktus jelentkezik a közszféra szereplői személyes adatainak nyilvánossága terén. Az adatvédelmi biztos hitet tesz amellett, hogy:

„A választott képviselőknek feladatuk ellátása során tanúsított magatartása, tevékenysége (felszólalása, beszéde, szavazása, jelenléte vagy távollmaradása stb.), a zárt testületi ülések jegyzőkönyvét, valamint a titkos szavazások eredményét leszámítva, bárki számára hozzáférhetővé teendő információk.”

Ugyanez a véleménye a közfeladatokat ellátó személyek jövedelmi, vagyoni helyzetének megismerhetőségéről.

A statisztikai munkában gondot okoz – különösen a jogi személyek esetében – a közérdekű adatok körének meghatározása. Némileg megnyugtató, hogy ezt az adatvédelmi biztos is rendkívül bonyolultnak és viszonylag szabályozatlannak találta. A statisztikusoknak célszerű az adatvédelmi biztos e területtel kapcsolatos iránymutató tevékenységét fokozott figyelemmel kísérni. A beszámoló megállapítja:

„Az üzleti titok és rokonai (az adótitok, a banktitok, a vámtitok), a személyes adathoz hasonlóan, a magánszféra jogi védelmét szolgáló intézmények. Ütközésük az információs szabadsággal az adatvédelmi biztos másfél éves működése során egyike volt a valóban fogós kérdéseknek.”

Jövőbeni feladatot szab az e témával foglalkozóknak, mikor jelzi, hogy

„Több ügy kapcsán is szembetaláltuk magunkat azzal a nehézséggel, hogy vajon meddig terjed az információs szabadság az olyan vállalkozások, közalapítványok gazdálkodási adatait illetően, melyek csak részben gazdálkodnak közpénzekkel. Így például ki kell dolgozni, hogy mennyiben jogos üzleti titokra hivatkozva a nyilvánosság elől elzárni azokat a számviteli jelentéseket, amelyek kisebb vagy nagyobb hányadban már privatizált cégek vizsgálata nyomán készültek.”

A beszámoló további részében szó van az adatvédelmi biztos jogszabály-veleményezési tevékenységéről, az adatvédelmi nyilvántartással kapcsolatos feladatainak végrehajtásáról. A beszámoló melléklékében pedig – mint említettük – válogatást találunk az adatvédelmi biztos állásfoglalásaiból és közleményeiből.

Az 1995-1996-os időszakról készült beszámoló – amely számos statisztikai adatot közöl az adatvédelmi biztos tevékenységéről (például az adatvédelmi biztoshoz benyújtott ügyek számáról, ügytípusok szerinti összetételéről, az indítványozók, panaszosok, lakóhely szerinti megoszlásáról, az átlagos ügyintézési időről, az elintéztett ügyek számáról és arányáról) – nem tartalmaz lényeges megállapítást a KSH és általában a statisztikai szolgálat munkájáról, de – mint fentebb láttuk – számos megállapítását a statisztikai tevékenység során érdemes figyelembe venni.

Dr. Lakatos Miklós

AZ MTA STATISZTIKAI BIZOTTSÁGÁNAK 1997. OKTÓBER 29-I ÜLÉSE

Az MTA Statisztikai Bizottsága 1997. október 29-én kibővített ülést tartott. Az ülés fő napirendi pontja a statisztika EU-harmonizációja helyzetének megvitatása volt.

A bevezető előadást Pukli Péter, a KSH elnökhelyettese tartotta. A felkért korreferens Nyitrai Ferencné c. egyetemi tanár és Szilágyi György egyetemi tanár volt.

A referátumban Pukli Péter felvázolta az EU-csatlakozás statisztikai összefüggéseinek főbb kérdéseit és problémáit. Ezen belül foglalkozott a módszertani statisztikai alapszisztemekkel: a regiszterek, az osztályozások, valamint az adminisztratív adatforrások kérdésével. A magyar statisztikai szolgálat infrastruktúrájának áttekintése során érintette a statisztikai szolgálat szervezetét, az informatika, továbbá a képzés és továbbképzés helyzetét. A magyar statisztikai szolgálat szervezetének egyik jellegzetességeként emelte ki a szolgálat dekoncentrált jellegét. A statisztikai szolgálat informatikai háttéréről szólva kiemelte az elmúlt időszakban végrehajtott és jelenleg is folyó jelentős informatikai fejlesztést és annak várható kedvező következményeit. Kiemelten foglalkozott a statisztikai képzés és továbbképzés fontosságával, hangsúlyozva a belső továbbképzés jelentőségét a hazai statisztikai szolgálat tevékenységének fejlődésében.

Mindezek mellett az előadó rámutatott az adat-szolgáltatási terhek csökkentésének fontosságára és az adatellátási folyamat szerveztségének növelésére. Áttekintette a hazai statisztikai szolgálat nemzetközi tevékenységének egyes vetületeit. Hangsúlyozta az EU részére történő tájékoztatás, adatszolgáltatás fontosságát és a nemzetközi szervezetekkel meglévő, valamint a kétoldalú kapcsolatok jelentőségét.

A hazai szakstatisztikák közül az előadó a makrogazdasági mutatók, a nemzeti számlák, a rövid távú mutatók, a termékstatisztikák, a területi statisztika, a nemzetközivándorlás-statisztika, az agrár-, valamint a környezetstatisztika egyes kérdéseivel foglalkozott.

Az előadás konklúziójaként az fogalmazódott meg, hogy a magyar statisztikai szolgálat tevékenységének színvonala a fejlett statisztikai kultúrával rendelkező országokéhoz közelít.

Nyitrai Ferencné korreferátumában az Európához való igazodást minimum igénynek, illetve minimum követelménynek értelmezte. Emellett kiemelte a magyar statisztika esetében a „híd”, illetve a „donor” ország szerepének lehetőségét, fontosságát. A hazai statisztikai szolgálat továbbfejlesztése szempontjából a következő fontosabb kérdésköröket érintette:

– a statisztika integrációs szerepének erősítése, az egyes szakterületeken az azonos fogalmak használata (a statisztika integrációs funkcióját egyrészt a statisztikai szolgálaton belül,

másrészt országosan, az egyéb statisztikák összefüggésében értelmezte),

- az input-output módszer alkalmazásának fontossága,
- a regionális, térségi kapcsolatok statisztikai megfigyelése,
- az országok, valamint régiók, illetve térségek közötti nemzetközi összehasonlítások fontossága.

Szilágyi György korreferátumában evidenciaként értelmezte a nemzetközi statisztikai normák átvételét a hazai statisztikai szolgálatban. Az EU-csatlakozás szempontjából hangsúlyozta a feladatok közötti differenciális szükségességét. Ez utóbbi összefüggésben kiemelte a nemzetközi összehasonlíthatóság fontosságát, ugyanakkor utalt annak korlátaira. Felhívta a figyelmet a statisztikai hagyományok fontosságára, valamint arra, hogy rendkívül fontos az idősorok megőrzése. Végül kitért arra is, hogy megfelelő mérlegelés után nem biztos, hogy minden ajánlás átvételére szükség van (például harmonizált árindex). Ez utóbbi összefüggésben utalt arra, hogy az egyes statisztikai területeken (például az ipari termelés statisztikai mérésénél) az egyes országok az egységes EU-ajánlások mellett sokféle, egymástól eltérő módszereket alkalmaznak. Konklúzióként a feladatok közötti tudományos megalapozottságú differenciális szükségességét fogalmazta meg.

A korreferátumokat követő hozzászólásában Marton Ádám az árindexszámítás általános és hazai problémáival foglalkozott.

Katona Tamás, a Bizottság elnöke összefoglalójában a következő főbb kérdéseket emelte ki:

- fontos a nemzetközi elvárások és követelmények, valamint a hazai igények összhangjának a megteremtése;
- a világban megfigyelhető változások következtében az Európai Uniónak (az ENSZ-hez hasonló) meghatározó szerepe van az európai térségben;
- a nemzetközi standardok szerepe és átvételük igen fontos a statisztika területén.

Felhívta a figyelmet a statisztikai tudomány bonyolultságának és a leegyszerűsített gyakorlatnak az ellentmondására, arra, hogy az egyre bonyolultabbá váló tudománynak mind konkrétan és egyszerűbben megfogalmazódó kérdéseknek és igényeknek kell megfelelnie, illetve az így feltett kérdésekre kell választ adnia.

Dr. Csahók István

BESZÁMOLÓ A MAGYAR STATISZTIKAI TÁRSASÁG 1997. OKTÓBER 1-JEI KONFERENCIÁJÁRÓL

A Magyar Statisztikai Társaság A területfejlesztés és a statisztika címmel 1997. október 1-jén Tatán konferenciát rendezett.

A konferencia tudományos programjának délelőtti ülésén az elnöki tisztet dr. Kupcsik József a közgazdaság-tudomány doktora, a Magyar Statisztikai

Társaság elnöke látta el, aki bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a konferencia átfogó jellegű, időszerű témákat tárgyal, amelyek mind a statisztika, mind a felhasználók számára hasznos ismereteket adnak. A tanácskozás módot ad a statisztikai módszerek tárgyalására, a tapasztalatok kicserélésére.

A házigazdák képviselőjében a konferenciát *dr. Sunyovszky Károly* a Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés alelnöke köszöntötte, méltatva a tudományos összefüggés jelentőségét. Rövid beszédében kitért a területfejlesztési törvényből adódó feladatokra, a területfejlesztést megvalósító decentralizált intézményrendszer szereplőire, a kistérségi fejlesztési társulásokra, a megyei területfejlesztési tanácsokra és a megyei fejlesztési ügynökségekre. A vidékfejlesztés mellett hangsúlyozta a tájmegőrzés fontosságát. Nélkülözhetetlennek ítélte a területi információ-rendszer kiépítését, mivel szerinte az információk jelenleg elszigeteltek, integrálhatatlanok. Hivatkozott a területfejlesztési források elosztására, a statisztika ebben játszott szerepére. Megemlítette, hogy a források elosztását aránytalannak tartja, mivel megyéje az átlagosnál kevesebb támogatást kap.

Az első előadást *dr. Szaló Péter*, a Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium helyettes államtitkára tartotta. A területfejlesztés stratégiai adatai az európai integráció összefüggésében címmel. Kiemelte: az elmúlt évek következetes munkájának eredményeként kialakult Magyarországon a területfejlesztés új intézményrendszere, amelynek első lépése a jogszabályok megalkotása volt, a területrendezéssel foglalkozó jogszabály azonban még mindig nem született meg. A területi információs rendszerről és a kötelező adatközlés rendjéről a kormány a nyáron rendeletet alkotott, amely a feladatot a megyei önkormányzat főjegyzőjének hatáskörébe utalja, aki ezt a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) területi szervezetének közreműködésével látja el.

Az előadó a KSH szerepét ebben a munkában nélkülözhetetlennek tartja, hiszen a KSH adatgyűjtés, szellemi kapacitása az adatsorok, térképek elkészítése és az Európai Unió kérdéseinek megválaszolása mellett a regionális folyamatok értékelésére, valamint az információs rendszer működtetésére is alkalmas. A továbbiakban Szaló a területfejlesztés eszközrendszerét és a jövőről szóló elképzeléseket ismertette. Az Európai Unió egyik alapelve a decentralizáció, ezért a már megtett lépések folytatására van szükség. Fontos feladat az ágazati és területi érdekek összehangolása, a jövőben a területi érdekek hatékonyabb érvényesítésére lesz szükség.

A területfejlesztés kiteljesedésének további feltételeként az információ-rendszer működtetését említette az előadó. Ez ugyanis nélkülözhetetlen a koncepció-

ók, programok, prioritások megfogalmazásához. Az Országos Területfejlesztési Koncepció hamarosan az Országgyűlés elé kerül.

Ezt követően az előadó a piacgazdasági feltételek körülményei között megvalósítható tervezésről fejtette ki gondolatait. Az Európai Unió rendszerében 6 évre előre nemzeti fejlesztési programot kell kidolgozni, a fejlesztési célok, tervek ágazati és területi lebontásával. Az előadó a feladatot egy keresztábrához hasonlította, ahol a sorokban az ágazati prioritások, az oszlopokban azok allokációja: a megyék, a régiók helyezkednek el. Sokféle ágazati prioritásban készül egy ilyen tábla, amelyet többszöri visszacsatolást követően véglegesítenek. Ennek eredményeként választ lehet majd adni olyan kérdésre is, hogy például 2004-ben, adott régióban mennyi pénz áll majd rendelkezésre, sőt arra is, hogy milyen forrásösszetételben (állami, önkormányzati, gazdasági szervezet).

Az új támogatásokra az 1999 és 2002 közötti időszakra átmeneti program készül, amelyben mind szellemi felkészültségünk, mind információs rendszerünk vizsgáznia fog. A fő feladatot a központi tervek összehangolása jelenti majd a megyék és a régiók terveivel. Példaként az előadó a környezetvédelmet említette, amit nemzeti szinten kell megoldani, beleillesztve a területi fejlesztési programok rendszerébe. Az Európai Unió Magyarország regionális fejlődésében három problémát állapított meg: nagyok a regionális különbségek; nincs jó összhang a kormányzati szervek és a megyék között; Magyarország társfinanszírozási képessége gyenge, mert kevés az erre fordítható forrás.

Előadása befejező részében Szaló Péter szólt az EU területfejlesztési prioritásairól, amelyben Magyarország egész területe kedvezményezett, mivel a bruttó hazai termék (GDP) az ország egyetlen régiójában sem éri el az európai uniós átlag 75 százalékát. Hangsúlyozta, hogy az EU a régiók szintjén veszi számításba a területi egységeket, amihez nekünk is alkalmazkodnunk kell. A régiószint kezelhetőbb, mint a 19 megye. Az infrastruktúra-fejlesztés (például az autópálya-építés) a megyék szintjén az esetek nagy részében nem is tervezhető. Felhívta a figyelmet a régiómarketing fontosságára, a jó példák között e téren a Dél-Dunántúlt említette meg. Egy újfajta közigazgatás létrehozásának lehetőségéről is szólt, de ez nem követelmény az EU részéről, és az EU nem is kíván beleavatkozni a magyar közigazgatás rendszerébe.

A helyettes államtitkár végezetül az EU támogatásával megvalósuló területfejlesztés pénzügyi ellenőrző rendszeréről adott ismertetést. E téren a szabályok rendkívül szigorúak, a munkát monitoring bizottságoknak és a területi információs rendszernek is segítenie kell. Alapelv: mindig legyen információ a területfejlesztés állásáról, annak pénzügyi vonatkozásai-

ról. Két dologra hívta még fel a figyelmet: 1. a megyéknek, igazodva az Országos Rendezési Tervhez, meg kell kezdeni a térségi területrendezési tervek kidolgozását; 2. a program eredményes működtetésének nélkülözhetetlen feltétele a korszerű térinformatikai rendszer kiépítése, amely a megyei önkormányzatok feladata.

A konferencia második előadását *dr. Enyedi György* akadémikus tartotta A területfejlesztési politika dilemmái Magyarországon címmel. Előadása bevezetőjében leszögezte: a területfejlesztési politika nem más mint korrekciós beavatkozás azokra a piaci folyamatokra, amelyek a gazdaságot és a társadalmi fejlődést mozgatják, illetve létrehozják. Véleménye szerint az új területfejlesztési törvény lényeges modellváltásra ad esélyt. A törvény elfogadásáig ugyanis egy jóléti modell érvényesült, amelynek lényege a kiegyenlítő szerep volt, a fejlettebb régiókból, megyékből erőforrásokat csoportosítottak át a fejletlen, hátrányos helyzetű területekre. A törvény lehetőséget ad annak a decentralizált modellnek az érvényesítésére, amely Nyugat-Európában már az 1970-es években elterjedt. E modell alapelve az önerőre támaszkodás. Ezzel a gazdaságfejlesztés sokszereplőssé válik. A fejlesztés motorjai a helyi gazdasági szervezetek, a helyi önkormányzat csak befolyásolja és a kedvező gazdasági környezet megteremtésével élénkíti a gazdaságot, az állami beavatkozás pedig esetleges és kiegészítő jellegű.

Előadása második részében Enyedi György 7 dilemmát fogalmazott meg a hazai regionális folyamatokról:

1. szétszakadás vagy felzárkózás,
2. megye vagy régió, kistérség,
3. Budapest: korlátozni vagy fejleszteni,
4. fejlesztés vagy segélyezés,
5. központi célok vagy helyi programok,
6. tüneti kezelés vagy a folyamatok módosítása,
7. gazdasági fejlesztés vagy az életkörülmények javítása.

Az előadó felhívta a figyelmet a piacgazdaságra való áttérés következményeire: az ország térszerkezete most alakul ki, ami együtt jár a gazdasági teljesítőképesség, a foglalkoztatás, a jövedelem és az életszínvonal területi differenciálódásával. A nagytérségek közötti különbségek mellett a kistérségek szintjén is tarka a kép, a Dunántúlon is találhatók fejletlen kistérségek, míg az ország keleti felében is vannak innovatív, az átlagostól gyorsabban fejlődő vonzáscentrumok. Az előadó a regionális fejlődés alapvető tényezői közé sorolta az emberi tőkét, az innovációs készséget és a vállalkozási hajlamot, megállapítva, hogy ezek sokkal nagyobb földrajzi változatosságot mutatnak, mint a hagyományos termelési tényezők. A kettészakadt országról szóló vélekedést nem fogadja el, mert egyrészt

az előadó véleménye szerint a legfejlettebb és legfejletlenebb megye GDP-je közötti kétszeres különbség normálisnak tekinthető (a két évtizeddel ezelőtti kutatásokon alapuló becslések is hasonló arányt mutatnak), másrészt a lemaradt régiókat is ezermi gazdasági, munkaerő-mozgási, kommunikációs szál köti össze a fővárossal és az ország fejlettebb területeivel.

Az előadó a nemzetközi tendenciákból kiindulva Budapestet egy soha nem látott fejlődés előtt álló városnak mutatta be, amely Közép-Európa központjává fejlődik, és betölti majd a nyugat és kelet közötti kapuváros szerepét. A fejletlen területek segélyezésével szemben határozottan fejlesztéspárti, mert fejleszteni csak ott lehet, ahol már van infrastruktúra és rendelkezésre állnak a humán erőforrások. A területi egyenlőtlenség azonban soha sem tüntethető el, ez a gazdaság természetes jelensége.

A központi célok és a helyi programok közül az utóbbinak kell prioritást adni, de fontos a kettő közötti harmónia. Helyben kell megfogalmazni a célokat, és központi forrásokból, támogatásokból kell segíteni megvalósításukat. A felsorolt dilemmák közül a 6. szintén a második részre teszi a hangsúlyt: a folyamatok módosítását szorgalmazza a tüneti kezeléssel szemben, bár megállapítja, hogy a társadalmi béke fenntartásához erre is szükség van. Megoldás a hosszú távú elképzelésekbe épített tüneti kezelés. A 7. dilemmánál a gazdasági fejlesztés részesíthető előnyben az életkörülmények javításával szemben, mert az utóbbiak kevéssel járultak hozzá a szegény régiók fejlesztési potenciáljának erősítéséhez. Végezetül az előadó hangsúlyozta az előadó, hogy a jó területfejlesztési politika nem üzemet hoz létre, hanem kedvező üzleti klímát ad a térségben megvalósuló beruházásokhoz.

A délelőtti ülés harmadik előadója *dr. Katona Tamás*, a demográfiai tudomány kandidátusa, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke volt, aki A regionális információs igények hatása a makrostatistikák fejlesztésére címmel tartott előadást. Mondanivalóját azzal a megállapítással kezdte, hogy az elmúlt időszakban attól függően, hogy a területi információk iránti igények miként alakultak, a területi statisztika szerepe hol csökkent, hol nőtt. Napjainkban a területi statisztika felértékelődésének vagyunk tanúi, és az igényeknek a KSH igyekszik minél jobban megfelelni. A statisztikának azonban nem a napi igényekre kell reagálnia, mert a statisztika, amely közigazgatás is és tudomány is, ennél többre képes.

A területi statisztika felértékelődésében fontos szerepet játszott Magyarország EU-csatlakozása és nemzeti igényeink növekedése. Fontos, hogy a magyar nemzeti érdekek közül első helyre tegyük az EU-integrációt. A magyar statisztikusok az integráció hívei, és meg akarják oldani azokat a feladatokat, ame-

lyek az EU-ban már általánosan elfogadottak. A megyék helyett a régiókat kell a tájékoztatás középpontjába állítani, mert a regionális adatok összegzése, publikálása nélkül nem lehet az EU különböző alapjaiból részesedni. A fejlesztésekért az EU-ban is verseny folyik, és amelyek ország nem tud a követelményeknek megfelelni, az kimarad a fejlesztési támogatásokból.

Minden olyan kérdéssel, amelyet az EU támogat, foglalkozni kell. Az előadó hangsúlyozta, hogy a piacgazdaság több információt igényel, mint a tervgazdaság, az adminisztratív információk hiányát nem lehet pótolni visszamenőlegesen hatályal. A többletigényt már nem lehet a régi módszerrel kielégíteni: a minisztériumok a korábbiaktól eltérően nem rendelhetnek el mindenféle adatgyűjtést, a magáncégeket ma már nem lehet bármilyen adatgyűjtésre, adatszolgáltatásra rávenni. A törvényes, kívánalmaknak megfelelő adatgyűjtés kialakítása a feladat, melynek finomítása jelenleg is folyamatban van.

Előadása második részében Katona Tamás a területi statisztika és az információ-rendszerek módosulásának kapcsolatával foglalkozott. A teljes körű megfigyelésről a mintavételes felvételekre való áttérésnek a területi statisztika egyértelműen vesztese volt. Ahhoz, hogy többet tudjunk mondani egy-egy gazdasági vagy társadalmi folyamat megyei, regionális alakulásáról, jellegzetességeiről, más mintára és főleg több pénzre van szükség. Korábban több olyan adatszolgáltatásról le kellett mondani, amelyekre a területi statisztikának már ma is nagy szüksége lenne.

Az információfeldolgozási technológia változásai is jelentősek. A nyolcvanas évek közepéig a területi adatfeldolgozás időben megelőzte a központot, így a terület hamarabb értesült saját adatairól, mint a központ. Később a központi feldolgozásokra áttéréssel a területi statisztika pozíciót veszített, a folyamatokat a központban jobban meg lehetett ítélni, mert a feldolgozott adatok onnan kerültek vissza a területre. A kilencvenes évek elejére viszont az addigianál is nehezebb helyzetbe került a területi statisztika. Ebben az időben sokat jelentett azoknak a szakembereknek a támogatása, akik változatlanul igényelték a területi statisztikai információkat.

A KSH elnöke a továbbiakban a feladatokat vette sorba. Hangsúlyozta, hogy ehhez hosszú távú célkitűzéseinket kell alapul venni. A változások következtében a jövőben nem azokra az adatokra lesz szükség, mint korábban. Az esetek nagy részében a jövőben a hivatalnak mintegy elébe kell mennie a következő évek kívánalmainak. A statisztikusnak tehát előbbre kell látni és már most fel kell készülni a jövőben megfogalmazódó kérdések megválaszolására. Megítélés szerint hosszú távon is a magyar közigazgatási rendszerhez igazodóan a megyékre kell építeni a fel-

adatot, de a tájékoztatásban a régiókra vonatkozó adatok publikálására lesz nemzetközi igény. A régiók kapcsán az előadó a statisztikai régió és a fejlesztési régió szükségképpeni eltéréséről, a kétféle régió különböző funkciójáról beszélt, hangsúlyozva az EU határozott igényét a régióhatárok stabilitására.

Ezt követően az előadó a statisztikai kistérségek és a kistérségi fejlesztési társulások szerepével, eltérő feladataival, egymáshoz való viszonyával foglalkozott. Megemlítette, hogy a magyarországi regionális különbségek mintegy kétszer kisebbek, mint az EU régiói közötti gazdasági fejlettségbeli eltérések. Fontos feladat a területi GDP-számítások további finomítása, hogy a jövőben még pontosabban mérjük a területi gazdasági fejlettség mutatóját, a bruttó hazai terméket. Ennek érdekében 1998-tól a többletelep, heterogén tevékenységű nagyvállalatok adatait telepí szinten is megfigyelik és javítani kívánják a nyugati multinationális cégek adatszolgáltatását. A KSH jelentős mértékben fejleszteni kívánja PR-tevékenységét is, jobban bemutatni a hivatalban folyó szerteágazó munkát. A statisztikai szolgálatnak a megváltozott közhangulatban (például az adatvédelmi biztos vizsgálhatja az adatgyűjtéseket) még szervezettebb, még körültekintőbb, még célra orientáltabb munkát kell végeznie, a hosszú távú folyamatokat kell kiszolgálnia.

Előadása végén az előadó újból megerősítette a GDP iránt megnyilvánuló fokozott igényt, ami vonatkozhat a társadalomstatisztikára is. Az utóbbiak miatt viszont a minták elemszámát növelni kell (első-sorban a munkaerő-felvételnél és a háztartási költségvetési felvételben) a területi szinten is használható adatok érdekében. A tájékoztatásnak régiócentrikusnak kell lennie, hogy megfeleljünk a jövő kívánalmainak. Két-három évnél el kell telnie ahhoz, hogy a KSH adatszolgáltatása a jelenleginél biztosabb lábakon álljon, a megfelelő bázisadatok ugyanis nélkülözhetetlenek. A felkészülés közepette sem szabad azonban megfeledkezni a konjunkturális igények kielégítéséről. Befejezésül Katona Tamás bejelentette a *Területi Statisztika* című folyóirat újraindítását, amely reményei szerint nemcsak publikálásra lesz alkalmas, hanem tudományos műhellyé is válik, és ezzel a regionális tudomány fejlődésének is lökést adhat.

A délutáni ülészakon dr. Szilágyi György, a közgazdaság-tudomány doktora, a Magyar Statisztikai Társaság alelnöke elnökölt. Az előadók sorát dr. Pukli Péter, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese nyitotta meg A területi elemzést segítő változások a gazdaságstatisztikai adatgyűjtési rendszerben című előadásával.

Előjáróban beismerte, hogy a területi statisztika megítélésében véleménye az elmúlt időszakban megváltozott. Mintegy 4-5 éve, amióta az EU-integráció

napirendre került, a területi statisztika híve lett. Korábban ugyanis szerinte a területi statisztika mindössze ismérv kérdése volt. Az előadó említést tett a globalizáció és a regionalizmus ellentétpárról, elismerve, hogy mindkettőnek van létjogosultsága. Néhány esetben az országhatárt is átlépő elemzési egységről van szó (például multinacionális cégek), míg máskor az országnál kisebb régiókra, megyékre, kistérségre vonatkozó információigények fogalmazódnak meg. Előadását három pontba sűrítette:

1. területi egység, telep, szakosodott telep;
2. mintavételes felvételek;
3. regiszterek, adminisztratív nyilvántartások.

Az előadó emlékeztetett arra, hogy telepi adat-szolgáltatás korábban is volt, de a legfontosabb értékmutatónak nem voltak meg a számviteli, könyvviteli alapjai. Ma már nagyobb az esély arra, hogy a számviteli alapok megfelelnek a telepi adatkérésnek, amelyek azonban csak a legnagyobb, többtelepes, heterogén tevékenységű cégek esetében jelentenek feladatot. Kiemelte, hogy a telepi adatfelvételben a nemzeti számlák főosztályának és a gazdaságstatisztikai főosztályoknak további jó együttműködésére van szükség. Mindezekkel együtt kialakítható a statisztikai megfigyelési egységek második szintje, amelynek révén homogénebb adatokhoz lehet jutni. A növekvő adatszolgáltatási terhelés miatt vállalatbarát kérdőívre van szükség, és mérsékelni kell az adatigényeket. A regiszter informatikai része is kész, de más lesz a regiszterben lévő szakosodott telep és más a gazdasági szervezetek összeírásából adódó telepi szint. Előadása további részében az előadó a költségvetési szervek összeírásával kapcsolatos problémát említette: nem lehet definiálni a homogén statisztikai egységeket a költségvetési szerveknél, emiatt ezek kimaradtak az összeírásból. Sokfajta tevékenységet végeznek, ezért az összeírás első szintjénél a jogi egységek összeírására kerülhet sor, míg a második szintnél – nem követve a vállalatoknál alkalmazott logikát – a tevékenységi besorolás lenne a cél. E téren a nemzetközi gyakorlat sem egységes, ezért a nemzetközi ajánlásokat nehéz átültetni.

A mintavételes adatgyűjtések kapcsán az előadó emlékeztetett arra, hogy alkalmazásuk akkor kezdett elterjedni, amikor az adatszolgáltató egységek száma megsokszorozódott. A mintavételes eljárásnál alapvető követelmény, hogy minél homogénebb cellákba kerüljenek az egy csoportot alkotó elemek. A regionális elemzések akkor tudják igazán felhasználni a mintavételes eljárásokat, ha az egy cellába kerülő elemek viszonylag stabilabbak.

A regiszterekről, adminisztratív nyilvántartásokról szólva az előadó arra figyelmeztetett, hogy nem

szükséges költséges adatfelvételeket végrehajtani akkor, amikor az adatok a közigazgatásban használatos nyilvántartásokból átvehetők, melyeknek minőségét javítani, ellenőrizni kell. A regiszterek és az egyéb nyilvántartások területi felhasználása azonban még a jövő feladata. Meg kell keresni azokat a formákat, módszereket, amellyel a területi tájékoztatás is gazdagítható.

A délutáni ülés szak második előadója Kovács Tibor, a Központi Statisztikai Hivatal főosztályvezető-helyettese volt, aki A területi statisztikai információs rendszer és fejlesztésének feladatai címmel tartott előadást. Előjáróban megállapította, hogy a magyar jogalkotás történetében először, a kelet-közép-európai térségben elsőként és maig egyedülállóként a magyar Országgyűlés 1996-ban megalkotta a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló törvényt, amely több vonatkozásban érinti a Központi Statisztikai Hivatalt, főleg a területi információ-rendszer létrehozásáról és működéséről szóló paragrafusában.

A rendelet 6 információ-csoportot definiál, amelyek tulajdonképpen 3 blokkba sűríthetők:

1. a humán erőforrások, a gazdaság, az intézményi infrastruktúra és ellátás, amelyek a területfejlesztés információ-bázisának KSH adatokra épülő részei;
2. a természeti környezet, az infrastrukturális hálózatok, a földhasználat műszaki-fizikai adatai, amelyek a területrendezés információbázisát képezik, és adatait többnyire az ágazati minisztériumok adják;
3. a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerére vonatkozó információk.

A területi statisztikai információ-rendszer nem előzmény nélküli. Már az 1960-as évektől kezdve igyekezett a KSH az igényeket kielégíteni (területi statisztikai zsebkönyv, területi statisztikai évkönyvek, Településhálózat című kiadvány, *Területi Statisztika* című folyóirat stb.). Különösen fontos volt a T-STAR megszervezése, amely 1975 óta településenként és évenként 350, városonként további 60 adatot, népszámláláskor pedig még mintegy 110 településenkénti adatot foglal magába. Mindezek jó alapul szolgálnak, hogy további fejlesztésekkel az európai regionális információ-rendszer követelményeit kielégítsék. A rendszer fejlesztésének feladatai négy csoportba foglalhatók. Az elsőkben meg kellett alkotni egy tartós, összehasonlítható hierarchikus területi csoportosítási rendszert. Ez gyakorlatilag az ötfokozatú európai NUTS-rendszerhez való csatlakozást jelentette. A másodikban a jelenlegi rendszer információ-hiányainak pótlásáról kell gondoskodni. Ezek a nemzeti statisztikai rendszer még nem harmonizált tématerületeit, elsősorban a mezőgazdasági és a környezeti statisztikák területi vonatkozásait jelentik. Az adathiányok második része a vonalas infrastruktúrák köréből adódik. A

harmadik csoportot pedig azok az információk alkotják, amelyek különféle nyilvántartásokban, közigazgatási regiszterekben megtalálhatók ugyan, de a hozzáférés nehézkes vagy akadályokba ütközik. A harmadik csoportba a meglévő adatvagyon gyors elérésének és kezelhetőségének gondjai tartoznak. Példaként az előadó a T-STAR fejlesztését említette, amelynek keretében meg kell valósítani egy elemzési-tájékoztatósi típusú, megyei és regionális adatbázist, és ide sorolta az elemző munka jobb bemutatását segítő grafikai és térképi fejlesztéseket, a térinformatika gyakorlati hasznosítását. A negyedik csoportba tartozó feladatként fogalmazta meg az előadó, a területi információs rendszer monitoring funkciójának kiépítését, az ebből adódó munkamegosztást figyelembe véve, hogy véleménye szerint a monitoring funkció nem statisztikai feladat, azt minden bizonnyal a megyei főjegyzőhöz vagy a megyei területfejlesztési tanácsok munkaszervezetéhez kell kapcsolni.

A konferencia következő előadója *Faluvégi Albert* statisztikai tanácsadó, a Központi Statisztikai Hivatal főtanácsosa volt, aki a területfejlesztés támogatási rendszerének statisztikai megalapozása címmel ismertette mondanivalóját. Előadásában ő is az Európai Unió regionális politikáját figyelembe vevő új területfejlesztési törvényből indult ki. A törvény alapján a területfejlesztési célkitűzések elérése érdekében a különböző elkülönített állami pénzalapokat, fejezeti célirányzatokat és egyéb állami pénzeszközöket, pénzügyi kedvezményeket összehangoltan a területfejlesztés támogatási elveivel összhangban kell működtetni és felhasználni. Ennek érdekében mind országos, mind térségi szinten biztosítani kell a támogatások összehangolt felhasználását, illetve felhasználásának átláthatóságát.

A támogatásra javasolt térségek meghatározásánál a törvény az EU regionális támogatási prioritásait, azok kritériumrendszerét követi, de a támogatások célterületei az EU-gyakorlattól annyiban eltérnek, hogy azok szintjeit egy „lépcsővel” lejjebb a statisztikai kistérségnél határozzák meg.

Az elmaradott térségek, a szerkezetátalakítás térségei (az ipari válságtérségek), a tartósan magas munkanélküliségű térségek és a mezőgazdaság vidékfejlesztési térségei (rurális térségek) lehatárolása a rendszere alapja.

Az 1996. évi területfejlesztési célirányzatok decentralizálására, a megyei területfejlesztési tanácsok rendelkezésére álló összegek meghatározására a megyék lakónépessége, a megyék gazdasági fejlettsége (az egy főre jutó bruttó hazai termék), valamint a kedvezményezett térségek lakónépessége figyelembevételével került sor. A megyék lakónépességének számbavételét az tette indokoltá, hogy a gazdasági

fejlettségtől, az elmaradott térségek súlyától függetlenül minden megye részesedjen a területfejlesztési célirányzatból a megyei területfejlesztési tanácsok munkájához, a megyei területfejlesztési programok elkészítéséhez és az egyéb térségi feladatokhoz. A decentralizált kereteket megyénként differenciáltan kellett megállapítani, mégpedig

– a területfejlesztési célirányzat tekintetében a megye lakónépességét a decentralizálható pénzeszközök 20 százaléka mértékéig; a megye fejlettségét jellemző egy főre jutó bruttó hazai termék mutatót a népességárányal súlyozva, a decentralizálható pénzeszközök 30 százaléka mértékéig; a kedvezményezett térségek lakónépességének számát a decentralizálható pénzeszközök 50 százaléka mértékéig.

– a területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési célú támogatások esetében: a megye fejlettségét mutató egy főre jutó bruttó hazai termék mutatót a decentralizálható keret 50 százaléka mértékéig; a kedvezményezett térségek lakónépességének számát a decentralizálható keret 50 százaléka mértékéig.

A következőkben az előadó a területfejlesztési célirányzatok felhasználásának irányelveiről, a megyék gazdasági fejlettségéről, a bruttó hazai termékben alapuló decentralizálásról, az allokációs képlet felhasználásáról szövegezt, és a kedvezményezett térségek lehatárolásának módszerét ismertette. A területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveiről, a kedvezményezett területek besorolásának feltételrendszeréről szóló országgyűlési határozat alapján, a statisztikai vonzaskörzetek bázisán a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségeket, a tartósan munkanélküliséggel sújtott térségeket, az ipari szerkezetátalakítás térségeit és a mezőgazdasági vidékfejlesztés térségeit kellett kedvezményezett térségnek tekinteni.

E térségtípusokat a korábban már alkalmazottal közel megegyező, EU-konform kritériumrendszer alapján kellett lehatárolni. Kivételt az elmaradott térségek jelentettek, ezek esetében a mutatókör és a számítási eljárás is lényegesen eltért az 1996-ban alkalmazottól. Míg korábban 15 változó alapján faktoranalízissel, főfaktor eljárással került sor a kistérségek fejlettségi rangsorának meghatározására, az Országgyűlés határozata alapján hat mutatócsoportba – demográfiai, foglalkozási, foglalkoztatási, gazdasági, infrastrukturális ellátottsági és egyéb, speciális – sorolt 28 mutatóból képzett komplex mutatót kellett figyelembe venni az elmaradott térségek besorolásánál.

Az előadó a térségi pénzeszközök szerinti megoszlás bemutatása után számos ábrával illusztrálta előadását. (Az ábrák bemutatták a területfejlesztési célirányzatok együttes összegének egy lakosra jutó értékét, az egy lakosra jutó területi kiegyenlítést szolgáló fejlesztési támogatást, az egy lakosra jutó területfejlesztési célirányzatot megyénként, a kedvezményezett kistérségeket, a mezőgazdasági vidékfejlesztés

térségeit, az ipari szerkezetátalakítási térségeket, a tartósan magas munkanélküliséggel sújtott térségeket, az elmaradott kistérségeket, az egy főre jutó bruttó hazai terméket megyéenként.)

A konferencia befejezéseként az elnöklő Szilágyi György tudományos igényű értékelést adott a délutáni ülészacról és közvetve az egész konferenciáról, a

tartalmas szakmai programról. Megköszönte a szervezőknek, név szerint is *Gerlei Jánosnak*, a KSH Komárom-Esztergom Megyei Igazgatósága vezetőjének a kedvező feltételek biztosítását, és a konferencia zökkenőmentes lebonyolítását.

Dr. Hajnal Béla

DEMOGRÁFIAI KONFERENCIA HÁROM ORSZÁG HATÁRÁN

A hármashatáron fekvő Szentgotthárd és az Őrség címmel rendezett 1997. október 15-én konferenciát a Magyar Tudományos Akadémia Demográfiai Bizottsága, Történeti Demográfiai Albizottsága, a Központi Statisztikai Hivatal, a Vas Megye Közgyűlés, Szentgotthárd város önkormányzata, az Országos Területfejlesztési Központ, a német és a szlovén önkormányzat közreműködésével.

A Konferencia megnyitóelőadását *dr. Katona Tamás*, a KSH elnöke tartotta, aki kiemelte a magyar népszámlálások és a hozzájuk kapcsolódó népmozgalmi statisztikák fontosságát, és rámutatott arra, hogy ma már sok országban, ha az ország fejlettségét akarják bemutatni, nem feltétlenül csupán a GDP-mutatót, hanem gyakran a várható átlagos élettartamot adják meg. Beszélt a területi, a kistérségi statisztikák fontosságáról, méltatta a területi tudományos ülészakok eredményeit, és ennek a tanácskozásnak a jelentőségét.

Tervek, fejlesztések, célkitűzések az EU-csatlakozás előtt című előadásában *dr. Szegvári Péter*, az Országos Területfejlesztési Központ főigazgatója az Európai Unió regionalizálási törekvéseit és a magyarországi elgondolásokat mutatta be.

A kistérségi település- és népességtörténetét az OTKA támogatásával végzett kutatásai alapján *dr. Kovacsics József* professzor, e térség szülőtte ismertette Falvak, népek története a Hármashatáron. Új kihívások című dolgozatában. A szentgotthárdi és a környékbeli, ma Ausztriához és Szlovéniához tartozó falvakat, III. Béla király által 1184-ben Franciaországból behívott cisztercita szerzetesek alapították. Az előadó okleveles adatok alapján végigkísérte a településhálózat fejlődését, bemutatta a birtokviszonyokat, és az adózó népességre vonatkozó összeírások alapján megbecsülte a falvak XVI–XVII. századi népességét. A 150 éves török megszállás okozta pusztulást időpontonként és falvanként vette számba és szemléltetett térkép segítségével is. Az első európai unióbéli összefogás korai példajaként mutatta be a szentgotthárdi

csatában 1664-ben részt vett francia, német, holland, olasz, osztrák, magyar hadsereg hősiességét a törökök ellen. A továbbiak során egyházi összeírások (Canonica visitációk), majd osztrák statisztikák, végül 1850-től népszámlálások alapján kísérte figyelemmel a kistérség település- és népességtörténetét különös súlyt helyezve arra a megrázkódtatásra, amit a térség azonos nyelvű falvainak három ország területére történt megosztása okozott. Legfőbb demográfiai tanulságként azt emelte ki, hogy a trianoni békekötés során keletkezett megosztottságot hozhatja helyre az Európai Unióhoz csatlakozás. Tanulságos volt előadásának az a része is, amelyben 1910-től napjainkig az elcsatolt községek népességére vonatkozó osztrák és szlovén adatok alapján bemutatta a magyar etnikum létszámának alakulását.

A térségi német nemzetiség sorsáról *dr. Zielbauer György*, a demográfia-tudomány doktora tartott előadást (A német nemzetiség szerepe és sorsa a szentgotthárdi térségben) aki elemezte a második világháborút megelőző és azt követő időszak eseményeit, részletesen ismertette az itt élt és élő német nemzetiség sorsát.

A vend (délsláv) népesség sorsáról *Mukicsné dr. Kozár Mária* néprajzkutató tartott előadást A Szentgotthárd környéki szlovének kapcsolatai címmel, és ismertette az ide tartozó falvak népességszámának nemzetiségek szerinti változásait.

Külön meg kell említeni a házigazda *Bauer Károlynak*, Szentgotthárd város polgármesterének a városról színes képet festő előadását, illetve a megyei közgyűlés elnökének, *dr. Pusztai Gyulának* baráti köszöntőjét, valamint összefoglaló előadását Vas megye mai helyzetéről és tagolódásáról.

A Konferencia befejezéseként a résztvevők megtekintették az Opel Művek szentgotthárdi gyárát, majd felkeresték az ausztriai Mogensdorfbán (Nagyfalva) az 1664. évi szentgotthárdi csata emlékhelyét.

Kepecs József

SZEMÉLYI HÍREK

Kitüntetés. A Magyar Statisztikai Társaság 1997. október 2-án, Tatán tartott közgyűlésén ünnepélyes keretek között került sor az 1997. évi

KELETI KÁROLY-EMLÉKÉREM

átadására.

A Társaság háromévenként legfeljebb három személynek adományozható legmagasabb elismerését vette át

Éltes Ödön, a matematikai statisztika, különösen a mintavételi módszerek területén végzett kimagasló elméleti és gyakorlati tevékenységéért, valamint kiterjedt szakirodalmi munkásságáért;

Köves Pál, a statisztika egyetemi oktatásában végzett több évtizedes munkásságáért, tankönyvei-

ért, valamint az indexelmélet fejlesztésében elért, nemzetközileg elismert eredményeiért;

Vukovich György, a demográfia és a társadalomstatisztika művelésében és fejlesztésében elért eredményeiért, több évtizedes kiemelkedő tudományos munkásságáért, valamint a nemzetközi tudományos életben végzett tevékenységéért.

A közgyűlés a hivatalából távozó elnökség három tagját, *dr. Kupcsik József* elnököt, *dr. Vavró István* al-elnököt és *dr. Marton Ádám* főtitkárt – funkciójukban nyolc éven át kifejtett eredményes munkásságuk elismerésül – a Társaság örökös tagjaivá választotta.

Hosszú időn keresztül kifejtett kiemelkedő társasági tevékenységük elismerésül *Balogh Károlyt*, *Barabás Miklóst*, *Kőszeginé dr. Kalas Máriát* és *Nyitrai Ferencné dr.-t* is örökös taggá választották.

SZERVEZETI HÍREK – KÖZLEMÉNYEK

Migráció és mobilitás címmel 1997. november 10. és 11-én konferenciát rendezett a Központi Statisztikai Hivatal és a KSH Népeségtudományi Kutató Intézete. A szervezésben a következő intézmények vettek részt: az ELTE Szociológiai Intézet, a Közép-Európa Intézet, a Magyar Külügyi Intézet, a Migrációs és Menekültügyi Kutató Központ és az MTA Történettudományi Intézet.

A konferenciát *dr. Katona Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nyitotta meg. Megnyitójában vázolta a migrációval kapcsolatos kutatások nehézségeit és a külső és belső vándorlás számbavételének magyar és európai gyakorlatát.

Az értekezlet programján szereplő előadások a következő két szekcióban hangzottak el. I. Nemzetközi vándorlás; II. Vándorlástörténet, belső vándorlás. A konferencia első napján kerekasztal-beszélgetésre került sor, ahol széles körű vita alakult ki az elhangzott előadásokkal kapcsolatban. A konferencia részletesebb ismertetésére folyóiratunk későbbi számában visszatérünk.

Integrációs szeminárium Tallinnban. 1997. november 13. és 14. között az Észt Statisztikai Hivatal, az EUROSTAT és a PCU (Project Co-ordination Unit – Együtműködés Egységtervezet) közös rendezésében integrációs szemináriumot hívtak össze Tallinnba. Az értekezlet szervesen illeszkedik abba a rendezvénysorozatba, amelynek keretében a Központi Statisztikai Hivatal 1997 júniusában elsőként Budapesten szervezett nemzetközi szemináriumot *Az átmeneti időszak eredményei és kilátásai* címmel. Az értekezlet középpontjában az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó 13 ország belépésével kapcsolatos problémák álltak. A szemináriumon részt vevő magyar delegációt *dr. Katona Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke vezette. Tagjai *Garai Péterné*, a KSH főosztályvezetője és *Pál Sándorné*, a KSH főosztályvezető-helyettese voltak.

A Liaison Group (a PHARE többoldalú statisztikai együttműködési program koordinálására létrehozott csoport) 5. ülésére 1997. november 17-én

Vilniusban került sor, melyen a magyar Központi Statisztikai Hivatal a tallinni szemináriumon részt vett küldöttség képviselte *dr. Katona Tamás* elnök vezetésével. Az ülésen tájékoztatás hangzott el az új PHARE finanszírozási rendszerről. Ennek során kiemelték, hogy az egyes országok nemzeti PHARE-program-jában fontos szerepet kell kapnia a statisztikának is. Ezt követően az érintett 13 országból 12 állam statisztikai hivatalainak elnöke, illetve képviselője nyilatkozatot írt alá, melyben javasolták, hogy a többoldalú statisztikai PHARE-segélyprogram finanszírozását egy évenkénti egyetlen költségvetési juttatásból fedezzék. Ennek koordinálásával és szervezésével az EURO-STAT-ot bíznák meg.

A Szlovén Statisztikai Hivatal elnöke meghívta az EU-csatlakozási tárgyalásokon első körben részt vevő országok statisztikai hivatalainak elnökeit egy jövő évben tartandó, a belépési előkészületek egyeztetését célzó értekezletre. Az ülésen döntés született arról, hogy Románia is belép a CESTAT- (Central European Statistical Offices – Közép-Európai Statisztikai Hivatalok Szervezete) országok körébe. Tárgyalásokat folytattak a román–magyar statisztikai kapcsolatok felújításáról is. A Központi Statisztikai Hivatal elnöke az ülést követő kétoldalú tárgyalások alkalmával budapesti látogatásra hívta meg a Litván Statisztikai Hivatal elnökét.

Statistical Days '97 címmel 1997. november 24. és 26. között nemzetközi konferenciát rendezett a Szlovén Statisztikai Társaság Radenciben (Szlovénia). Az értekezleten részt vett és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a statisztikai módszerek továbbfejlesztésében címmel előadást tartott *dr. Katona Tamás*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke. A rendezvény munkájában részt vett *dr. Horváth József*, a KSH Somogy Megyei Igazgatóságának vezetője.

Az Európai Összehasonlítási Program (European Comparison Program – ECP) 1997. november 5. és 7. között Párizsban tartott értekezletét azzal a céllal hívták össze, hogy áttekintsék az előző év eredményeit és előkészítsék a következő munkafázist. A számítási munka késedelmé miatt azonban minderre nem kerülhetett sor, így a Nemzetközi Összehasonlítási Program kritikai áttekintésével foglalkoztak. Az OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) a program átfogó reformjára készül. Ennek keretében szakértői vélemény kidolgozására kérte fel *Jan Castlest*, az Ausztrál Statisztikai Hivatal volt elnökét. Az ülés résztvevői foglalkoztak az összehasonlítási eredményekről vállalt felelősség kérdésével, valamint az állami ki-

adások átszámításának értelmetlen voltával, mivel ezek az ún. összehasonlítás-rezisztens szolgáltatások körébe tartoznak. Az EUROSTAT képviselői ragaszkodtak az ECP-program reformjának megvalósításához. A kialakítandó új rendszer 1998-1999-ben lép életbe.

Az értekezleten a Központi Statisztikai Hivatal részéről *dr. Szilágyi György* főosztályvezető-helyettes, *Farkas Gizella* osztályvezető és *Bogárné Berta Judit* a KSH titkára vett részt.

Előadás. A Magyar Statisztikai Társaság Statisztikatörténeti és Nemzetközi Szakosztályai rendezésében 1997. november 20-án *dr. Kenessey Zoltán*, a Nemzetközi Statisztikai Intézet (International Statistical Institute – ISI) igazgatója tartott előadást a Központi Statisztikai Hivatalban. Az ülésen *dr. Balogh Miklós*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökhelyettese üdvözölte a megjelenteket, majd a statisztikatörténeti kutatás jelentősége és irányai címmel az előadó visszaemlékezett az 1963-ban megalakult Statisztikatörténeti Szakcsoportra, mely abban az időben a Közgazdasági Társaság Statisztikai Szakosztályának keretén belül működött. A Szakcsoport, illetve jelenlegi elnevezéssel Szakosztály azóta is folyamatosan működik és az ülésein, illetve a vándorúléseken elhangzott előadások nagyban hozzájárultak a statisztikai tudomány múltjának jobb megismeréséhez. Az előadó a továbbiakban rámutatott a statisztika szerepének felértékelődésére, a statisztikai mutatók széles körű alkalmazására a gazdasági élet különböző területein.

Kerekasztal-szeminárium Japánban. A gazdaságstatisztikai felvételi keretek témakörével foglalkozó rendezvény ez évi házigazdája a Japán Statisztikai Hivatal volt 1997. október 13. és 17. között.

A résztvevők az egyes országok e területen elért fejlődéséről szóló jelentéseket vitatták meg. Megalapították, hogy a statisztikai regiszter fejlesztése szinte minden országban nyomon követhető, éppúgy mint a statisztikai elmélet és a gyakorlati alkalmazás közötti összhang vizsgálata. A továbbiakban a statisztikai regiszterek és adatgyűjtések hardver és szoftver környezetével foglalkoztak. Az értekezlet harmadik napján a statisztikai adatforrásokkal és az adatok integrációjával kapcsolatos előadásokat vitatták meg, majd a résztvevők megismerkedhettek a japán statisztikai szolgálat tevékenységével.

A kerekasztal-szemináriumon a Központi Statisztikai Hivatal *dr. Pukli Péter* elnökhelyettes képviselte, aki az első napirendi pont keretében az 1997. évi gazdaságstatisztikai összeírás tapasztalatairól adott a magyar jelentéshez szóbeli tájékoztatást.

A statisztikai egységekkel, ezen belül a kormányzati szektor statisztikai egységeivel foglalkozó ülésen pedig előadást tartott a költségvetési szervek besorolási és homogenitási kérdéseiről.

Az Európai Unió albizottságának ülése. Az EU vámügyekkel, statisztikával, valamint drog- és pénzmosásellenes jogszabályokkal foglalkozó albizottsága 1997. október 16-án tartotta első ülését Brüsszelben. A megbeszélések egyik általános érvényű megállapítása volt, hogy az Európai Unió az eredeti, vagyis a hosszú változatban készült országtanulmányokat tekinti hivatalosnak. Ez Magyarország szempontjából jobb összképet ad. Az EU képviselője utalt arra, hogy mivel rövidesen elkészül a partnerországokat érintő csatlakozási dokumentum, ehhez szükség lesz a csatlakozás nemzeti programjának összeállítására.

Külön napirendi pontként szerepelt a statisztikai együttműködés témája. Ennek keretén belül megvitaták az országtanulmányokat, valamint a magyar Központi Statisztikai Hivatal előterjesztését, mely az EU statisztikai szabványrendszerének átvételével kapcsolatos munkáról és egyéb feladatokról számolt be. További témaként szerepeltek a statisztikai együttműködés különböző formái, így többek között az albizottsági munkákhoz nyújtott statisztikai támogatás.

A Központi Statisztikai Hivatalt *dr. Ligeti Csák* és *dr. Lakatos Judit* főosztályvezetők képviselték.

A Nemzetközi Népeségtudományi Unió (International Union for the Scientific Study of Population – IUSSP) 1997. október 12. és 17. között, Pekingben tartotta XXIII. Népesedési Konferenciáját a Kínai Népesedési Bizottság és a Kínai Állami Családtervezési Szövetség rendezésében, az ENSZ Népesedési Alapjának támogatásával. A mintegy 1200 résztvevővel tartott konferenciára több mint 400 dolgozatot nyújtottak be. A résztvevők képet alkothattak a demográfiai kutatás és oktatás Kínában végbement fejlődéséről és eredményeiről. Így többek között a sikeresen végrehajtott népszámlálásról, s az ezen alapuló reprezentatív felvételekről, a népmozgalmi statisztika kialakításáról és a népesedési programokról.

A konferencián, melynek keretében az Unió két közgyűlésére is sor került, magyar részről *dr. Faragó Tamás*, a Népeségtudományi Kutató Intézet igazgatója, *Mészáros Árpád* a KSH főosztályvezető-helyettese és *Kamarás Ferenc*, a KSH osztályvezetője vett részt. Kamarás Ferenc benyújtott dolgozatában a magyar Termékenységi és Családvizsgálat élettörténeti adatait elemezte.

Nemzetközi értekezlet a népszámlálási ajánlások összehangolásáról. Az EU-országok, valamint a

PHARE-programok által támogatott országok és több nemzetközi szervezet képviselői 1997. október 15. és 16. között Luxemburgban tanácskoztak az ENSZ EGB és az EU népszámlálási ajánlásainak összehangolásáról. A résztvevők élénk vita után megállapodtak az uniós ajánlás szövegtervezetében, valamint egy széles körű táblázási programban. Az erről készült dokumentumokat az EU Statisztikai Programbizottsága elé terjesztik jóváhagyásra. Az értekezleten *Rózsa Gábor*, a Központi Statisztikai Hivatal tanácsosa vett részt.

Megjelent a Magyar statisztikai évkönyv 1996.

A Központi Statisztikai Hivatal a közelmúltban jelentette meg az 1996. évi adatokat magában foglaló évkönyvét, mely az ország társadalmi-gazdasági-kulturális életéről ad átfogó képet. A kötet első fejezete hagyományosan hosszú idősorokat tartalmaz, a további fejezetek pedig rövidebb időszakokra vonatkozó gazdag számadattal mutatják be a születések és halálozások alakulását, a foglalkoztatottság, a jövedelmek, a fogyasztás főbb mutatóit. A kötet tájékoztat az egészségügy, az oktatás, a kultúra és a tudományos kutatás alakulásáról, valamint adatokat tartalmaz a nemzetgazdasági elszámolásokról, az ipar, az építőipar és a mezőgazdaság helyzetéről.

Újak az évkönyvben a területi statisztika régiók szerint csoportosított adatai és a határőrizeti szervek tevékenységének bemutatása. A magyar és angol nyelvű fej- és oldalrovatok mellett két nyelven jelent meg a módszertani fejezet is, valamint a kötet használatát megkönnyítő tárgymutató.

(Magyar statisztikai évkönyv 1996. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest. 1997. 604 old.)

Megjelent a Területi Statisztika bemutatkozó száma. A Központi Statisztikai Hivatal 1998 januárjától újra megjelenteti a *Területi Statisztika* c. folyóiratot, mely a *Statisztikai Értesítő*, majd a *Megyei és Városi Statisztikai Értesítő* periodikákból 1968-ban alakult át kéthavonta megjelenő tudományos-szakmai folyóirattá. A szüneteltetés éve után a bemutatkozó szám Beköszöntője ígéretet tesz arra, hogy folytatni fogja mindazt, ami elődjénél érték volt és felvállalja mindazt, amit a változó világ az azóta eltelt időben újként hozott felszínre. A folyóirat 1998-tól kéthavonta, minden páratlan hónapban jelenik meg.

A bemutatkozó szám a Beköszöntő utáni Elmélet-Módszertan rovatban közli *dr. Bartke István*: Regionális elmélet-területfejlesztési politika és regionális folyamatok Magyarországon című, *Kovács Tibor*: A területi statisztikai információs rendszer és fejlesztésének feladatai című és *Faluvégi Albert*: A területfejlesztés támogatási rendszerének megalapozása című dolgozatát. Az Elemzések rovatban *dr. Kőszegfalvi*

György: A magyarországi településrendszer a kilencvenes években és *dr. Szigeti Ernő*: Urbanizáció, városhálózat, várossá nyilvánítás című tanulmánya jelent meg. A Közlemények rovatban kapott helyet *Malakucziné Póka Mária*: Nyugdíjasok a megemelt nyugdíjkorhatár tükrében című és *dr. Hajnal Béla*: A területfejlesztés és a statisztika, a Magyar Statisztikai Társaság konferenciája c. cikke. Hírek és a Magyar Statisztikai Társaság hírei zárják a *Területi Statisztika* bemutatkozó számát.

Megjelent a Demográfia 1997. évi 2–3. száma.
A folyóirat Tanulmányok rovatában a következő dol-

gozatok jelentek meg: *S. Molnár Edit*: Gyermeküket egyedül nevelő anyák; *Eiben Ottó*: Szekuláris természetváltozások Magyarországon; *Tárkányi Ákos*: Európai családpolitikák: összehasonlítások, következtetések svéd, francia és amerikai példák alapján. A Közlemények rovat közli *Rózsa Gábor*: A népszámlálási adatok megbízhatóságának ellenőrzése (II.), valamint *Süveges Éva*: Változások a hagyományos japán értékrendben, különös tekintettel a nők helyzetére c. tanulmányát.

A Figyelő rovatot követően a külföldi demográfiai irodalom gazdag szemléje zárja a folyóirat jelen számát.

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI STATISZTIKAI IRODALOM

A STATISZTIKA ÁLTALÁNOS ELMÉLETE ÉS MÓDSZERTANA

ROUSSEL, P.:

A VOORBURG-CSOPORT

(Le Groupe de Voorburg.) – *Courrier des statistiques*.
No. 79–80. 1996. december. 7–11. p.

A statisztikai rendszerek nemzetközi harmonizálása érdekében 1987. januárban Hollandiában alakult meg a Voorburg-csoport, amely nevét az alakulás helyéről kapta. 1987 és 1996 között 11 alkalommal ültek össze. A csoport létrehozásának ötlete a Kanadai Statisztikai Hivataltól és az ENSZ Statisztikai Hivatalától származott, célja a szolgáltatások statisztikai osztályozásának és számbavételi rendszereinek kidolgozása volt.

Az első ülésen 10 ország (Ausztrália, Kanada, Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, az Egyesült Királyság, Japán, Hollandia, Svédország, az Egyesült Államok és Magyarország), továbbá 3 nemzetközi szervezet (az EUROSTAT, az OECD és az ENSZ) szakértői felmérték a szolgáltatásstatisztika terén fennálló helyzetet, és meghatározták a megoldandó feladatokat.

Az első feladat a szolgáltatások osztályozása volt, amelynek illeszkednie kellett az általános nemzetközi termékosztályozókhoz, és ezzel egyidejűleg meg kellett felelnie a szolgáltatások számbavétele speciális igényeinek.

A második a szolgáltatások külkereskedelmének számbavétele oly módon, hogy ez a nemzetközi fizetési mérleg igényeinek is eleget tegyen. E téren több módszertani probléma merült fel: például a vállalatok külföldi leányvállalkozásainak szolgáltató tevékenysége, amelyet az EUROSTAT strukturális számbavételének megfelelően kell megfigyelni.

Sorrendben a harmadik, azonban az előzőknél nem kevésbé fontos feladat, a szolgáltatások árának megfigyelése. Ez a szolgáltatások bruttó hazai termékének kiszámításához elengedhetetlen, ami a gyakorlatban azonban nehezen kivitelezhető. A szakértői értekezleteken megvitták a legfejlettebb országok gyakorlatát e téren, s ennek alapján összeállították a feladat harmonizált megoldása érdekében egy preferencia-listát.

A következő feladat a szolgáltatások tevékenységfajtánkénti számbavételének modellje, különös tekintettel a telekommunikációra, az informatikára, a banki, biztosítási, és az egészségügyi szolgáltatásokra. E témák kísérleti adatfelvételeit az EUROSTAT koordinálja.

A Voorburg-csoport laza szerkezetű szervezet, amelyet öttagú iroda vezet. A csoport (és egyben az iroda) elnöke a kanadai *Jacob Ryten*, tagjai holland, francia, ausztrál és dán statisztikusok.

A csoport az aktuális témák kijelölésekor rugalmasan alkalmazkodik a nemzeti és a nemzetközi igényekhez.

Az EUROSTAT aktívan vesz részt a csoport munkájában, az ülésekről készített beszámolókhöz korábban CD-ROM-on, 1997-től pedig már Interneten is hozzáférhetnek az érdeklődők.

A csoport jövőjét illetően a szerző a szolgáltatások számbavétele mellett nagy jelentőséget tulajdonít a statisztikai munka kiszélesítésének, hiszen a javak és a szolgáltatások közötti határ meghúzása egyre nehezebb, és éppen ezért célszerű a csoport tevékenységét a statisztikai rendszer egészét érintő témákra kiterjeszteni.

(Ism.: *Ny. F.-né*)

Megjegyzés. A *Statisztikai Irodalmi Figyelő* rovatot a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat állítja össze. A rovat minden hónapban *Külföldi Statisztikai Irodalom* fejezetet (külföldi statisztikai és demográfiai könyvek és cikkek ismertetését), páratlan hónapban *Bibliográfiát* (a könyveket az MSZ 3423/2–84, az időszaki kiadványokat az MSZ 3424/2–82 szabvány szerinti feldolgozásban), páros hónapokban *Külföldi folyóiratszemlét* tartalmaz.

GAZDASÁGSTATISZTIKA

STIBBARD, P.:

A STATISZTIKAI ADATOKKAL
LEÍRT MUNKAERŐ-PIACI DINAMIKA

(Data describing labour market dynamics: can we do better?) – *Statistical Journal of the United Nations ECE*. 1996. 4. sz. 321–333. p.

A szerző jelen tanulmányát az Európai Statisztikusok Értekezletének 1996. évi 44. ülésére készítette. A tanulmány témáját tekintve hiánypótló, összegezi, hogy milyen információk alapján lehetséges a munkaerőpiac állapotváltozását (dinamikáját) nyomon követni. Erre azért van szükség, mert az általánosan használt mutatók flow-jellegűek, ugyanakkor a foglalkoztatáspolitikai intézkedések a munkaerőpiaci dinamikát befolyásolják, s nem gyakorolnak feltétlenül hatást a szintmutatókra is. (Például a munkanélküliségi ellátási rendszer változása meghosszabbíthatja a munkanélküliség eltöltött időt, csökkenti a kilépés valószínűségét, de nem feltétlenül változtatja meg a munkanélküliség szintjét.)

Ha a szint- (stock-) jellegű mutatókban változás következik be, annak oka csak akkor határozható meg, ha sikerül megismerni a mögötte meghúzódó dinamikát. A szerző a továbbiakban ismerteti a három munkaerő-piaci alapkategória között végbemennő változás alapeseteit.

A tanulmány következő része azokat az adatforrásokat tekinti át, melyek alkalmasak a munkaerőpiaci mozgások nyomon követésére.

1. *Lakossági (egyéni és háztartási) felvételek.* Visszatekintő kérdésnek nevezzük, ha rendszeres vagy ad hoc modul formájában egy korábbi időpontban fennálló munkaerő-piaci státusra kérdezzük rá. Ilyen az is, ha azt kérdezzük, hogy a jelenlegi állapot mióta áll fenn (mióta dolgozik a jelenlegi munkahelyén).

Előnye: egyszerű, olcsó, gyors eredményt biztosít.

Hátránya: a kérdezett emlékezete csalhat, esetleg nem maga válaszol; a korábbi státusra vonatkozóan kevésbé behatóbb kérdéseket lehet feltenni, így a definíciós inkonzisztencia valószínűsége nagy; a közös időszak státusváltásairól nincs információ.

Példák: Family and Working Lives Survey, az angol kormány finanszírozta interjú típusú 1994–1995. évi felvétel, mely 11 000 ezer személy karrierútjával kapcsolatos adatokat gyűjtött.

Az angol Labour Force Survey (LFS) több retrospektív kérdéskört tartalmaz, így kérdezi az egy évvel korábbi státust, hogy mióta dolgozik a jelenlegi munkáltatónál, illetve hogy mióta munkanélküli.

A rotációs típusú adatgyűjtésekhez tartozik a legtöbb munkaerő-felmérés (LFS), melynek mintája

olyan, hogy ugyanaz az egység többször is szerepel benne, így regisztrálni lehet a munkaerő-piaci státusban bekövetkező változásokat.

Előnye: nincs felejtésből adódó torzulás, nincs definíciós probléma.

Hátránya: az alacsony esetszám, a mintvételi hiba nagyobb lehet, mint a bekövetkező változás, ha változik az összeírt személy címe, nem lehet megtegmenteni a kapcsolatot; a követés ideje az adatgyűjtési periódustól függ; viszonylag rövid az átfogott idő; befolyást gyakorolnak rá az interjú megvalósulásának körülményei.

Példák: Az angol munkaerő-felmérés egyik negyedévről a másikra mintegy 80 százalékos átfedéssel készül. Az első személyes interjúhoz képest a következő – többnyire telefonos – kikérdezésnél a részvétel 2-3 százalékponttal csökken. A felvételtől, technikai okokból, flow-típusú rendszeres adatközlés nem készül.

A longitudinális felvételek kifejezetten a követéses vizsgálat céljából készülnek.

Előnye: nincs felejtésből adódó torzítás; nincs definíciós eltérés.

Hátránya: drága, rendszeres adatközlésre kevésbé alkalmas, a speciális szempont befolyásolja az eredményt.

Példák: Survey of Labour and Income Dynamics (Kanada) 1993-ban kezdődött, jelenleg a második hullám fejeződött be, és a családi, illetve a munkafeltételek változását követi sokoldalúan nyomon.

Ifjúsági felvétel (angol), a 16-17 éves korosztályból vett 20 ezres sokaság követéses vizsgálata.

Angol háztartásipanel-felvétel, mintegy 5000 háztartás 1991-ben kezdődött vizsgálata, mely lehetővé teszi – többek között – a foglalkozási státusban egyik évről a másikra bekövetkező változás regisztrálását.

New Earnings Survey (angol), az egyéni keresetek alakulásáról gyűjt adatokat. Mivel a kiválasztás alapja a társadalombiztosítási szám, követéses vizsgálatokra is alkalmas. Így az utolsó felvétel 170 ezer egyéni rekordjából 80 ezer 1984 óta követhető nyomon.

2. *Intézményi felvételek.* A munkaerő-forgalmi statisztika alkalmas azok számbavételére, akik az időszak végére foglalkoztatottakká váltak.

Előnye: a háztartásstatisztikánál megbízhatóbb adatok például a munkáltató ágazati hovatartozása esetében, és a vállalkozás mérete szerint is lehet elemezni az adatokat.

Hátránya: az adatszolgáltatóktól speciális rögzítő program alkalmazását igényli, ami növeli a megtagadások számát; az adat minősége az adatszolgáltató regiszter minőségétől függ; a nyerhető szociális és gazdasági információk száma erősen korlátozott.

Példák: 1989-ig volt ilyen felvétel az angol feldolgozóiparról, utána a költségcsökkentés érdekében, a jelentős szakmai érdeklődés ellenére is törölték.

3. *Adminisztratív nyilvántartások.* Ide tartoznak a személyi szintű adminisztratív nyilvántartások.

Előnye: kis hibaszázalék, a regiszteradatok elemzésének viszonylagos olcsósága, kis szegmensek (például etnikai csoportok, egy kistérség lakói stb.) vizsgálatának lehetősége.

Hátránya: a regiszter szempontjai jobban érvényesül a statisztikaiakkal szemben, a jogszabályi változás hat a sokaság összetételére, a regiszterek kombinált alkalmazása csökkenti a levonható következtetések megbízhatóságát.

Példák: a legtipikusabbak a munkanélküliek különböző adminisztratív nyilvántartásai, illetve az ezen nyilvántartásokon alapuló követéses minták (például az angol JUVOS).

Az intézményi szintű adminisztratív nyilvántartások a vállalkozások számában és összetételében bekövetkező változásokat követik nyomon és szintén felhasználhatók dinamikai vizsgálatokra, ennek előnyei és hátrányai lényegében azonosak az előző pontban jelzettekkel, de kiegészülve az intézményi típusú dinamikai vizsgálatok nehézségeivel. Ilyen adatforrás felhasználására több példa is van, így többek között az OECD végezte el a vállalkozások longitudinális vizsgálatát 1987-ben, illetve 1994-ben.

4. *Kombinálás és egyéb módszerek.* Az előbbire példa a munkanélküliek adminisztratív regiszteréből

kiinduló, majd interjú módszerrel folytatódó követéses vizsgálat, az utóbbira az OECD ún. *prox-flow* elemzései.

Az előzőekben sok olyan adatforrást ismertettünk, melyek egymástól függetlenül léteznek az Egyesült Királyságban, s melyek külön-külön is képesek a munkaerőpiac valamely jellemzőjének ábrázolására. A különböző adatforrásokat szintetizáló módon a munkaerőmérleg-rendszer használja, az Egyesült Királyságban azonban csak mint elméleti rendszer létezik.

Jóllehet az igény adott, a *flow*-típusú információk döntéselőkészítési célú felhasználása mégsem megfelelő, amelynek nem annyira az adathiány, hanem sokkal inkább a meglévő források nem megfelelő ismerete az oka. A *flow*-típusú adatokra épülő vizsgálatok terén a többi országban sem jobb a helyzet. Ennek főbb magyarázó tényezői a következőkben foglalhatók össze:

- a követéses vizsgálatok költségigénye jelentős;
- az ezzel kapcsolatos gépes feladatok meglehetősen bonyolultak;
- a különböző *flow*-típusú adatforrásokat nehéz összekapcsolni;
- a *flow*- és a *stock*-típusú adatok együttes értelmezése nehéz;
- az eredményes értékelő módszer kifejlesztése időigényes;
- a felhasználók nem igazán barátkoztak még meg az ilyen típusú adatokkal.

(Ism.: *Lakatos Judit*)

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – DEMOGRÁFIA

LILLARD, L. A. – PANIS, C. W. A.:

CSALÁDI ÁLLAPOT ÉS HALANDÓSÁG: AZ EGÉSZSÉGI ÁLLAPOT SZEREPE

(*Marital status and mortality: the role of health.*) – *Demography*. 1996. 3. sz. 313–327. p.

A korábbi kutatások meggyőzően bizonyították a családi állapot és a halandóság kapcsolatát, vagyis azt a megállapítást, hogy a házások életesélyei lényegesen jobbak, mint a nem házasokéi. Azok az oksági mechanizmusok azonban, amelyek a házasságnak ezt a kedvező hatását létrehozzák, még távolról sem teljesen ismertek. A kutatók egy része úgy véli, a döntő tényező a házassági kötelék által nyújtott védelem az egészségkárosító hatásokkal szemben. Így például a családi kapcsolatok csökkenthetik a stressz mértékét és elősegíthetik az egészséges életmódot. Mások ezzel szemben a házassági kivá-

lasztódás szerepét hangsúlyozzák. Eszerint a házások alacsonyabb halandósága azzal magyarázható, hogy ezek az emberek már házasságkötésük előtt is egészségesebbek voltak, s épp a jobb egészségi állapotuknak köszönhetően sikerült partnert találniuk maguknak.

A házassági kiválasztódás gondolata az utóbbi időkben új értelmezést kapott. Míg a hagyományos felfogás szerint elsősorban azok házasodnak, akik eleve egészségesebbek az átlagnál, addig az új nézet hívei szerint a helyzet éppen fordított: a házasságra lépők egészsége rosszabb, mint a többieké, s a házasságkötés célja éppen e rossz egészségi állapot javítása a családi kapcsolatok nyújtotta előnyök révén. Ez az elképzelés arra a gondolatra épül, hogy minden terméket főként azok fogyasztanak, akiknek arra a legegészebb szükségük van; ilyen „termék” a házasság is, amit ennek megfelelően azok „vásárolnak” leginkább, akik ezáltal a legnagyobb mértékben javíthatják helyzetüket.

Tanulmányukban a szerzők a házassági kiválasztódás e kétféle formáját vizsgálják a Panel Study of Income Dynamics elnevezésű kutatás adatainak segítségével. Ez az Egyesült Államokban folyó longitudinális kutatás 1968 óta követi nyomon ugyanazokat a személyeket, így különösen jó lehetőséget kínál az oksági kapcsolatok irányának a tisztázásához. Mivel az egészségi állapotra vonatkozó kérdések csak 1984 óta szerepelnek a kérdőívben, az elemzést a szerzők azokra az egyénekre korlátozták, akik eddig az időpontig nem estek ki – halálozás vagy más ok miatt – az adatgyűjtésből. További korlátozást jelentett, hogy a szerzők a vizsgálatot a férfiakra szűkítették le, így végül is összesen mintegy 4000 személy maradt a mintában. A felvétel során az egészség mérésére az eredeti kutatást végzők egy olyan ötfokú skálát használtak, amelyen a kérdezett személy saját maga ítélte meg állapotát.

Az eredmények tanúsága szerint a kiválasztódás mindkét formája érvényesül az egészségi állapot és a halandóság kapcsolatában. Egyrészt az egészségesebb férfiak később házasodnak és az újraházasodásra is kevésbé hajlanak, mint azok, akiknek az egészsége rosszabb. Ez arra mutat, hogy a házasodás valóban egyfajta „befektetésnek” tekinthető; olyan „beruházásnak”, amire elsősorban azok szánják el magukat, akik – korábbi rosszabb egészségi állapotuk miatt – a legnagyobb hasznot húzhatják a családi kapcsolatokból. Azok számára viszont, akik már amúgy is jobb életesélyekkel rendelkeznek, a házasság által nyújtott védelem kevésbé fontos, ezért ezek az emberek kevésbé érzik szükségét a tartós párkapcsolatnak.

Másrészt azonban pozitív irányú kiválasztódás is megfigyelhető, vagyis az, hogy a házások korábbi egészségi állapota jobb, mint a nem házasoké. Ez az összefüggés olyan tényezőknek tulajdonítható, amelyeket a szerzők nem vontak be közvetlenül az elemzésbe, s amelyek mintegy az egészség és a családi állapot közös okainak tekinthetők. Ilyen tényező lehet például az életstílus: aki kedveli a kalandokat, s kisebb jelentőséget tulajdonít a tartós személyes kapcsolatoknak, az vélhetőleg egyfelől kevésbé hajlik a házasságra, másfelől viszont nagyobb valószínűséggel folytat olyan tevékenységeket, amelyek károsítják az egészségét.

Bár a vizsgálat mindkét kiválasztódási forma jelenlétét kimutatta, az eredmények szerint a két különböző fajta szelekció nem ugyanazokra a csoportokra jellemző. A pozitív kiválasztódás hatása – vagyis hogy inkább a jobb egészségi állapotúak házasodnak – elsősorban az aggregéneket érinti. Ezzel szemben a negatív kiválasztódás – vagyis hogy éppen a rosszabb egészségi állapotúak kötnek inkább házasságot – mindeneke előtt az 50 év fölötti elvált férfiakat jellemzi; ők

azok, akik egészségi állapotukat tekintve a legtöbb hasznot húzzák az újraházasodásból.

(Ism.: *Moksony Ferenc*)

NOSTRÖM, T.:

AZ EGY FŐRE JUTÓ ALKOHOLFogyasztás ÉS A TELJES HALANDÓSÁG

(Per capita alcohol consumption and total mortality: an analysis of historical data.) – *Addiction*. 1996. 91. sz. 339–344. p.

Az alkoholisták és a nagyivók számos betegség és kóros állapot előidézői, és elszenvetői, túlzott mértékű alkoholfogyasztásuk különböző halálokok kialakulásához vezet, melyeknek jó dokumentációi vannak a szakirodalomban. Az egy főre jutó alkoholfogyasztás és a teljes halandóság között kapcsolat mutatható ki, ennek meghatározására tett kísérletet e munkájában a szerző, két adatbázis elemzése alapján. Az egyik: Poroszország egy főre jutó alkoholfogyasztása és a férfiak teljes halandósága 1875 és 1918 között. A másik: az alkoholfogyasztást és a mortalitást tartalmazza Franciaországra vonatkozóan, az 1873 és 1958 közötti időszakra.

Az idősorok elemzéséhez a Box-Jenkins-féle módszert alkalmazta. Az eredmények szerint az alkoholfogyasztás hatása a mortalitásra statisztikailag szignifikáns. A hatás úgy is mérhető, ha megvizsgálják, hogy 1 százalékos halandóságváltozás mögött milyen mértékű fogyasztásváltozás van. Az alkoholfogyasztás hatása azonban értékelhető más módon is. A férfiak mortalitása a vizsgált periódusban 39 százalékkal volt magasabb mint a nőké. Felvetődik a kérdés, hogy a halandóság többletében milyen szerepe volt az alkoholfogyasztásnak. A szerző számításai szerint alkoholfogyasztás nélkül a férfiak halandósága csak 5 százalékkal haladna meg a nőké, a magasabb mortalitás nagyobb része tehát a magasabb alkoholfogyasztásnak is tulajdonítható. Megjegyzendő, hogy az 5 százalékos férfi mortalitástöbblet majdnem egybeesik egy 1987-ben publikált tanulmány adataival, mely Norvégia 1930-as évekbeli hasonló folyamatait vizsgálja. Ebben az időszakban az alkoholfogyasztás különösen alacsony volt Norvégiában (egy főre évente mintegy 2,5 liter).

A szerző vizsgálatát leszűkítette a legveszélyeztetettebb csoportra, a 35–39 éves férfiak korcsoportjára. Természetesen számolt azzal, hogy az alkohol mellett más tényezőknek is szerepe van a férfiak többlethalandóságában. Ugyanakkor feltételezte, hogy ezek a hatások nemcsak a férfiakat, hanem a nőket is érintik, ezért a nők 35–59 éves korcsoportját

ellenőrző változónak tekintette. Nehézséget jelentett, hogy a háborúk miatt az 1914 és 1919 és az 1939 és 1944-es évekre vonatkozóan nem álltak rendelkezésre az adatok; ezt a szerző a nulla–egy változókkal imputálta.

A vizsgálatok azt mutatják, hogy az alkohol hatása egyértelműen kimutatható, és statisztikai szignifikanciája megfelelő. Tény, hogy a koefficiens a nők halandóságánál közel van az 1-hez, mert a nem alkoholfogyasztással kapcsolatos férfi és női mortalitás megközelítően hasonló hatásokat foglal magában. Ilyen körülmény esetén lényegtelen, hogy a szerző a férfi mortalitást elemzi – és ellenőrző változó a női halandóság a franciaországi modellben – vagy a férfi többlet-mortalitást a poroszországi modellben. Ha feltételezzük, hogy ez a feltétel érvényes a Poroszországra vonatkozó adatokra is (ahol nem álltak rendelkezésre nemek szerinti mortalitási adatok), akkor a becslések Franciaországra és Poroszországra vonatkoztatva közvetlenül összehasonlíthatók, mivel a becslések gyakorlatilag azonosak. Ezek a becslések szintén konzisztensek a szerző egy korábbi munkájának adataival, amelyek Svédországra vonatkoznak.

A vizsgálat eredményei szerint évi 1 liter egy főre jutó alkoholfogyasztás-növekedés a mortalitást mintegy 1 százalékkal emeli. A vizsgált periódus alatt az egy főre jutó alkoholfogyasztás a magasnak tekinthető 10 literrel mintegy 7 literre csökkent. Ez a 30 százalékos fogyasztáscsökkenés a halandóságot 3,5 százalékkal mérsékelte Svédországban 1861 és 1913 között. A fenti adatok tanúsága szerint, egy elég lényeges fogyasztáscsökkenéshez viszonylag szerény mortalitásjavulás járul. Azt azonban senki sem gondolhatja, hogy egyetlen tényezőnek drámai hatása lehetne egy olyan jelenségre (a mortalitásra), amelynek számtalan összefüggése van más tényezőkkel. Készíthető összehasonlítás más magyarázó változó becsült hatásáról is a mortalitásra, mint ahogy az meg is történt a svéd vizsgálatban, ahol ez a változó a reálbér volt. A növekvő reálbér hatással van a halandóságot befolyásoló tényezők sokaságára, nemcsak az életszínvonalra, hanem a közegészségügyre, az oktatásra és még számtalan más területre. Az adatok szerint a reálbér 30 százalékos növekedését a mortalitás 7 százalékos csökkenése kísérte. Így ez a mutatószám, amely a különböző hatások sokaságát összegzi, nem sokkal meghatározóbb a mortalitás alakulására, mint az egy főre jutó alkoholfogyasztás. Az alkoholfogyasztás hatását tehát megfelelően kell értékelni, mivel egyrészt a fogyasztás legszerényebb változásának is lehet helyenként lényeges hatása a népesség speciális kategóriáinak koncentrációja miatt. Másrészt, ha az egy főre jutó fogyasztás nagyságának becsült hatását fejezzük ki, akkor az alkohol szerepe sokkal súlyosabbnak tűnik. Így Fran-

ciaországban a vizsgált időszak alatt az egy főre jutó alkoholfogyasztás 18 liter volt, ahol a 35–39 éves férfiak egyötödének halálózásában az alkoholnak közvetlen szerepe volt.

Alacsony alkoholfogyasztású országokban az ennek tulajdonítható mortalitás nyilvánvalóan kisebb. Ott, ahol az egy főre jutó alkoholfogyasztás például csak 5 liter, a halálózási arány csak 6 százalékos. Egy Norvégiában végzett vizsgálat (ahol 1931 és 1980 között az egy főre jutó alkoholfogyasztás csak mintegy 3,5 liter volt) az alkohol befolyását a mortalitásra marginálisnak találta, és az összefüggés nem volt statisztikailag szignifikáns.

A halálokok manapság sokban különböznek a 100 évvel ezelőtiéktől, de a történeti adatok elemzése sok hasznos tapasztalattal jár, különösen ha azt a jelenre vonatkozó kutatások egészítik ki.

(Ism.: *Hajnal Béla*)

RAPHAL, D. – RENWICK, R. –
BROWN, I. – ROTTMAN, I.:

AZ ÉLETMINŐSÉG JELZŐSZÁMAI ÉS AZ EGÉSZSÉG

(Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions.) – *Social Indicator Research*. 1996. 1. sz. 65–88. p.

Az élet minősége mind társadalmi, mind politikai tekintetben fontos kérdés. Egyik legfontosabb meghatározója az egyén egészségi állapota, így az életminőség javítása sok tekintetben az egészségügyi szolgáltatások minőségének növelését jelenti. Míg a legtöbb megközelítés mikroszintű, az egyén oldaláról vizsgálódik, e tanulmány a makroszintű elemzést választja, amennyiben az emberi élet minőségét az egészségvédelem, illetőleg az egészségi állapot vonatkozásában vizsgálja.

Az életminőség fogalmának megközlítésére vonatkozó koncepciók jelentős részének közös hibája, hogy elsődlegesen a fogalomnak az elemzésére koncentrálnak, nem pedig a mérési technika megfelelő voltára.

A jelen tanulmány a megközelítés négy szempontját emeli ki:

1. az életminőség objektív mérőszámaira (egészségi állapot, mobilitás, lakáskörülmények) vagy szubjektív adataira (például egészségi állapottal való elégedettség) kell-e koncentrálni;

2. mikroszintű, azaz konkrét egyéneket megcélzó vagy makroszintű elemzések (jövedelemelosztás, egészségügyi rendszer) használata célszerű-e;

3. az elemzés értékcentrikus vagy -semleges legyen-e;

4. a mérőszámok szorosan kapcsolódjanak-e a társadalompolitika céljaihoz.

A tanulmány a hangsúlyt a következők elemzésére helyezi:

- az egészségi állapottal összefüggő életminőség,
- a beteg vagy egészségileg hátrányos helyzetű emberek életminősége,
- életminőség mint társadalmi jelzőszám,
- az Egészségügyi Központ életminőség-modellje, és
- a Lindstrom-féle életminőség-modell.

Az egészség orvosi megközelítése döntően a vonatkozó személy fizikai, pszichológiai állapotára, társadalmi kapcsolataira és gazdasági státusára korlátozódott. Ez a gyakorlat egyben az objektív mérőszámok egyéni szinten történő alkalmazását jelentette.

Jelenleg az egészségre orientálódó – tehát elsődlegesen nem a betegségek felőli – megközelítés térhódítása figyelhető meg. Az ilyen jellegű megközelítés sokkal inkább a társadalomtudományban, mint az orvostudományban gyökerezik, mivel az orvostudomány sokkal inkább a betegségekkel, az egészségi értelemben vett hátrányos helyzettel foglalkozik, mint az egészséggel.

Azon megközelítések, amelyek az egészségi állapotból származó társadalmi hátrányokat vizsgálják, abból indulnak ki, hogy a hátrányos helyzetű emberek egészségi okokból korlátozottan képesek társadalmi kapcsolatokra, s ez hátrányosan befolyásolja életminőségüket.

A társadalmi jelzőszámok oldaláról történő megközelítés középpontjában mindenekelőtt az egyén, s az annak életkörülményeit meghatározó környezet áll. Jóllehet kezdetben az ilyen indíttatású megközelítések nem hozták közvetlenül kapcsolatba a társadalmi jelzőszámokat az egészségi állapottal, ez a gyakorlat mára általánosan elismertté vált. Az ide tartozó felfogások fokozott figyelemet fordítanak a mérési technikára, valamint a társadalompolitika és a társadalom változásaira.

A fejlett országok tapasztalatai az mutatják, hogy pusztán a gazdasági adatok nem elégségesek a társadalom életminőségének leírására. A társadalom jelzőszámainak olyan komplex mutatóknak kell lenniük, melyek alkalmasak a társadalom változásainak leírására.

A hetvenes évek elején az életminőség-vizsgálatok kapcsán, a rendszerszintű és az egyén oldaláról történő vizsgálatok keretében, a következő területek jelzőszámainak bevonását javasolták.

– A társadalmi (gazdasági) jólét, beleértve a népesség összetételének, növekedésének és megoszlásának vizsgálatát, munkavégzés, foglalkoztatás, jövedelem és technológiai színvonal, oktatás, egészség, szabadidős tevékenységek, közbiztonság és törvénykezés.

– A privátszférára vonatkozóan a lakáskörülmények, a közlekedés, a fizikai környezet, a társadalmi mobilitás és a társadalmi rétegződés elemzését tekintették szükségesnek.

– A megközelítés egyéncentrikus jellegéből következően figyelmet fordítottak a társadalmi kapcsolatokra, társadalmi kapcsolataira és a társadalom együttműködésére, illetve ennek korlátozott voltára, az egyén elidegenedésére. E tekintetben vizsgálták a családi élet jellemzőit, a vallásgyakorlásban, politikában, nonprofit szervezetekben történő részvétel jellemzőit is.

– Gondot fordítottak az egyén viselkedésének indirekt vizsgálatára is: ennek keretében vizsgálták időfelhasználásukat, vásárlási szokásaikat, elégedettségét, illetve erkölcsi hozzáállásukat.

Egy 90-es évek elején folytatott felmérés, mely 42 nemzet diákjainak életmódjával, életminőségével foglalkozott, a következő területek jelzőszámait alkalmazta:

- családi élet, baráti kapcsolatok, élettársi, partneri viszony, önbecsülés,
- foglalkozás, gazdasági helyzet, lakáskörülmények és közlekedés,
- vallásgyakorlás, iskolai végzettség, szabadidős tevékenységek és egészségi állapot.

Egy másik, 1993. évi a svéd életminőséget vizsgáló felmérés alapvetően az egyén oldaláról történő megközelítésben a következő jelzőszámokat használta: egészség és az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés, foglalkoztatás és munkahelyi környezet, gazdasági lehetőségek, oktatás–képzés.

A makroszintű megközelítésekre az 1994-es kanadai társadalmi trendvizsgálat szolgálhat például, mely többek között az alábbiakat vizsgálta:

- a népesség alakulását (éves növekedés, külső és belső vándorlás),
- a család jellemzőit (születési, házassági, válási arányszámok),
- a munkavégzést (munkanélküliségi arány, részidős foglalkoztatás, nők munkavégzése),
- a jövedelmet (medián családi jövedelem, teljes időben foglalkoztatott nők jövedelme a férfiak százalékában),
- az oktatást (tudományos fokozattal rendelkezők aránya stb.),
- az egészségügyet (halálozások, halálokok szerint).

Jelentős irodalma van a jelzőszámok közösség-szintű alkalmazásának, azaz annak a törekvésnek, amely egy társadalom tagjainak életminőségét a helyi mikroközösség – például szomszédsági kapcsolatok – jellemzőinek összefüggésében vizsgálja. Tapasztalataik szerint az objektív és a szubjektív megközelítésű jelzőszámok nem szükségképpen függenek össze, ugyanakkor a magánszféra jelentős hatással van az emberek életminőségének megítélésében.

Figyelmet érdemel a Torontói Egyetem Egészségkutató Központjának kutatói által kidolgozott egészségmegőrző modell is. E koncepció középpontjában – eltérően a hasonló jellegű megközelítésektől – nem a betegségek, hanem az egészség mint a mindennapi élet elengedhetetlen feltétele állt. E koncepció

ciónak megfelelően az életminőséget annak mértékékként határozták meg, amennyire egy adott személy képes kihasználni életének fontos lehetőségeit. Az életnek három fő szféráját emelték ki:

- mindennapi élet (fiziológiai, pszichikai és spirituális értelemben vett létezés),
- kapcsolatok (a környezettel történő fizikai kapcsolat-teremtés),
- önmegvalósítás (intézményi szférák – munkahely – és magán-szférák egyaránt).

Az utolsó, figyelmet érdemlő megközelítés a Lindstrom-féle életminőség modell. Ez a 1990-es évek elején zajló vizsgálat szubjektív (személyes) és objektív (társadalmi) bontásban négy szférát különített el:

- privátszféra (fiziológiai, mentális vonatkozások),
- interperszonális kapcsolatok (család, baráti, társadalmi kapcsolatok),
- társadalom-orientált sféra (munka, jövedelem, lakáshelyzet),

– általános sféra (tágabb társadalmi környezet, kulturális jellemzők, emberi jogok, a társadalom jóléti rendszere).

Lindstrom nem tételezett fel közvetlen oksági összefüggést az életminőség mérése és a gyermekek egészségi állapota között. Ennek ellenére nyilvánvalóvá vált, hogy a gazdasági javak eloszlása 18 OECD-ország adatait vizsgálva jól mutatja a gyermekhalandóság alakulását is. Modelljében az egészség a mindennapi élet alapforrásoként jelentkezik, mivel szerinte az életminőség alakulása önmagában véve az egészséges működés jelének tekinthető.

Modellje kiemeli az egészség társadalmi és strukturális jellemzőinek fontosságát, számos kúttal ellentétben, akik az egészséget csak az egyén oldaláról közelítve meg, nem fordítanak kellő figyelmet az egészséget tágabb értelemben befolyásoló környezeti-társadalmi tényezőkre.

(Ism.: *Reisz László*)

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATSZEMLE

A NEMZETKÖZI STATISZTIKAI
INTÉZET FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 2. SZÁM

Moore, D. S.: Új pedagógia és új tartalom: a statisztika esete.

Biehler, R.: Szoftver a statisztika tanulásához és készítéséhez.

Goldfinger, C.: Megfoghatatlan gazdaság és hatása a statisztikákra és statisztikusokra.

Hoffmann, E.: Adminisztratív nyilvántartások és felvételek mint a nemzetközi munkaerő-vándorlásra vonatkozó statisztika alapjai.

Kenessey, Z.: Kilátás a gazdasági megfigyelések pontosságára.

A SVÉD KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1996. ÉVI 3. SZÁM

Valliant, R.: A kiegyensúlyozott fémintavétel korlátai.

Ohlsson, E.: Keresztosztályozású mintavétel.

Alanko, T. – Lemmens, P. H.: Válaszadási hatások fogyasztási felvételekben: Beta-binomiális modell alkalmazása az önbevallásos italozási gyakoriságra.

Biemer, P. – Witt, M.: A torzítás mértékének becslése az önbevallásos kábítószer-fogyasztásban.

Couper, M. P.: Változások a számítógéppel támogatott személyes interjúban.

1996. ÉVI 4. SZÁM

Dagum, E. B. – Chhab, N. – Chiu, K.: Az X11 ARIMA és Census 11 lineáris filterek származtatása és tulajdonságai.

Berry, C. C. – Flatt, S. W. – Pierce, J. P.: A nemválaszolás javítása modellezés és rangsorolás segítségével a kaliforniai dohányzási felvételen.

Weidmann, L. – Ernst, L. R.: Többszörös munkaadagok rétegtervezéseknél.

Nordbotten, S.: Ideghálózati adatpótlás az 1990-es norvég népszámlálási adatoknál.

Paulin, G. D. – Sweet, E. M.: A jövedelem modellezése az amerikai fogyasztási kiadásokra vonatkozó felvételen.

Blair, J. – Sudman, S.: A felvételi újrakérdés: válaszadói észlelések és válaszadási stratégiák.

AZ AMERIKAI STATISZTIKAI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 438. SZÁM

Zeger, L. M. – Thomas, N.: Hatékony mátrix: mintavételi eszközök korrelált rejtett egyéni sajátosságokra.

Higgins, K. M. – Davidian, M. – Giltinan, D. M.: Kétlépéses módszer mérési hibához időfüggő társvaltozókra nemlineáris kevert hatású modellekben.

Hsiao, C. – Tahmiscioglu, A. K.: Likviditási kényszerek panelemzése és cégbefektetés.

Hall, P. – Turlach, B. A.: Interpolációs módszerek a tervezés adaptálásához nemparaméteres regresszióban.

Carroll, R. J. – Fan, J. – Gijbels, I. – Wand, M. P.: Általánosított, részlegesen lineáris egyedi indexű modellek.

Cook, R. D. – Weisberg, S.: Grafikák regressziós modellek megfelelőségének méréséhez.

Kulasekera, K. B. – Wang, J.: Simitási paraméter kiválasztás a hatvány optimalizáláshoz regressziós görbék tesztelésében.

Wang, C. Y. – Wang, S. – Zhao, L. P. – Ou, S. T.: Sülyozott szemiparaméteres becslés regressziós elemzésben hiányzó társvaltozós adatokkal.

Efromovich, S.: Sűrűségbecslés szupersima mérési hiba esetére.

Wu, T. J.: Az n -gyök sávszélesség-kiválasztások sűrűségi határértékek megbecsléséhez.

Efron, B. – Tibshirani, R.: Javitások keresztellenőrzéshez: a 632 + bootstrap módszer.

Gieser, P. W. – Randles, R. H.: Két vektor közötti függetlenség nemparaméteres tesztje.

Akritas, M. G. – Brunner, E.: Nemparaméteres módszerek faktoriális tervezésekhez ellenőrzött adatokkal.

Bartoszynski, R. – Pearl, D. K. – Lawrence, J.: Belső pont távolságokon alapuló többdimenziós illeszkedés jóság-tesztje.

Waller, L. A. – Bradley, P. C. – Xia, H. – Gelfand, A. E.: A betegségi arányok hierarchikus tér-idő leképezése.

Christiansen, C. L. – Morris, C. N.: Hierarchikus Poisson-regressziós modellezés.

Mukhopadhyay, S. – Gelfand, A.E.: Dirichlet-folyamatú kevert általánosított lineáris modellek.

Cargnoni, C. – Müller, P. – West, M.: Multinomiális idősorok bayesi előrejelzése feltételes Gauss-féle dinamikus modellekkel.

Lewis, S. M. – Raftery, A. E.: Bayes-faktorok becslése utólagos szimulációval Laplace–Metropolis becslés segítségével.

Hsiao, C. K.: Közelítő Bayes-faktorok, amikor egy modulus a határon van.

Monahan, J. – Genz, A.: Gömbsugár integrálási szabályok bayesi számításokhoz.

Pennello, G.: A k -arányú többszörös összehasonlítás Bayes-féle szabálya kiegyensúlyozott kétdimenziós tervhez.

Albert, J. H.: Az asszociáció bayesi tesztje és becslése egy kétdimenziós táblában.

Blyth, C. R. – Staudte, R. G.: Hipotézisbecslések és elfogadhatósági profilok 2×2 -es kontingencia-táblákhoz.

Berger, V. – Sackrowitz, H.: Tesztek javítása szuperioritás kezeléshez kontingencia-táblákban.

Belin, T. R. – Gjertson, D. W. – Hu, M. Y.: DNS bizonyítékok összegzése, ha a lehetséges gyanúsítottak rokonok.

Proschan, M. A. – Follmann, D. A.: Szigorított teszt a napszak ritmusra.

Tam, W. K. – Reinsel, G. C.: Tesztek szezonális mozgóátlagú egységgyökökre ARIMA modellekben.

Chen, J. – Gupta, A. K.: Szórásváltozási pontok tesztelése és elhelyezése raktári árakra alkalmazva.

Flury, L. – Boukai, B. – Flury, B. D.: A diszkriminációs altér modell.

Yuan, K. H. – Bentler, P.M.: Átlag és kovariancia struktúraelemzés: elméleti és gyakorlati javulások.

Shah, A. – Laird, N. – Schoenfeld, D.: Egy véletlen hatású modell többszörös jellemzőkhez esetleg hiányzó adatokkal.

Sitter, R. R.: Szórásbecslés regressziós becsléshez két-fázisú mintavételnél.

Journal of the
Royal Statistical Society

AZ ANGOL KIRÁLYI STATISZTIKAI
TÁRSASÁG FOLYÓIRATA (A SOROZAT)

1997. ÉVI 2. SZÁM

Moore, P. G.: Az angol lottó alakulása, 1992–1996.

King, J. R. B.: Részvétel a lottózásban – bizonyíték a háztartási költségvetés-felvételből.

Copas, J. B. – Heydari, F.: A visszaeső bűnözés kockázatának becslése exponenciális keverékmodellek segítségével.

Lynn, P.: A mintavételi keret hatásai az angol büntügyi felvételtelre.

Finkelstein, M. O. – Levin, B.: Választások és találgatások az ügydöntő kihívásokban a büntügyi tárgyalások során.

Gastwirth, J. L.: Statisztikai bizonyíték kizárásos esetekben.

Mellen, B.G. – Royall, R. M.: A DNS bizonyíték erősségének mérése és a jelentős következményekkel járó bizonyíték valószínűségei.

Fienberg, S. E.: Etika és szakértői tudás: statisztika a tárgyalásról.

Aitken, C. G. G. – Bring, J. – Leonard, T. – Pappasoulotis, O.: A kábitószerek mennyiségének becslése és a bizonyítás terhe.

A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
STATISZTIKAI HIVATALÁNAK FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 1. SZÁM

Olexa, M. – Hajnovicova, V.: Rejtett gazdaság és az információ-szektor.

Pacáková, V. – Rubliková, E.: A munkanélküliségi mutatók alakulásának elemzése és előrejelzése.

Olexa, M. – Placintár, E.: Humán fejlődés.

Hruby, J.: A népesség természetes növekedésének problémái vidéken.

AZ EGYESÜLT NEMZETEK
EURÓPAI GAZDASÁGI BIZOTTSÁGÁNAK
FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 1. SZÁM

Ryten, J.: Kék- és fehérgalléros statisztikusok.

Ourata, E.: Statisztikus átmeneti periódusban: a tervgazdasággal és a piactudósággal foglalkozó statisztikus közötti különbség.

Jensen, P.: Felkészülés a nem korunkbeli statisztikák újrafelhasználására: néhány dán tapasztalat, intézkedések és ötletek.

Desrosières, A.: Az adminisztrátor és a tudós: hogyan változott a statisztikai foglalkozás.

Garonna, P. – Sofia, F.: Statisztika és országépítés az európai történelemben.

Kenessey, Z.: A statisztikai foglalkozás integrálása.

Banovec, T.: A Szlovén Köztársaság: nyilvántartások és statisztikák a régiók meghatározásának és a regionális számlák kiszámításának alapjai.

Malaguerra, C. – Miguel, R. S.: Kanton és föderációs statisztikák: a svájci statisztikai rendszer integrációs folyamata.

Holt, D. – Everett, G. – Church, J.: Változások kezelése a földrajzi rendszer szabványosításához az Egyesült Királyságban.

Macdonald, A. L.: Elveszítve vagy elfeledve? Hivatalos gyarmati statisztikák a történeti statisztikák készítése során nyert tapasztalatok.

Statistische Nachrichten

AZ OSZTRÁK KÖZPONTI
STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 7. SZÁM

Bartunek, E.: Az Európai Közösség Munkaerő-felvétele – nemzetközi adatok, 1995.

Pratscher, K.: Válogatott adatok a jövedelemarány alakulására 1996–1997-ben.

Haschka, P.: A HICP revíziója az 1996-ban, részletes eredmények.

Kronsteiner, C.: Háztartásiköltségvetés-felvétel, 1993–1994: társadalomstatisztikai eredmények.

Wiedenhofer, B. – Vötsch, W.: Testi fogyatékosok: az ok és a kezdet időpontja.

Kranvogel, E. – Aichinger, A.: A közösségi szektor környezeti kiadásai, 1994.

Alder, R.: A tartományi önkormányzatok energiafogyasztása.

Schütz, F.: Ipari termelési index: a folyamatos számítás koncepciója és módszertana.

Keuchel, A. J.: A tartományok lezárt elszámolásai, 1995.

Granner, F.: Külkereskedelem, 1996 (végleges eredmények).

1997. ÉVI 8. SZÁM

Bauer, M. – Kronsteiner, C.: Háztartásiköltségvetés-felvétel, 1993/94: társadalomstatisztikai eredmények.

Bauer, M. – Raffel, H.: Háztartásiköltségvetés-felvétel, 1993/94: összehasonlítás az 1993-as nemzeti számlákkal.

Grillitsch, K. – Haydn, R.: Az osztrák társadalombiztosítás, 1996.

Wiedenhofer, B.: Testi fogyatékosok: milyen tevékenységeknél igényelnek segítséget?

Stolitzka, B.: Szociális segélyek, 1995.

Vollmann, K.: Építési költségek és finanszírozás, 1995.

Kranvogel, E. – Aichinger, A.: Háztartások környezeti kiadásai, 1994.

Gerhold, S. – Milota, E.: Öko-ágazatok Ausztriában, 1994 és 1995.

Kvapil, B.: Energiafogyasztás a szövetségi adminisztrációban, 1995.

Kvapil, B.: A települések energiafogyasztása, 1995.

Kvapil, B.: Energiafogyasztás és -termelés Ausztriában. Végleges energiamérleg, 1994.

Laimer, P.: Az osztrákok utazási szokásai 1996-ban.

Közúti balesetek, 1996.

STATISTIKA STATISTICS

A BOLGÁR STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 1. SZÁM

Gatev, K.: A fő irányok és prioritások a statisztikai felvételekben 1997-ben.

Filipov, D.: Demográfiai táblák összeállítása mintaadatak alapján.

Bozhinova, I.: Pilot project a közúti teherszállítás tanulmányozására.

Kumanova, A. – Antonova, Y.: Rejtett gazdaság.

WIADOMOŚCI STATYSTYCZNE

A LENGYEL STATISZTIKAI FŐHIVATAL
FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 6. SZÁM

Szwalek, S.: Bevezető szervezeti feltételezések.

Opallo, M.: Census 2000.

Wysocki, F.: Osztályozási módszerek az állattenyésztés nagyságának becslésében.

Wagner, W. – Szwebow, D.: Statisztikai nomenklatúra a WTO szerint.

Timofiejuk, I.: Az 1996-os év, infláció, bevételek (havi növekedési ráta).

Grun-Rehomme, M.: A vállalatiszerkezeti-felvétel problémái.

Paradysz, S.: Változások az ipar pénzügyi pozíciójában.

Jarosinski, W.: Egy kísérlet a javított vásárlóerőparitás becslésére Kelet-Európában.

Ziemięcki, J.: Középosztály a világban.

statistika

EKONÓMICKO - STATISTICKÝ ČASOPIS

A CSEH STATISZTIKAI HIVATAL
FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 5. SZÁM

Drápal, S.: A statisztikák összehasonlíthatósága: alap-tényezők.

Panek, T.: A lengyel háztartások életkörülményeinek megfigyelőrendszere.

Wirtschaft und StatistikA NÉMET SZÖVETSÉGI
STATISZTIKAI HIVATAL FOLYÓIRATA

1997. ÉVI 6. SZÁM

Krockow, A.: A statisztikai beszámolási rendszer a kereskedelemben, valamint a szálloda- és vendéglátóiparban.

Stürmer, B.: Az építés állapota és típusa, valamint megüresedett épületek és lakások az új tartományokban és a volt Kelet-Berlinben.

Winter, H.: Épület- és lakásállomány az új tartományokban és a volt Kelet-Berlinben: tulajdonosi struktúra és jogosultság tulajdon átruházására.

Spörel, U.: Belföldi turizmus, 1996.

Fischer, R.: Vasúti szállítás, 1996.

Mösch, B.: Tanulók az 1996/97-es téli időszakban.

Laue, E.: Örökbefogadások, 1995.

Michaelis, E.: Köztartozás, 1996.

Guttmann, E.: Az egyszemélyes háztartások életszínvonal.

Kankewitsch, P.: A folyamatos kereseti statisztikák eredményei, 1996.

1997. ÉVI 7. SZÁM

Chlumsky, J. – Ehling, M.: A családiki költségvetés-felvételek jövőbeni tervezésének lényeges tulajdonságai.

Angele, J.: A vállalatok kiértékelésére vonatkozó statisztika bevezetése (be- és kijelentkezések, módosítások).

Stürmer, B.: Lakóépületek és lakások fűtése az új tartományokban és a volt Kelet-Berlinben.

Lüüs, H. P.: Tengeri szállítás, 1996.

Henow, G.: Nem intézményekben lakó fiataloknak nyújtott oktatási segítség, 1995.

STATISZTIKAI SZEMLE

75. ÉVFOLYAM

1997. ÉV

TARTALOM

ÁLATALÁNOS ELMÉLET A STATISZTIKA TÖRTÉNETE ÉS SZERVEZETE

A jogharmonizációs szabályozás gazdasági hatásvizsgálata. – <i>Kenneth Binning – Futó Péter</i> ..	2/101
A halálteki struktúra változásainak vizsgálata disszimilitási indexekkel. – <i>Dr. Izsák János</i> ...	2/130
A jelenkori statisztika alapkérdései. – <i>Dr. Szilágyi György</i>	3/197
Gazdaságszerkezet-összeírások az Európai Unióban. – <i>Laczka Sándorné</i>	4–5/303
Információs szabadság – Adatvédelem – Statisztika. (V.) – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	6/493
A személyiadat-védelem informatikai szemszögből. – <i>Dr. Mezey Gyula</i>	6/503
A gazdasági hatékonyság számítása DEA lineáris programmal. – <i>Dr. Lapid Koty</i>	6/515
Közérdekűség – Közérdekű adat – Közérdekű statisztikai adat. – <i>Dr. Bánszegi Katalin</i>	8–9/689
Válaszmegtadó háztartások. – <i>Havasi Éva</i>	10/831
A SABL-eljárás felhasználása elemzésre és prognosztizálásra. – <i>Kiss Tibor – Kruzslíc Ferenc – Sipos Béla – Szentmiklósi Miklós</i>	10/844
New tasks of Hungarian statistics on the way to the European Union. – <i>Tamás Katona</i>	10K/5
Transition in statistics – seven years experience. – <i>György Szilágyi</i>	10K/18
Fundamental stages in designing procedure of statistical survey. – <i>Péter Pukli</i>	10K/28
Stability of composite estimators: experiments with Hungarian LFS data. – <i>Ödön Élteső – László Mihályffy</i>	10K/36
Hetvenöt év.	12/989
Felfedést akadályozó módszerek a statisztikai tájékoztatásban. – <i>Dr. Bánszegi Katalin</i>	12/1039
Az adatvédelmi biztos országgyűlési beszámolójáról. – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	12/1065
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1997. október 29-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	12/1067
Beszámoló a Magyar Statisztikai Társaság 1997. október 1-jei konferenciájáról. – <i>Dr. Hajnal Béla</i>	12/1068

NÉPESSÉG – EGÉSZSÉGÜGY

A halálteki struktúra változásainak vizsgálata disszimilitási indexekkel. – <i>Dr. Izsák János</i>	2/130
Néhány demográfiai jellemző a mikrocenzus tükrében. – <i>Czibulka Zoltán</i>	4–5/326
Adalékok a cigány háztartások anyagi viszonyaihoz. – <i>Szűcs Zoltán</i>	4–5/349

Új állampolgárok. – <i>Tóth Pál Péter</i>	4–5/368
A házasságkötések és a válások alakulása Budapesten. – <i>Novotnyéné Pletscher Hedvig</i>	6/474
A foglalkoztatottság alakulása 1980 és 1996 között. – <i>Dr. Fóti János – Kapitány Gabriella – Dr. Lakatos Miklós</i>	7/565
Szülőpárok házasságkötés nélkül. – <i>Pongrácz Tiborné – S. Molnár Edit</i>	7/582
Magyarország mezőgazdasági népessége. – <i>Nagy Orbán</i>	8–9/645
Lakások, lakáskörülmények. – <i>Gratzl Ferenc – Szücs Zoltán</i>	8–9/669
Válaszmegtagadó háztartások. – <i>Havasi Éva</i>	10/831
The demographic situation in Hungary in international perspective. – <i>György Vukovich</i>	10K/65
Élelmiszer-gazdaság és modernizáció. – <i>Lakner Zoltán</i>	11/922
A fiatalok munkaerő-piaci helyzete. – <i>Varga Anna</i>	11/940
Munkaerő-piaci pozíció és gyermekvállalás. – <i>Dr. Lakatos Judit</i>	11/954
Demográfiai konferencia három ország határán. – <i>Kepecs József</i>	12/1074

GAZDASÁGSTATISZTIKA

Adózás, 1988–1996. – <i>Dr. Ékes Ildikó</i>	1/45
A jogharmonizációs szabályozás gazdasági hatásvizsgálata. – <i>Kenneth Binning – Futó Péter</i> ..	2/101
Az iparstatistika EU-harmonizációs feladatai. – <i>Ercsey Zsófia – Komlósi Enikő – Kotulics Tamás</i>	2/115
Finnország útja az Európai Unióba. – <i>Benet Iván</i>	2/141
Írország – a kelta „kistigris”? – <i>Némédi–Varga Szilvia</i>	2/153
Vietnam: sikeres átalakulás? – <i>Le Hoang Anh</i>	2/165
Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői. (I.) – <i>Benet Iván</i>	3/210
A budapesti lakáspiac, 1990–1995. – <i>Farkas E. János – Vajda Ágnes – Vita László</i>	3/220
A finomkerámia-ipari termékek külkereskedelme és felhasználása, 1949–1970. – <i>Dr. Kápolnai Iván</i>	3/240
Felzárkózási esélyek a statisztikai adatok alapján. – <i>Artner Annamária – Inotai András</i>	4–5/293
Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői. (II.) – <i>Benet Iván</i>	4–5/311
Munkaerőpiacon a nyugdíjkorhatár körül. – <i>Dr. Fóti János – Dr. Lakatos Miklós</i>	4–5/332
Az Európai Unión belüli pénzügyi transzfer és a nemzeti költségvetés. – <i>Éltető Andrea – Inotai András</i>	6/453
A foglalkoztatás és a keresetek 1996-ban. – <i>Lindnerné Eperjesi Erzsébet</i>	6/465
A gazdasági hatékonyság számítása DEA lineáris programmal. – <i>Dr. Lapid Koty</i>	6/515
A bruttó hazai termék (GDP) alakulása az 1996. évben.....	6/525
Az új létminimum-számítás – küszöbértékek. – <i>Dr. Zafir Mihály</i>	7/549
A foglalkoztatottság alakulása 1980 és 1996 között. – <i>Dr. Fóti János – Kapitány Gabriella – Dr. Lakatos Miklós</i>	7/565
A foglalkoztatás Kínában. – <i>Jordán Gyula</i>	7/598
Oroszország és a gazdasági reform. – <i>Ivan M. German</i>	7/607
„Sacconometria” – a gazdasági valóság becsléses megközelítése. – <i>Kozma Ferenc</i>	8–9/700
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzete. – <i>M.-né P. M.</i>	8–9/758

A „kínai modell” és az infláció. – <i>Gaál Gergely – Xu Yan Yi</i>	10/818
Stability of composite estimators: experiments with Hungarian LFS data. – <i>Ödön Éltető – László Mihályffy</i>	10K/36
Role of the foreign capital in the Hungarian economy. – <i>Vera Nyitrai</i>	10K/76
EU-harmonized enterprise surveys in Hungary. – <i>Gábor Papanek – Raymund Petz – András Vértés</i>	10K/87
On a pilot survey of household incomes. – <i>János Ay – László Vita</i>	10K/108
Empirical research of long-term cycles. – <i>Béla Sipos</i>	10K/119
Élelmiszer-gazdaság és modernizáció. – <i>Lakner Zoltán</i>	11/922
A fiatalok munkaerő-piaci helyzete. – <i>Varga Anna</i>	11/940
Munkaerő-piaci pozíció és gyermekvállalás. – <i>Dr. Lakatos Judit</i>	11/954
Nevelési-képzési ráfordítások és a keresetek iskolai végzettség szerint. – <i>Dr. Baranyai István</i>	12/1008
Foglalkoztatás és munkanélküliség Magyarországon. – <i>Orgoványi Emilia</i>	12/1022

IPAR – ÉPÍTŐIPAR – BERUHÁZÁS

A finomkerámia-ipari termékek külkereskedelme és felhasználása, 1949–1970. – <i>Dr. Kápolnai Iván</i> ...	3/240
Az ipar szerkezeti változásainak értékelése és előrejelzése. – <i>Dr. Papanek Gábor</i>	4–5/390
A magyar malomipari statisztika története, 1850–1950. – <i>Dr. Halkovics László</i>	8–9/708

MEZŐGAZDASÁG

A mezőgazdasági föld vételára és bérlete. – <i>Burgerné Gimes Anna</i>	1/28
Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői. (I.) – <i>Benet Iván</i>	3/210
Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői. (II.) – <i>Benet Iván</i>	4–5/311
A földterület mezőgazdasági hasznosítása Magyarországon. – <i>Oros Iván</i>	4–5/400
Hozzászólás Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői c. tanulmányhoz. – <i>Burgerné Gimes Anna</i>	7/621
Magyarország mezőgazdasági népessége. – <i>Nagy Orbán</i>	8–9/645
Élelmiszer-gazdaság és modernizáció. – <i>Lakner Zoltán</i>	11/922
A vállalati gazdálkodás alakulása a mezőgazdaságban. – <i>Oros Iván</i>	12/998
Módszertani változások a földterületi statisztikában. – <i>Kecskés Csaba</i>	12/1047

TÁRSADALOMSTATISZTIKA – KÖRNYEZETSTATISZTIKA

A társadalomstatisztika néhány területe és az EU-konformitás. – <i>Dr. Szívós Péter</i>	1/17
A budapesti lakáspiac, 1990–1995. – <i>Farkas E. János – Vajda Ágnes – Vita László</i>	3/220
Munkaerőpiacon a nyugdíjkorhatár körül. – <i>Dr. Fóti János – Dr. Lakatos Miklós</i>	4–5/332
Adalékok a cigány háztartások anyagi viszonyaihoz. – <i>Szűcs Zoltán</i>	4–5/349
Lakások, lakáskörülmények. – <i>Gratzl Ferenc – Szűcs Zoltán</i>	8–9/669

Az oktatás helyzete nemzetközi összehasonlításban. – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	10/797
Changes in social mobility between 1973 and 1992. – <i>Rudolf Andorka</i>	10K/46
Nonprofit sector in Hungary in the early 1990s. – <i>Éva Kuti – István Sebestény</i>	10K/97
A kutatási-fejlesztési statisztika megújítása. – <i>Hüttl Antónia – Inzelt Annamária – Varga Alajosné</i>	11/893
A tudomány és a technológia jelzőszámai – az Európai Unió követelményei. – <i>Karl Messmann</i> ...	11/908
Regressziós modell a fiatalok bűnözés vizsgálatában. – <i>Dr. Vass Lucia</i>	11/917
Az önkormányzati lakások privatizációja, 1996. – <i>F. E. J.</i>	12/1062

TERÜLETI STATISZTIKA

Az uniós területi osztályozás és a regionális támogatási rendszer. – <i>Faluvégi Albert</i>	1/5
A budapesti lakáspiac, 1990–1995. – <i>Farkas E. János – Vajda Ágnes – Vita László</i>	3/220
A házasságkötések és a válások alakulása Budapesten. – <i>Novotyné Pletscher Hedvig</i>	6/474
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzete. – <i>M.-né P. M.</i>	8–9/758

NEMZETKÖZI STATISZTIKA

Az uniós területi osztályozás és a regionális támogatási rendszer. – <i>Faluvégi Albert</i>	1/5
A társadalomstatisztika néhány területe és az EU-konformitás. – <i>Dr. Szívós Péter</i>	1/17
Az Európai Unió és a MERCOSUL közötti együttműködés. – <i>Dr. Zádor Márta</i>	1/58
Az iparstatisztika EU-harmonizációs feladatai. – <i>Ercsey Zsófia – Komlói Enikő – Kotulics Tamás</i>	2/115
Finnország útja az Európai Unióba. – <i>Benet Iván</i>	2/141
Írország – a kelta „kistigris”? – <i>Némedi-Varga Szilvia</i>	2/153
Vietnam: sikeres átalakulás? – <i>Le hoang Anh</i>	2/165
Felzárkózási esélyek a statisztikai adatok alapján. – <i>Artner Annamária – Inotai András</i>	4–5/293
Gazdaság szerkezet-összeírások az Európai Unióban. – <i>Laczkó Sándorné</i>	4–5/303
Az Európai Unió belüli pénzügyi transzfer és a nemzeti költségvetés. – <i>Éltető Andrea – Inotai András</i>	6/453
A foglalkoztatás Kínában. – <i>Jordán Gyula</i>	7/598
Oroszország és a gazdasági reform. – <i>Ivan M. German</i>	7/607
Magyarország helye Európában.	8–9/761
Az oktatás helyzete nemzetközi összehasonlításban. – <i>Nyitrai Ferencné dr.</i>	10/797
A „kínai modell” és az infláció. – <i>Gaál Gergely – Xu Yan Yi</i>	10/818
The demographic situation in Hungary in international perspective. – <i>György Vukovich</i>	10K/65
EU-harmonizált enterprize surveys in Hungary. – <i>Gábor Papanek – Raymund Petz – András Vértés</i>	10K/87
Empirical research of long-term cycles. – <i>Béla Sipos</i>	10K/119
A kutatási-fejlesztési statisztika megújítása. – <i>Hüttl Antónia – Inzelt Annamária – Varga Alajosné</i>	11/893

A tudomány és a technológia jelzőszámai – az Európai Unió követelményei. – <i>Karl Messmann</i> ...	11/908
A statisztikai rendszer fejlesztése az EU-harmonizáció érdekében. – <i>Dr. S. L.</i>	11/961

TÖRTÉNETI DOLGOZATOK

A finomkerámia-ipari termékek külkereskedelme és felhasználása, 1949–1970. – <i>Dr. Kápolnai Iván</i> ...	3/240
A földterület mezőgazdasági hasznosítása Magyarországon. – <i>Oros Iván</i>	4–5/400
A magyar malomipari statisztika története, 1850–1950. – <i>Dr. Halkovics László</i>	8–9/708
Empirical research of long-term cycles. – <i>Béla Sipos</i>	10K/119
Egy elfelejtett agrárközgazdász. – <i>Oros Iván</i>	11/962
Hetvenöt év.	12/989

JELENTÉS

A társadalom és a gazdaság főbb folyamatai, 1996.	8–9/722
--	---------

HOZZÁSZÓLÁS – VITA

Hozzászólás Az új magyar agrárpolitika előzményei és jellemzői c. tanulmányhoz. – <i>Burgerné Gimes Anna</i>	7/621
--	-------

STATISZTIKAI „EGYPERCESEK”

Magyarország helye Európában	3/261
Pest megyei vállalkozások 1996-ban. – <i>B. K.</i>	4–5/416
A bruttó hazai termék (GDP) alakulása az 1996. évben.....	6/525
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye gazdasági helyzete. – <i>M.-né P. M.</i>	8–9/758
Magyarország helye Európában.	8–9/761
Az önkormányzati lakások privatizációja, 1996. – <i>F. E. J.</i>	12/1062

SZEMLE

Beszámoló a Magyar Statisztikai Társaság konferenciájáról	1/72
OECD-konferencia a gazdasági ciklusok fordulópontjainak jelzőszámairól. – <i>Dr. Hoós János</i> – <i>Muszély György</i>	1/78
Közgazdász-statisztikus tudósok a pécsi Erzsébet Tudományegyetemen. – <i>Dr. Sipos Béla</i>	2/178
A Magyar Statisztikai Társaság 1996. évi tevékenysége. – <i>Dr. Marton Ádám</i>	4–5/418
Erdélyi népszámlálási idősorok román nyelven. – <i>Varga E. Árpád</i>	4–5/422
A XXXIV. Statisztikatörténeti Vándorulás. – <i>Varga Józsefné</i>	8–9/763

Andorka Rudolf (1931–1997). – <i>V. Gy.</i>	10/864
Emlékezés Andorka Rudolfra. – <i>H. I.</i>	10/865
Válogatás Andorka Rudolf műveiből	10/866
Dr. Mundruczó György (1942–1997). – <i>Kérékgyártó Györgyné</i>	11/960
A statisztikai rendszer fejlesztése az EU-harmonizáció érdekében. – <i>Dr. S. L.</i>	11/961
Egy elfelejtett agrárközgazdász. – <i>Oros Iván</i>	11/962
Körmendi Gábor (1946–1997). – <i>V. L. M.</i>	11/964
Az adatvédelmi biztos országgyűlési beszámolójáról. – <i>Dr. Lakatos Miklós</i>	12/1065
Az MTA Statisztikai Bizottságának 1997. október 29-i ülése. – <i>Dr. Csahók István</i>	12/1067
Beszámoló a Magyar Statisztikai Társaság 1997. október 1-jei konferenciájáról. – <i>Dr. Hajnal Béla</i>	12/1068
Demográfiai konferencia három ország határán. – <i>Kepecs József</i>	12/1074
Magyar szakirodalom	
Hunyadi László – Mundruczó György – Vita László: Statisztika. (<i>Éltető Ödön</i>).....	3/263
Dobay Péter: Az iroda. Emberek, gépek, szervezet. – (<i>Dr. Sipos Béla</i>)	3/266
Az erdélyi települések népessége nemzetiség szerint (1930–1992). (<i>Dr. K. J.</i>).....	4–5/427
Oroszi Sándor: A munkapiac elméleti kérdései. (<i>Dr. Sipos Béla</i>)	4–5/428
A Szlovák Köztársaság településeinek nemzetiségi, vallási adatai, 1991. (<i>Dr. K. J.</i>)	6/528
A Központi Statisztikai Hivatal Levéltára iratgyűjteményeinek jegyzéke, 1701–1992. (<i>Dr. Kápolnai Iván</i>)	6/528
Demográfia. (<i>Dr. Vavró István</i>)	7/624
Hajdu Ottó: A szegénység mérőszámai. (<i>Dr. F. J.</i>)	7/625
A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Községi Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján (1898–1913). (<i>Dr. Kápolnai Iván</i>)	8–9/767
Andorka Rudolf: Bevezetés a szociológiába. (<i>Tóth István György</i>)	10/872
Enyedi György: Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. (<i>Dr. Hajnal Béla</i>)	11/964
Dr. Halassy Béla: Ember–Információ–Rendszer. (<i>Baracza Lajosné</i>)	11/966

STATISZTIKAI HÍRADÓ

Személyi hírek	1/81, 2/183, 3/268, 6/531, 7/626, 8–9/771, 10/875, 11/969, 12/1075
Szervezeti hírek – Közlemények	1/81, 2/183, 3/268, 4–5/430, 6/531, 7/626, 8–9/771, 10/875, 11/970, 12/1075

STATISZTIKAI IRODALMI FIGYELŐ

Külföldi statisztikai irodalom	1/83, 2/185, 3/271, 4–5/432, 6/534, 7/629, 8–9/775, 10/878, 11/972, 12/1079
Bibliográfia	1/91, 3/280, 4–5/44, 7/637, 8–9/786, 11/979
Külföldi folyóiratszemle	2/191, 4–5/442, 6/543, 8–9/783, 10/886, 12/1085

NÉVMUTATÓ

(A Statisztikai Szemle 1997. évi számaiban megjelent cikkek szerzői)

Andorka Rudolf dr.	10K/46	Laczka Sándorné	4-5/303
Artner Annamária	4-5/293	Lakatos Judit dr.	11/954
Ay János	10K/108	Lakatos Miklós dr.	4-5/332, 6/493, 7/565, 12/1065
Balogh Károly	4-5/416	Lakner Zoltán	11/922
Bánszegi Katalin dr.	8-9/689, 12/1039	Lapid Koty dr.	6/515
Baracza Lajosné	11/966	Le Hoang Anh	2/165
Baranyai István dr.	12/1008	Lindnerné Eperjesi Erzsébet	6/465
Benet Iván dr.	2/141, 3/210, 4-5/311	Malakucziné Póka Mária	8-9/758
Binning, Kenneth	2/101	Marton Ádám dr.	4-5/418
Burgerné Gimes Anna	1/28, 7/621	Messmann, Karl	11/908
Czibulka Zoltán	4-5/326	Mezey Gyula dr.	6/503
Csahók István dr.	12/1067	Mihályffy László	10K/36
Ékes Ildikó dr.	1/45	Muszély György	1/78
Éltető Andrea	6/453	Nagy Orbán	8-9/645
Éltető Ödön	3/263, 10K/36	Némédi-Varga Szilvia	2/153
Ercsey Zsófia	2/115	Novotynné Pletscher Hedvig	6/474
Faluvégi Albert	1/5	Nyitrai Ferencné dr.	10/797, 10K/76
Farkas E. János	3/220, 12/1062	Orgoványi Emília	12/1022
Filó János dr.	7/625	Oros Iván	4-5/400, 11/962, 12/998
Fóti János dr.	4-5/332, 7/565	Papanek Gábor dr.	4-5/390, 10K/87
Futó Péter	2/101	Petz, Raymund	10K/87
Gaál Gergely	10/818	Pongrácz Tiborné	7/582
German, Ivan M.	7/607	Pukli Péter dr.	10K/28
Gratzl Ferenc	8-9/669	Sebestény István	10K/97
Hajnal Béla dr.	11/964, 12/1068	Sipos Béla dr.	2/178, 3/266, 4-5/428, 10/844, 10K/119
Halkovics László dr.	8-9/708	S. Molnár Edit	7/582
Harcza István dr.	10/865	Soós Lőrinc dr.	11/961
Havasi Éva	10/831	Szentmiklósi Miklós	10/844
Hoós János dr.	1/78	Szilágyi György dr.	3/197, 10K/18
Hüttl Antónia	11/893	Szívós Péter dr.	1/17
Inotai András	4-5/293, 6/453	Szűcs Zoltán	4-5/349, 8-9/669
Inzelt Annamária	11/893	Tóth István György	10/872
Izsák János dr.	2/130	Tóth Pál Péter	4-5/368
Jordán Gyula	7/598	Vajda Ágnes	3/220
Kapitány Gabriella	7/565	Varga Alajosné	11/893
Kápolnai Iván dr.	3/240, 6/528, 8-9/767	Varga Anna	11/940
Katona Tamás dr.	10K/5	Varga E. Árpád	4-5/422
Kecskés Csaba	12/1047	Varga Józsefné	8-9/763
Kepecs József dr.	4-5/427, 6/528, 12/1074	Vass Lucia dr.	11/917
Kerékgyártó Györgyné	11/960	Vavró István dr.	7/624
Kiss Tibor	10/844	Vértes András	10K/87
Komlósi Enikő	2/115	Visi Lakatos Mária	11/964
Kotulics Tamás	2/115	Vita László	3/220, 10K/108
Kozma Ferenc dr.	8-9/700	Vukovich György dr.	10/864, 10K/65
Kruzslicz Ferenc	10/844	Xu Yan Yi	10/818
Kuti Éva dr.	10K/97	Zádor Márta dr.	1/58
		Zafir Mihály dr.	7/549

A Központi Statisztikai Hivatal
kiadásában megvásárolható statisztikai osztályozások:

TEÁOR '98

(Gazdasági tevékenységek egységes ágazati osztályozási rendszere, tartalmi meghatározásokkal.)

A könyv ára: 1800 Ft

*

FEOR '93

(Foglalkozások egységes osztályozási rendszere tartalmi meghatározásokkal.)

A könyv ára: 2375 Ft

A floppy ára: 3750 Ft

*

ITJ–METJ

(Ipari termékek jegyzéke, mezőgazdasági termék jegyzéke,
tartalmi meghatározással, adójogszabályi kivonatokkal, BTO-fordítókulcsokkal.)

A könyv ára: 3500 Ft

*

BTO

(Az EU tagországaiban használt, statisztikai adatszolgáltatáshoz
szükséges belföldi termékosztályozási rendszer (BTO), ITJ–METJ-fordítókulcsokkal.)

A könyv ára: 5000 Ft

A floppy ára: 3750 Ft

Betűrendes tárgymutató: 1800 Ft

BTO I–II. módosítás: 1200 Ft

*

CÉG-KÓD-TÁR

1998 márciusától egy CD-ROM-lemezen megvásárolhatók az előzőekben felsorolt osztályozások adatai.

A CD tartalmazza ezenkívül a 400 000 cég adatát, az iparvállalatok által termelt termékek listáját,
valamint az Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program (OSAP) kérdőíveit is.

A CD bevezető ára: 12 500 Ft

Kiadványaink megvásárolhatók: Statisztikai Szakkönyvesbolt
1024 Budapest, Keleti Károly u. 10. ☎: 212-4348,
Megrendelhetők: KSH Kiadványforgalmazási csoport
1024 Budapest, Keleti Károly u. 5-7.
☎: 345-6570, 345-6560, 345-6550, Fax: 345-6699.